N. BATZARIA

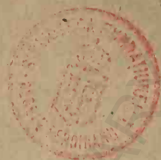
ROMÂNIA VĂZUTĂ DE DEPARTE

EDITURA „VIAȚA ROMÂNEASCĂ"

PREȚUL 18 LEI.

N. BATZARIA

ROMÂNIA VAZUTĂ DE DEPARTE

BUCUREŞTI
EDITURA „VIAȚA ROMÂNEASCĂ", S. A.
37 — Calea Victoriei — 37

PRIMUL ROMÂN

Intr'o odae mică şi scundă eram strânşi vre-o 10—15 copii. Dincolo numărul lor trecea de mai multe sute.

Acest *„dincolo“* era şcoala greacă. Iar noi, acea mână de copii, reprezintam populaţia şcoalei române.

In întreaga noastră comună nu se găsea o singură familie de greci. Totuşi, şcolile — căci erau mai multe — la cari învăţătura se făcea în limba elenă, nu mai încăpeau de mulţimea elevilor, pe când în odaia care servea de şcoală română, copiii se numărau pe degete.

De ce? Aceasta e o poveste cam lungă şi nu tocmai uşoară de înţeles pentru cei ce nu cunosc împrejurările din Macedonia şi condiţiunile în cari s'a propovăduit acolo cultura naţională.

Deocamdată mă mărginesc să spun, că înainte de a se deschide şcoli româneşti, exista acolo o veche şi bine aşezată cultură grecească.

Aşa dar, primii dascăli români în Macedonia nu s'au dus la un popor lipsit de şcoli şi de

cultură, ci au luptat să înlocuiască cultura greacă prin cultura română.

Decât, nu aşa de uşor se rupe cu tradiţiile, cu fel de fel de interese şi cu idealuri politice.

Şi apoi Ţara Românească era aşa departe! Nu puteam avea nici licărirea unei speranţe, că poate sosi o zi, când să vină Românii şi să ne scape de Turci. Da, să ne scape de Turci, împlântând steagul crucei în locul steagului semilunei.

Cu dorinţa şi speranţa de a vedea steaguri creştine şi ostaşi făcându-şi semnul crucii şi închinându-se la biserici s'au născut şi au murit atâtea şi atâtea generaţii.

Iar Ţara Românească era departe: o lună de zile, ne spuneau puţinii, cari se duceau până acolo făcând drumul călare şi fiind ameninţaţi de tot felul de primejdii.

De aceea, printre alte cauze, elevii şcoalei şcoalei „creştine“ româneşti erau puţini, pe când aceia ai şcolilor „creştine“ greceşti erau aşa de numeroşi. Grecii erau doar la graniţă şi în testamentul ce-l făceam noi pentru Turcia, a cărei încetare din viaţă se aştepta dela o zi la alta, ei erau trecuţi printre cei dintâi moştenitori.

Bietul nostru învăţător — fie-i ţărâna uşoară — de câte ori nu se alegea cu capul spart de pietrele ce-i aruncau elevii şcoalelor greceşti, asmuţiţi şi fanatizaţi de dascălii şi de preoţii lor. O mângâere — dacă putea fi una — o găsea în

faptul, că deseori ne vedea şi pe noi, elevii săi, legaţi la cap sau având sgârieturi pe obraz.

In vremile de atunci viaţa nu era nici plăcută şi nici sigură pentru luminătorii neamului şi pentru cei ce primeau lumina lor.

In ce găseam puterea de a ne pune deacurmezişul tradiţiilor şi curentului obştesc şi de a face faţă tuturor ocărilor, bătăilor şi duşmăniilor necruţătoare?

In două lucruri: în convingerea, că trăgând o brazdă nouă, slujim unei cauze drepte şi în cărţile ce primeam din Ţara Românească. Printre aceste cărţi „Istoria Românilor“ şi caetele de „dictando“, cum le ziceam noi, mi-au rămas prezente în memorie până în ziua de azi, deşi e la mijloc o depărtare de timp de 40 de ani.

In Istoria Românilor nu ne mai săturam admirând chipurile Voevozilor, cari prin vitejia lor ţinuseră sus şi nepătată cinstea numelui de Român şi apăraseră neatârnarea ţării.

Ceeace ni-i făcea mai iubiţi şi ne umplea de mândrie era faptul că ei ţinuseră piept Turcilor şi câştigaseră asupra lor atâtea biruinţe.

Puteau să ne arate grecii pe un Mircea cel Bătrân, pe un Mihai Viteazul, pe un Ştefan cel Mare? De bună seamă, că nu.

Iar pe coperta caietelor de „dictando“ erau ilustraţii reprezintând diferite episoade din războiul dela 77. Lacrimi de bucurie şi de mândrie ne curgeau din ochi la vederea soldaţilor români

dând asalt redutelor dela Griviţa. Pe „Peneş Curcanul“ şi pe tovarăşii săi ni-i închipuiam ca pe nişte uriaşi făcând să se sguduie pământul sub paşii lor şi retezând dintr'o singură învârtitură a sabiei zeci şi sute de capete de ostaşi turci.

Am fi dat bucuros fiecare câte mai mulţi ani din viaţa noastră, numai să fi avut fericirea de a vedea în carne şi oase un dorobanţ sau un vânător român.

Dar noi până atunci nu văzusem nici un Român din Ţara Românească. Pe „Vlăhuţi“ — căci aşa le ziceam în deobşte Românilor din ţară — nu-i cunoşteam decât aşa cum îi plăzmuisem în închipuirea noastră.

Fireşte, ei trebuiau să fie cu toţii înalţi, spătoşi, impunători şi cât mai voinici. Nici şapte bărbaţi dela noi nu s'ar fi putut lua la trântă cu un „Vlăhut“.

Şi ne tot întrebam: „dar de ce nu vin şi vre-o câţiva din ei până la noi? I-am primi doară ca pe Hristos. Dela ei până la noi e departe, dar nici aşa mult. Un drum de o lună de zile“.

Iar alţii, cari doreau mai mult decât atâta, nu puteau să înţeleagă în nici un fel de ce regele Vlăhuţilor (pe acest rege ni-l închipuiam ca pe un gigant din poveşti) nu se pune în fruntea dorobanţilor şi a vânătorilor şi nu face praf şi pulbere toată oastea şi Ţara Turcească?

Şi să vedem pe clopotniţa bisericei noastre

fâlfâind steagul românesc, pe care îl desemnam în toate paginile caetelor şi cărţilor şi-l zugrăveam pe toţi pereţii!

Dar Regele României nu se punea în fruntea oştilor sale şi nici un Vlăhuţ nu venia până în vârful munţilor, pe care era clădită comuna noastră, frumoasă şi curată, cum nu-i găseşti pereche în întreaga Macedonie.

* * *

Acest tablou luminos al închipuirei noastre înflăcărate avea două mici pete pe cari nu ştiam cum să le ştergem mai bine. Una din aceste părţi umbroase erau numeroasele cuvinte de origină slavă ce întâlneam în cărţile româneşti şi cari nu existau în graiul nostru macedo-român. Nu era nevoe de a ne pricepe la filologie pentru a deosebi numai decât cuvântul slav.

In comuna noastră trăiau mulţi Bulgari şi tot bulgăreşti erau o bună parte din satele dinprejur. Din această cauză încă de copii ştiam cu toţii dialectul bulgăresc din Macedonia, aşa că atunci când întâlneam cuvinte ca „vreme, bolnav, obiceiu, prieten“ etc., le înţelegeam îndată obârşia lor.

Existenţa acestor cuvinte slave era un prilej minunat pentru adversarii şcoalei şi cauzei noastre naţionale de a-şi bate joc de limba română, arătând-o ca pe o limbă pocită şi compusă din tot felul de amestec străin.

Cât de superior se prezinta în această privinţă limba greacă, care excela prin puritatea ei!

Dar nu degeaba harnicul nostru învăţător fusese crescut în şcoala lui Maxim şi Laurian. Orice cuvânt, care ar fi avut un miros cât de depărtat de origină slavă, era isgonit fără cruţare, osândit la moarte.

Bine înţeles, n'aveam putinţa să tipărim din nou cărţi „ad hoc". Prin stăruinţa patriotică a învăţătorului nostru ajunsesem, însă, să facem adevărate tururi de acrobaţie linguistică. Anume, lăsam textul aşa cum era, fără să facem vre-o ştersătură în el. Citind însă, înlocuiam cuvintele cu o uşurinţă şi cu o repeziciune aşa de mare, încât cel ce ne-ar fi ascultat, nici n'ar fi putut bănui, că în carte stă scris altfel de cum citeam noi.

Aşa, de pildă, dacă dedeam de propoziţiunea „trebue să iubim pe prietenii noştri", noi o citeam: „cată să amăm pe amicii noştri". In chipul acesta era salvată puritatea latină a limbei române.

Când se întâmpla, însă, că eram prinşi cu ocaua mică şi ni se punea înaintea ochilor textul aşa cum era tipărit, aveam şi pentru aceasta argumentul nostru — ce-i drept un argument „in extremis„, deoarece nu eram convinşi nici noi înşine de puterea şi eficacitatea lui.

Ci-că nu Românii, ci Bulgarii şi ceilalţi slavi ar fi luat din limba noastră acele cuvinte, cari se potriveau.

A doua parte umbroasă a tabloului, care ne

pricinuia o seamă de neplăceri şi dezlănţuia sarcasmele adversarilor noştri împotriva iubiţilor noştri Vlăhuţi era faptul, că vre-o câteva familii de ţigani îşi aşezaseră corturile la marginea comunei noastre. Aceşti ţigani vorbeau cu toţii româneşte, aşa cum se vorbeşte în ţară, şi susţineau că unii dintr'înşi ar fi de pe la Brăila, iar alţii împingeau neobrăzarea până a pretinde, că ar fi chiar dela Bucureşti.

„Uitaţi-vă la Vlăhuţii, cu cari vă tot lăudaţi şi vedeţi ce fel sunt fraţii voştrii", ne ziceau râzând de noi aceia dintre conlocuitorii noştri (şi ei tot Români, ca şi noi), cari nu vedeau mântuirea de cât numai în elenism.

Ne răzbunam pe aceşti ţigani, cari ne compromiteau limba şi fraţii, dând cu pietre în ei şi închizându-le poarta în nas de câteori veneau să cerşească pe la casele noastre.

Cu toate aceste scăderi şi situaţiunea de inferioritate în care ne găseam sub celelalte raporturi, zi de zi sporea numărul elevilor şcoalei noastre, scăzând, bine înţeles, în aceiaşi proporţie numărul elevilor dela şcolile greceşti. Din 15, câţi eram la început, ajunsesem în câteva luni la 50, pentru ca peste un an să trecem de două sute.

Acum nu mai mergeam furiş şi sfioşi pe stradă şi numai primeam pietrele ce ni se asvârleau cu resemnarea ce ne-o impunea slăbiciunea noastră. La lovituri răspundeam şi noi prin lovituri şi dacă ne întorceam iarăşi din când în când acasă

cu capul spart, apoi sângerau şi multe din capetele elevilor şcolilor greceşti.

Părăsisem de mult odaia mică şi scundă în care era instalată şcoala noastră la începuturile ei. Aveam acum două localuri de şcoală, cari, dacă nu erau aşa de mari şi impunătoare ca cele greceşti, făceau în tot cazul dovada, că crescusem repede în puteri.

Iar Duminica în care diaconul dela biserică — dela biserica greacă, se înţelege, căci noi nu ne făcusem încă biserica noastră — a citit, sub presiunea şi la stăruinţelele partizanilor ideiei româneşti, pentru întâia oară Evanghelia în graiul macedo-român, a fost socotită ca o zi de mare biruinţă pentru cauza naţională.

Din celelalte comune româneşti ale Macedoniei, Epirului şi Albaniei se primeau veşti fot aşa de îmbucurătoare. Ba chiar în unele localităţi se făcuse mult mai mult. Anume, partizanii noştrii, simţindu-se mai tari, luaseră cu asalt localurile de şcoli greceşti şi introduseseră slujba românească în biserici. Mulţi preoţi cari slujeau în greceşte şi serveau cauzei elenismului, trecuseră în rândurile noastre, devenind cei mai zeloşi propovăduitori ai nouei Evanghelii.

Erau vremuri de entuziasm, care sfărâmă orice piedici şi obstacole şi face adevărate minuni. Era o luptă aprigă, o nobilă întrecere de a scrie care de care cel mai frumos capitol din măreaţa epopeie naţională.

Erau vremuri, cari au apus şi cari... să o spun, oare? Vremuri cari n'au să mai vină... Dar par'că nu mă lasă inima să fac o astfel de profeţie. Şi pe când părinţii noştri, învăţătorii şi preoţii noştri jertfeau şi se jertfeau, mergând la închisoare cu surâsul pe buze şi cu bucuria în suflet şi făcându-şi o fală din loviturile ce le primeau în desele încăerări, noi cei mai mici ne întăream convingerile prin învăţătura românească.

In sfârşit, sosi şi ziua în care era să ni se îndeplinească dorinţa noastră cea mai arzătoare. Invăţătorul nostru primi vestea, că un Român din ţară, unul din acei „Vlăhuţi", pe cari îi doream aşa de mult şi îi vedeam în visurile noastre are să vină în comuna noastră, ca să ne cerceteze şi să ne cunoască.

Nu mai puteam sta locului de bucurie şi de nerăbdare, aşteptând acea zi fericită. Cum era să fie acest prim frate venit tocmai din capitala Ţărei Româneşti, din Ierusalimul visurilor noastre? Era să se potrivească, oare, cu „Vlăhuţii" din închipuirea noastră?

Bucuria noastră era străbătută de oarecare nelinişte, de oarecare teamă ascunsă. Dacă se întâmpla să nu fie aşa cum, după credinţa noastră de copii, trebuiau să fie neapărat toţi Vlăhuţii?

Intr'o după amiazi — îmi aduc aminte că era o zi de Miercuri — învăţătorul nostru ne spuse cu o voce, care îi tremura de emoţie: „mâine să veniţi cu toţii, îmbrăcaţi în haine de sărbă-

toare, căci ne vom duce să aşteptăm afară din comună pe d. Ion Neniţescu care vine dela Bucureşti. Spuneţi şi părinţilor voştri, că-i rog să vină şi ei".

Nu era nici o nevoe să ne rugăm noi de părinţii noştri, pentru că ei, cum aflaseră de această veste, îşi părăsiseră toate treburile, pregătindu-se să primească cât mai bine, cât mai strălucit pe pe acel frate iubit, care venea tocmai din Ţara Românească.

A doua zi pe drumul de unde era aşteptat oaspele român, vedeai numai o mare de capete. Nu erau numai elevii şcoliior noastre, nu erau numai părinţii şi fraţii şi surorile noastre, ci veniseră şi adepţii elenismului, toţi aceia, cari ne duşmăneau încă şi se uitau strâmb la noi. Unii fuseseră împinşi de un sentiment de curiozitate, la mulţi, însă, vorbise vocea sângelui.

In sfârşit, iată-l! „Ura! am câştigat!" Mult aşteptatul şi mult doritul Vlăhut răspundea cu succes aşteptărilor noastre. Era înalt, voinic, larg în spete şi cu o figură, care îţi impunea. Da, nu ne înşelasem în presupunerile noastre: Vlăhuţii erau bărbaţi tot unul şi unul.

O coincidenţă nu se poate mai fericită pentru noi arătă şi mai mult superioritatea fraţilor noştri de sânge asupra Grecilor cari ne duşmăneau aşa de rău.

Anume, cu câtăva vreme mai înainte venise în comuna noastră un Grec, angajat ca cântă-

reţ la biserica greacă. Era primul reprezentant al rasei elene, pe care îl vedeam noi, cei de o vârstă cu mine.

Ei bine, nu putuse natura să-şi bată mai rău joc de cineva de cum îşi bătuse joc de acest nenorocit de cântăreţ. Era ciupit de vărsat, mic, slab, sfrijit. Avea mâinele sgârcite, picioarele strâmbe şi mersul aşa de nesigur, încât nemerea la stânga, când vroia să păşească la dreapta. Mai era şi mânios de se aprindea ca o iască uscată şi lăudăros nevoie mare. Aşa stârpitură de om nu se mai văzuse până atunci pe la noi.

„Uitaţi-vă la *palicarul* vostru şi vedeţi pe Vlăhutul nostru“, le spuneam la rândul nostru partizanilor ideiei greceşti, cari ne tot amărau zilele cu ţiganii din corturi.

Fratele din ţară a stat câteva zile în mijlocul nostru şi acele zile au fost zile de sărbătoare şi de bucurie obştească.

Şi cum îi sorbeam cuvintele, cum îi urmăream orice gest, orice mişcare.

Dar mai ales când ne povestea episoade din răsboiul dela 77, la care luase parte.

„...Şi împăratul rusesc“. ne spunea el, „l'a întrebat pe Osman Paşa: de ce, când ai vrut să ieşi din Plevna, n'ai încercat să treci prin partea unde erau orânduiţi soldaţii români, ci ai vrut să-ţi faci drum printre regimentele ruseşti ?

— Mi-am ales drumul cel mai uşor, răspunse Osman Paşa.

„Iar Impăratul rusesc s'a roşit până în albul ochilor".

N'a rămas om în comună, căruia să nu-i fi povestit la rândul nostru cele ce auzeam din gura fratelui din ţară. Ba l'am apucat şi pe câinele nostru din curte şi i-am zis: „ştii tu, mă Arapule, ce i-a răspuns Osman Paşa, Impăratului rusesc?"

* * *

De atunci vremurile s'au schimbat mult. Liniile ferate au scurtat depărtările. Au mai venit şi alţi Români din ţară — din nenorocire, foarte puţini — şi un mare număr din tinerii noştri s'au dus în ţară. Mulţi au vărsat lacrămi de emoţie, când au pus pentru întâia oară piciorul pe pământul sacru al Patriei Mume.

Mă cuprinde, însă, o jale nesfârşită evocând acele vremi de entusiasm şi gândindu-mă că atâtea jerfe şi lupte n'au adus zile fericite şi pentru ramura cea mai depărtată şi nu cea mai puţin curată şi viguroasă a trunchiului românesc!

STEAGUL NOSTRU

Oficial, steagul nostru era steagul roşiu cu steaua şi semiluna albă la mijloc. Ne născusem, doară, într'o ţară peste care stăpânia de sute de ani Sultanul turcesc şi tot acolo văzuseră lumina zilei părinţii şi părinţii părinţilor noştri.

Dar nu acestui steag adus din Asia de oştile nu ştiu cărui Sultan îi ziceam noi steagul nostru. Pe acest steag îl socoteam cu atât mai puţin al nostru, cu cât până la vremea în care părăsisem comuna natală, ca să ne ducem pentru studii secundare la liceul nostru dela Bitolia, nimeni dintre cei de o vârstă cu mine nu-l văzuse măcar cum este.

Mă veţi întreba, poate: nu-l arborau pe la voi autorităţile în zilele de sărbătoare sau cu prilejul diferitelor aniversări, cum ar fi, de pildă, naşterea Sultanului, încoronarea sau urcarea lui pe tron?

Cred şi eu, că autorităţile l'ar fi arborat, numai că vorba cea: ia-le de unde nu-s!

Până când m'am făcut băiat de doisprezece

ani, eu n'am văzut nici un fel de autorităţi turceşti în comuna noastră, care era un orăşel în toată puterea cuvântului. Mă rog, 2.700 de case — şi nici una, care să n'aibe mai mult decât un etaj.

Pe semne că vreun Sultan înţelept sau vreun Mare Vizir, care avea experienţa lucrului, socotiseră, că cel mai bun mijloc pentru ca populaţia să aprecieze binefacerile unei administraţii, este să nu o necăjeşti cu nici un fel de administraţie şi să o laşi să-şi apere interesele şi la nevoie şi viaţa, aşa cum va găsi cu cale ea însăşi. Acest mod de a vedea îşi găsise aplicarea în comuna noastră.

Ar fi însă, greşit şi jignitor pentru noi, dacă de aci aţi deduce, că la noi ar fi fost un fel de sat fără câini şi că fiecare era lăsat în voia lui să facă orice i-o fi trăznit prin cap.

Erau şi la noi autorităţi şi încă autorităţi foarte ascultate şi respectate. Numai atâta, că erau alese şi confirmate de populaţiune, iar guvernul central — pe a cărui existenţă nici nu o bănuia cineva — precum şi celelalte autorităţi ale Statului n'aveau nici un amestec în alegerea lor şi chiar nici o cunoştinţă despre ele.

Altcum, n'aveam noi, oare, pe *cogiabaşul*, aşa cum ar fi un fel de primar, dar, care împreună cu sfatul celor mai bătrâni din comună, întrunea în persoana sa şi puterea executivă şi cea judecătorească ?

Cum erau legile şi orânduiala Statului, ce stătea scris la codul civil sau penal, astfel de lucruri nu-l priveau şi nu-l interesau pe părintele comunei. Sunt chiar convins, că el nici n'auzise de ele.

El şi cu cei din jurul său chibzuiau adânc şi înţelepţeşte asupra fiecărui caz în parte şi ştiau să găsească soluţia cea mai dreaptă. Rare ori se ridicau plângeri sau murmure împotriva judecăţii lor.

Linişte şi ordinea publică? Ne o făceam noi singuri. Nu cumva Statul ne-ar fi păzit mai bine, de cum ne păzeam noi înşine?

Legătura dintre Stat şi noi o făcea un perceptor, care venea de două-trei ori pe an, ca să strângă birurile.

Şi credeţi, că eram zdrobiţi subt greutatea birurilor, a contribuţiunilor directe şi indirecte sau a ceva impozite cedulare, despre cari nici nu visase cineva?

Mai întâiu, că dela centru dările nu se stabileau individual, ci se aplica sistemul global.

Nu vă închipuiţi, însă, că acest sistem necesita cine ştie ce calcule algebrice, cine ştie ce combinaţiuni financiare iscusite?

Lucrul era foarte simplu: Câte case sunt în cutare comună? Atâtea! Ei bine, această comună va plăti anual tezaurului Impărăţiei suma de atâtea mii de piaştri.

Statul nici nu se îngrijea cine şi cum are să

o plătească. Era treaba locuitorilor să se înțeleagă între dânșii, Și înțelegerea nu era tocmai grea de făcut, mai ales că nici suma de plătit nu era cine știe ce grozăvie.

Cei săraci erau scutiți, cei împovărați de familii numeroase plăteau pe jumătate, cei mai cu dare de mână plăteau îndoit și chiar întreit.

Iar dacă la sfârșitul anului — nimeni nu știa când începe și când sfârșește anul bugetar, — nu se împlinea toată suma, apoi nici aceasta nu era cine știe ce nenorocire mare. Te trecea dator în catastifuri, cari puteau să dispară atunci când existența lor putea fi supărătoare rămânând să plătești când ți-o ajuta Dumnezeu sau norocul tău.

Iată cam ce fel de supuși turci eram noi cei născuți și crescuți în munții Macedoniei și ai Pindului.

De aceea, cu toate că „oficial“ steagul nostru era steagul turcesc, până la vârsta la care, absolvind cursul primar, m'am dus la liceul dela Bitolia, eu și toți cei ce nu părăsiseră încă comuna natală, nici n'avuserăm vr'o dată prilej să-l vedem cum este.

Unde mai pui, că existența lui era dovada pipăită, că noi creștinii ne pierdusem libertatea și că peste locurile noastre stăpâneau străini aparținând unei religii, pentru care noi n'aveam decât ură și dușmănie ?

Iată, însă, că începuseră să se deschidă școli

româneşti şi să ne vină învăţători, cari primiseră instrucţia în şcolile din Ţara Românească, o ţară, care, cu cât era mai departe, cu atâta ni se părea mai mândră şi mai frumoasă.

Cu ei au venit şi cărţi româneşti.

Cărţi româneşti! De câte ori îmi aduc aminte de prima carte scrisă în limba română, pe care am luat-o în mână, de atâtea ori mă simt cuprins de o adâncă înduioşare şi retrăiesc clipele dintr'o seară, pe care n'am să o uit, câte zile mai am de trăit.

Venise la noi acasă învăţătorul nostru. Acest învăţător, care a fost unul din cei mai luminaţi şi mai devotaţi apostoli ai culturei naţionale în Macedonia, era o rudă deaproape de-a noastră, aşa că era aproape încredinţat, că o să aibe în mine pe unul din elevii săi. Venise cu câtăva vreme înainte din ţară, unde făcuse studii serioase, cu hotărîrea să deschidă cea dintâi şcoală românească în comuna noastră, unde funcţionau trei şcoli greceşti admirabil de înzestrate şi cât se poate de bine organizate pentru vremurile acelea.

Numai cine a trăit în Macedonia şi cine a apucat vremurile de cari vorbesc aicea, îşi poate da seamă de curajul neînchipuit ce trebuia să-l aibe cineva, pentru ca să se încumete a deschide o şcoală românească.

Nici mai mult, nici mai puţin, îşi punea viaţa în primejdia cea mai serioasă. Şi nu sunt puţini

aceia, cari au plătit cu sângele lor îndrăzneala de a voi să implânte steagul conştiinţei şi culturei naţionale.

Bietul nostru învăţător — fie-i ţărâna uşoară şi memoria binecuvântată — când a vrut să-şi pună în aplicare hotărîrea cu care venise din ţară, a suferit ceeace om de pe lume n'a suferit până când să-şi vadă visul îndeplinit.

In sfârşit, în seara de care am pomenit mai sus, intră la noi în casă radios şi nemai putând sta locului de bucurie. Căpătase dela guvernatorul general autorizaţia pentru deschiderea şcoalei.

„Şi cu începere de mâine“, îmi zise el „ai să vii la şcoala mea şi n'ai să te mai duci la şcoala greacă“.

— Iată cum are să se ducă la şcoala greacă, răspunse repauzatul meu tată.

Şi scoţând din ghiozdanul meu un *Alfavitarion* (Abecedar) grecesc, pe care mi-l cumpărase cu câteva zile mai înainte, îl aruncă în focul din vatră. Acest „auto da fe“ însemna ruptura definitivă cu şcoala şi cultura grecească. De acum încolo dascălului meu nu era să-i mai zic „Chirie“, ci devenia „Domnul învăţător“.

Noul meu învăţător, mulţumit şi măgulit de gestul tatei, scoase din buzunarul hainei o carte şi punând-o înaintea mea îmi zise : „iată o carte românească, care, când ai să ştii să citeşti, are să-ţi placă foarte mult şi ţie şi părinţilor tăi“.

O carte românească ! Cea dintâi, pe care nu

numai eu, copil mic, ci şi părinţii mei o vedeau în viaţa lor. Am sucit-o, am învârtit-o, am tot răsfoit-o şi nu ne mai săturam privind-o şi admirând-o.

„E o carte“, ne lămuri învăţătorul „care scrie despre faptele vitejeşti ale Domnilor Români şi ne spune de ce familie mare şi nobilă este neamul nostru“.

Şi unul după altul ne arăta chipurile marilor voevozi din trecutul Ţărilor Româneşti.

La începutul cărţii mi-a atras, însă, atenţia un steag făcut în câteva culori.

— Dar ce este steagul acesta? l'am întrebat eu.

— E tricolorul românesc, îmi răspunse el. Vezi cele trei culori? *albastru, galben, roşu.*

— Adică e steagul nostru, i-am zis eu după o oarecare gândire.

— Ei, da, e steagul românesc.

Acesta era cel dintâi steag, pe care îl vedeam în viaţă.

A doua zi toţi copiii din vecini ştiau că avem şi noi Românii un steag şi că acest steag e compus din trei culori, care de care mai frumoase; mai vie, mai bătătoare la ochi: albastru, galben, roşu.

Când celor 10—15 copii, câţi ne-am dus întâi la şcoala română, ni s'a dat câte un Abecedar, cea dintâi grije a noastră, înainte de a învăţa să silabisim, a fost ca toate locurile goale

din filele lui să le complectăm desemnând steagul nostru și căznindu-ne să-l facem fiecare cât mai reușit și mai frumos.

Iar când numai era loc în Abecedar, pereții albi și curați ai odăiei de clasă se potriveau foarte bine pentru a face pe ei steagul, pe care îl socoteam mai al nostru, decât al oricărui grup de Români.

Printre copiii vecinilor cei mai mulți se duceau, însă, la școala greacă. Nu doar pentrucă ei ar fi fost greci, pentrucă din moși-strămoși erau cu toții Români neaoși și nu vorbeau și nu cunoșteau altă limbă, decât graiul nostru macedo-român.

Dar ei se duceau la școala greacă, pentrucă această școală exista de mult și pentru că.., aceste explicații m'ar duce, însă, departe.

Le arătam, prin urmare, acestor copii tricolorul românesc și le ziceam : „vedeți steagul nostru și uitați-vă la el, cât e de frumos! Au și grecii astfel de steag ?“.

L'au întrebat și ei pe „Kirios“ al lor și acesta le-a spus, că steagul lor, adică steagul grecesc (căci de cel turcesc nu putea fi vorba între creștini), este compus din două culori : albastru și alb.

Atunci ni'l-au arătat și ei nouă, dar ce are a face ? Putea, oare, suferi comparație acea sărăcie de steag numai în două culori — și încă ce culori : un albastru deschis și un alb, care

nici nu e coloare — cu tricolorul nostru compus dintr'un albastru închis şi puternic, dintr'un galben viu şi un roşiu ca sângele şi ca para focului ?

Şi apoi noi în Macedonia, cari nu visam — şi câteodată le şi făceam — decât răscoale, vărsări de sânge şi cataclizme, púteam noi, oare, concepe, ca un steag, vrednic de acest nume, să n'aibe pe el tocmai culoarea roşie a sângelui şi a revoluţiei ?

Hotărât, steagul nostru era negrăit mai frumos decât albastrul-alb al grecilor.

* * *

După câţi-va ani, eu şi cu alţi câţi-va băieţi, cari isprăvisem cursul primar, am luat drumul spre Bitolia, ca să urmăm acolo studiile la liceul nostru de curând deschis.

Ziua, pe care o aşteptam cu o nerăbdare uşoară de înţeles, era, de bună seamă, ziua de Duminică. Nu numai pentru că era zi de odihnă şi de întreruperea lecţiilor, ci şi pentru un alt motiv foarte important pentru noi. In această zi de sărbătoare pentru creştini, consulatele străine, cari se găseau la Bitolia, arborau cât mai sus şi cât mai mari steagurile lor naţionale.

Orice creştin se uita la ele cu bucurie şi cu un sentiment de speranţa unor zile mai bune. Steagurile creştine erau dovadă. că în afară de graniţele Impărăţiei turceşti şi mahomedane se

găseau Impărăţii şi Regate unde locuiau oameni de aceiaşi religie cu noi, se găseau state unde crucea stăpânea singură şi atotputernică, unde soldaţii se duceau la biserici şi se închinau la icoane şi unde sufla un vânt de libertate.

Văzându-le cum fâlfâie vesele şi mândre, se deştepta în noi credinţa, că de acolo de unde au venit, au să aducă într'o zi şi pentru noi creştinii, cari în calitatea noastră de supuşi ai unui stat de religie străină, ne socoteam ca oameni cei mai nenorociţi, acea libertate în care vedeam bunul cel mai preţios de pe pământ.

Stăteam cu ceasurile înaintea clădirei fiecărui Consulat şi nu ne mai luam ochii dela steaguri studiindu-le în toate amănuntele.

Se înţelege dela sine, că făceam o excepţie pentru steagul grecesc, pe care nu'l învredniceam măcar cu o singură privire.

Nu erau doară grecii şi elenismul duşmanii de moarte ai neamului nostru ?

Şi decât o libertate grecească, de o mie de ori mai bine o vecinică tiranie turcească.

Aşa gândeam atunci, când patimile erau dezlănţuite şi ura, ajunsă la paroxizm, se manifesta prin bătăi, prin lovituri de cuţit şi prin gloanţe de revolver.

Bune şi frumoase erau steagurile creştine, însă colecţia lor nu era complectă. Era chiar foarte puţin complectă, pentrucă îi lipsea tocmai steagul care ne era mai drag nouă, îi lipsea steagul stea-

gurilor, îi lipsea steagul nostru. Această lipsă ne mâhnea şi ne strica toată bucuria.

Dece nu trimite şi Regele României un Consul la Bitolia şi nu înfiinţează un Consulat român în acest oraş ? Iată o întrebare, pe care ne o puneam mereu şi asupra căreia nu puteam fi dumeriţi în nici un fel.

Mai ales nu puteam pricepe cum de se lasă România să fie întrecută de Grecia, care era de trei ori mai mică ca dânsa ?

Găseam, că aşa ceva nu-i şedea deloc bine, Se putea, oare, concepe, ca tocmai la Bitolia să nu fâlfie steagul românesc ?

In sfârşit, într'o zi din luna lui Iulie se răspândi în comuna noastră, unde eram duşi pentru vacanţa de vară, marea, mult aşteptata şi îmbucurătoarea veste, că a sosit la Bitolia un consul român şi că în Duminica ce urmează are să fie înaugurat Consulatul, înălţându-se, bine înţeles, steagul nostru.

Nu era chip să răbdăm până în Septembrie, când urma să ne întoarcem la Bitolia, pentru a vedea cum fâlfâie şi cum se prezintă mândrul nostru tricolor. Din Iulie până în Septembrie ni-se părea o vecinicie întreagă, o vreme, care n'are să mai treacă.

„Duminică dimineaţa cu toţii la Bitolia !“.

Acesta a fost cuvântul de ordine ce ni-l'am dat noi băieţii, cari urmam la liceu şi mai mulţi alţi tineri din comună.

Şi pentru că acest drum până la Bitolia trebuia să aibe caracterul unui pelerinagiu, hotărârea luată a fost să-l facem cu toţii pe jos. De altfel, nu era aşa de lung: vre-o 50 de chilometri de făcut pe drumuri, cari numai acest nume nu meritau să-l poarte. Mai trebuia să avem în vedere şi oarecari neplăceri, căci eram obligaţi să trecem prin câte-va sate turceşti, unde câinii erau mulţi şi răi, iar oamenii şi mai răi.

Incă nu se luminase bine de zi, că noi, vre-o două-zeci de băieţi, eram în strada în care se găsea Consulatul român. Nu după mult, însă, îşi făcură apariţia şi alte grupuri numeroase. Erau elevi dela liceu, veniţi pentru ziua acea din comunele lor şi mai erau şi mulţi bărbaţi, partizani ai cauzei noastre, a căror prezenţă în momentul acela la Bitolia n'avea alt scop, decât să fie de faţă la înaugurarea Consulatului nostru şi să vadă fâlfâind steagul pe care îl doriau atâta.

Şi vă asigur, că din ochii multora au curs lacrimi de bucurie şi de emoţiune, când frumosul simbol al Patriei române şi al neamului românesc, s'a înălţat semeţ în aer fâlfâind vesel şi dătător de speranţe în bătaia vântului.

*
* *

De atunci au trecut mulţi ani la mijloc şi băiatul entusiast de odinioară este astă-zi un om care coboară pe partea cealaltă a dealului vieţei.

Cu toate acestea, de câte ori aud trecând pe

stradă o fanfară militară şi mă uit la gloriosul steag românesc, îmi revine în minte acea zi de Duminică, când pentru întâia oară l'am văzut înălţându-se deasupra clădirei Consulatului dela Bitolia.

Atâta numai că această amintire pioasă e oarecum străbătută şi de mâhnirea ce ţi-o deşteaptă gândul, că anii cei senini şi zilele frumoase au trecut şi nu se mai întorc.

O ZI PRINTRE ROMÂNII DIN TIMOC

Eram într'un rând — sunt mulţi ani de atunci — în târgul *Chiupria.*

Bănuiesc, că nu toţi ştiţi unde se găseşte acest târg şi nu e cu neputinţă, ca mulţi dintre d-voastră să nu fiţi auzit până acum de acest nume.

Chiupria este un orăşel în partea răsăriteană a Serbiei şi numele lui vine dela cuvântul turcesc „*chiuprú*" care însemnează „pod". In adevăr, la Chiupria se găseşte un mare pod de lemn peste râul Morava.

La Chiupria se ţine — nu mai ţin minte în care zi — un târg destul de animat şi la care vin ţăranii dela depărtări mari.

Iar ţăranii, cari se duc la târgul dela Chiupria sunt în marea lor majoritate Români din ţinutul Timocului, unde elementul nostru formează o masă compactă.

Aşa mă asigurase proprietarul şi totdeodată antreprenorul celui mai bun otel din orăşelul Iagodina.

Acest om nu era aşa un simplu proprietar şi

antreprenor de otel, ci un adevărat personagiu în oraşul Iagodina. Trecea drept unul din cei mai cu dare de mână şi în acelaş timp drept unul dintre cei mai deştepţi şi mai cu vază printre concetăţenii săi.

Era şeful partidului radical din localitate, fusese în mai multe rânduri primar, figură la locul de cinste în mai toate comitetele de interes obştesc.

Când îl întrebai asupra profesiei sale, făcea abstracţie şi de calitatea sa de antreprenor şi de celelalte însărcinări ale zilei şi îţi răspundea: sunt şeful partidului radical.

Intr'una din seri stăteam alături unul de altul în sala de reprezintaţii a otelului său. Pe scenă o trupă sârbească de artişti ambulanţi jucà nu ştiu ce piesă naţională, un episod din luptele Sârbilor cu Turcii. Nu era decât în ordinea lucrurilor, ca toate gloanţele să fi nimerit numai în Turci, pe când despre Sârbi ai fi crezut, că au fiecare din ei câte o bucăţică din lemnul sfânt dela Ierusalim sau vr'un alt talisman, care făcea ca moartea să nu se poată atinge de ei.

Şi dacă căsăpia nenorociţilor de Turci n'a luat proporţii şi mai mari, aceasta nu se datora decât faptului, că cele două tabere în luptă nu numărau la un loc — punând în acest număr femeile sufleorul şi personalul de serviciu — decât vre-o 14-15 suflete.

Ce-i drept, nici publicul nu era mai numeros.

Am mai constatat chiar, că acestui public piesa îi era aşa de bine cunoscută, în cât încă nesfârşit bine actul I-iu, unul care şedea mai aproape de scenă, se ridică dela locul lui şi propune actorilor să întrerupă reprezentaţia şi să vină să bea cu cei din sală câte un pahar de bere, asigurându-i că nimeni nu mai cere restituirea preţului de intrare.

Şi aşa s'a făcut. Adică s'a băut de foarte multe ori câte un pahar de bere.

In zorii zilei, când public şi actori s'au despărţit să meargă fiecare pe la locuinţele lor, puţini se mai puteau ţinea pe picioare şi mulţi nu-şi aduceau aminte de adresa domiciliului lor.

In seara acea am făcut mai de aproape cunoştinţa proprietarului otelului... vroiam să zic a şefului partidului radical dela Iagodina.

Pe semne, în dorinţa de a deschide şi aţâţa în ceilalţi pofta de băut, înghiţise şi el la început câteva pahare de bere, lăudându-i calităţile şi observând cât e de rece şi de bine păstrată.

Când a văzut, însă, că clienţii săi i-au dat întreaga aprobare şi s'au luat chiar la întrecere, purtătorul de steag al ideiei radicale a venit pe canapeaua unde mă retrăsesem luând loc alături de mine.

In ţările din Balcani, unde nu se prea vorbeşte de democraţie, dar unde toată lumea este democratică din naştere, nu e niciodată nevoe de

intervenţia unei a treia persoane, ca să faci cunoştinţa cuiva. Ii întinzi mâna, ţi-o întinde, te întrebi reciproc de nume, de profesie, de loc de naştere şi cunoştinţa e făcută.

Şi aşa când şeful partidului radical — ca să-i dăm titlul la care el ţinea mai mult — a auzit la o întrebare ce mi-a făcut, că sunt de fel din Macedonia, deodată a tresărit şi s'a apropiat şi mai mult de mine.

— Şi din care parte a Macedoniei?

— Apoi din părţile Bitoliei.

— Şi eşti *Ţinţar?* (Se ştie, că Sârbii întrebuinţează numele de Ţinţar — cu *i* nu cu *î*, — pentru a desemna pe Românii Macedoneni).

— Ţinţar adică Român, i-am răspuns eu.

La acest răspuns reprezintantul celui mai naţional şi mai şovinist partid sârbesc scoate un oftat adânc, iar din ochi îi picură două lacrimi.

Imi luă mâna între ale sale, mi-o strânse convulsiv şi îmi zise cu o voce înecată: „prietene, am să-ţi destăinuesc un secret, dar să nu-l afle Sârbii". Şi eu sunt născut în Macedonia şi tata şi mama au fost Români. Din nenorocire, însă, eu mi-am pierdut şi neamul şi limba. Am venit aicea de copil mic, părinţii mei au murit de mult, eu am crescut printre Sârbi, m'am însurat cu o sârboaică, copiii mei nici nu bănuiesc adevărata lor origină, aşa că în mine n'a rămas altceva decât conştiinţa că sunt Român şi durerea de

a nu mă putea afirma ca atare şi de a nu şti româneşte.

Şi pornit pe calea aceasta noul, dar pierdutul meu conaţional continuă: du-te în toate oraşele şi târgurile Serbiei şi ai să vezi că peste tot fruntaşii şi conducătorii sunt mai toţi Ţinţari de ai noştri. Mulţi din ei s'au pierdut deabinelea, o bună parte însă, îşi aduc aminte de neamul din care au eşit.

Dar atâţia oameni de seamă, cu cari se mândresc Sârbii, ce sunt alt-ceva decât fraţi de ai noştri? N'a fost, oare, un Ţinţar marele nostru diplomat *Vladan Gheorghevici*, fost de câteva ori prim ministru? Şi e vre-o îndoială despre origina distinsului general *Ţinţar Marcovici*? Dar nu sunt fraţi de ai noştri cei mai buni miniştri ai lor, cum e un *Costa Stoianovici* din Molovişte, iscusitul financiar *Paciu* dela Vlaho-Clisura şi atâţia alţii?

Ba chiar m'a asigurat cineva, că însăşi dinastia *Karagheorghevici* e de origină macedoneană.

Şi trecând dela noi la ceilalţi fraţi ai noştri, n'ai aflat, oare, că cea bună armată a Serbiei o formează regimentele româneşti din Timoc?

I-ai văzut pe Românii din Timoc? Nu?

Uite, chiar mâine ai ocazia să-i întâlneşti pe mulţi dintr'înşii la târgul dela Chiupria.

Nu e departe de aici: te duci cu trenul în mai puţin de o oră.

* * *

Aşa s'a făcut, că m'am dus la târgul dela Chiupria în dorinţa de a vedea vre-o câţi va din acei Români din Timoc, despre cari auzeam vorbindu-se din când în când, dar din cari nu văzusem nici unul până atunci.

In târg o îmbulzeală mare de oameni, de vite şi căruţe. Incă din capul locului am fost isbit, însă, de faptul, că numeroşii ţărani, cari veniseră la târg ca să-şi desfacă produsele lor, se împărţeau după portul lor în două categorii bine distincte.

Unii — şi aceştia erau cei mai puţini — purtau un fel de nădragi de o culoare închisă, pe când cei mai mulţi erau îmbrăcaţi în alb. Aceştia din urmă erau Românii.

Dacă continuai să-i urmăreşti şi pe unii şi pe ceilalţi cu privirile, constatai în curând că cei îmbrăcaţi în alb erau mult mai sprinteni, mult mai vioi, mult mai desgheţaţi în mişcări şi la vorbă şi mult mai stăpâni pe sine. Mai făceai de asemenea îmbucurătoarea constatare, că nu erau oameni necăjiţi şi doborâţi de sărăcie.

Să intru în vorbă cu ei şi să-i cunosc de aproape?

Nimic mai uşor decât aceasta. Imi aleg pe unul dintr'ânşii, un bătrân înalt, spătos, cu plete lungi, cari îi cădeau pe umeri şi cu o pereche de mustăţi ce 'i treceau de urechi.

Mă apropriu de el şi îi zic: „bună ziua, moşule, cum îţi zice d-tale?

— Pârvu Ilie, îmi răspunde el, şi mă fixează mirat cu ochii săi adânci. Indată după aceea mă întreabă : „d-ta nu eşti sârb ? “.

— Nu, zic eu, sunt Român venit aicea hăt de departe, ca să vă văd şi să vă cunosc.

— Păi, dacă e aşa zise Pârvu Ilie, după un moment de gândire, hai să mergem la un pahar de vin, căci tot am isprăvit treaba cu care venisem la târg.

La o cârciumă din apropiere, ţinută de un Sârb, care vorbea româneşte, precum vorbesc mai toţi negustorii sârbi dela Chiupria, ne-am aşezat la o masă înaintea unei sticle cu vin, Pârvu Ilie şi cu mine. Nu după mult, însă, a trebuit să se pună încă două mese lângă masa noastră, deoarece numărul celor cari veniseră să ciocnească şi ei câte un pahar de vin trecuse de douăzeci.

Se răspândise printre ţăranii români din târg vestea, că un Român îmbrăcat nemţeşte şi venit de departe vrea să-i cunoască. Şi unul câte unul, care cum isprăvea treaba, venea să facă cunoştiinţa acestui frate de sânge rătăcit printre ei.

— ...Şi care va să zică, moş Pârvule, eşti primar în sat la d-ta ?

— Da, flăcăule, de zece ani încoace tot pe mine mă alege satul. Dar nu e treabă tocmai uşoară. *Pisarul* (secretarul) te suceşte şi te învârteşte cum vrea el. Ştiu eu, dacă scrie aşa cum îi spuiu, căci D-zeu să-i înţeleagă limba lui cea sârbească ?

— Dar n'aţi putea să vă lipsiţi de acel *pisar* sârb şi să vă scrieţi singuri româneşte? l'am întrebat eu, cu toate că bănuisem de mai înainte răspunsul.

Nu puteam bănui, însă, că, întrebarea mea are să fie întâmpinată cu un hohot de râs general.

— Să scriem româneşte?! exclamară deodată mai mulţi. Apoi întâi şi întâi Sârbii ne spun, că nici nu e slovă românească şi că nici nu se poate scrie ceva în graiul nostru.

— Şi voi credeţi, că nu e slovă românească şi că nu se poate scrie româneşte? i-am întrebat eu din nou.

— Apoi gândim şi noi, că n'o fi tocmai aşa cum spun ei şi cum îşi râd de limba noastră, decât vorba e că până acum noi nici n'am văzut cum e slova românească, răspunse moş Pârvu, care se vedea că are mare trecere printre grupul de ţărani.

Intâmplător, aveam la mine în buzunar o carte românească, pe care o luasem ca să am ce citi în drum.

Am deschis-o şi le-am arătat-o oamenilor, ca să vadă şi ei, că există şi slove şi cărţi româneşti. Şi-o treceau unul altuia, se tot uitau într'însa, o tot suceau şi învârteau.

— Şi ce scrie în ea? mă întrebă unul mai tânăr.

— Tot felul de poveşti, i-am lămurit eu, adăugând: dacă vreţi, să vă citesc şi vouă una,

ca să vedeţi cum e limba românească din carte.

Şi le-am citit o poveste în care era vorba cum un Român îl păcălise pe un Ungur.

Bieţii Români nu mai puteau de mirare şi de bucurie.

— Şi de unde vine cartea asta? mă întrebă unul mai tânăr, a cărui curiozitate era mai viu aţâţată.

— Din Ţara Românească, de unde să vie, făcui eu.

După aceia îi întrebai: a fost vr'unul din voi în Ţara Românească?

Nu, nici unul nu fusese. Şi ce ştiau ei despre Ţara Românească? Mai nimic. La dreptul vorbind, ar fi fost mult mai bine să nu fi ştiut nimic, căci puţinul ce-l ştiau, aşa cum li se povestise de Sârbi, numai în favorul şi spre lauda Ţărei nu era.

Ci-că Ţara Românească ar fi o ţărişoară mult mai mică şi mai slabă decât Serbia, ci-că acolo totul e rău şi pe dos, că nu e dreptate şi *slobodie*, că acolo ţăranul e rob şi trăieşte în corturi, şi o mulţime de năzbâtii de felul acesta.

Aşa le spuneau într'una Sârbii şi ei n'aveau prilej să se convingă de contrariu.

Cât despre dreptul de a avea şi ei şcoli şi biserici româneşti, despre aceasta nu putea fi nici vorbă.

Odată ce li se spunea, că Românii n'au măcar slova lor!

Ce bine mi-a prins în ziua aceea faptul, că

fusesem câtăva vreme profesor de geografie! Am luat o hârtie şi creionul şi am schiţat pe dânsa harta celor două ţări: Serbia şi România.

Am socotit chiar că nu săvârşesc un mare păcat împotriva adevărului ştiinţific, dacă mai taiu ceva din Serbia, adăugând în schimb la harta României.

După ce am însemnat cu un punct negru locul unde urma să fie aşezaţi Bucureştii, le-am zis grupului de Români, cari formau auditorul meu: priviţi, partea aceasta dela stânga este Ţara Sârbească, iar acea dela dreapta e Ţara Românească. Vedeţi, dar, că Ţara Românească nu numai că nu e mai mică, ci e de trei ori mai mare decât Ţara Sârbilor.

Iar aicea, unde am făcut un punct negru, e oraşul unde stă *Craiul* (Regele) Românilor.

Regele Românilor este un om foarte înţelept şi de un neam mult mai mare şi mai vestit decât regele sârbesc (pe atunci era pe tron Alexandru din dinastia Obrenovici). Oraşul Bucureşti unde şeade el şi *vlada* (guvernul) românească este de cinci ori mai mare şi de zece ori mai frumos decât Belgradul. Acolo sunt palate mari, case frumoase şi bogăţii nenumărate.

Şi nici un om nu e rob în Ţara Românească. Cu toţii sunt slobozi şi la judecată găseşti multă dreptate.

Continuând cu expunerea mea am scos din buzunar o monedă românească de argint în va-

loare de cinci lei şi atrăgându-le atenţia asupra efigiei repauzatului rege Carol, le-am zis : vedeţi ce bărbat frumos e regele Românilor!

Şi moneda, ca şi cartea românească, a trecut din mână în mână şi a fost obiectul privirilor şi cercetărilor curioase ale acestor fraţi necăjiţi, cari nici nu văzuseră până atunci un ban românesc.

In ochii multora am citit dorinţa de a poseda câte un ban cu efigia regelui României. Cum, însă, eu veniam din Macedonia şi numai din întâmplare aveam ca bani româneşti numai piesa de cinci lei, m'am mărginit să-l rog pe Moş Pârvu să o primească ca amintire.

Bietul bătrân era aşa de vesel şi de mulţumit în cât vroia să-mi dea în schimb în bani sârbeşti de două ori valoarea ei.

— Am să o arăt oamenilor din sat, îmi zise el, şi să le spun, că's numai minciuni cele ne povestesc Sârbii despre Ţara Românească.

A venit vorba şi despre armată. Insă, tocmai când începusem să le lămuresc, că şi în această privinţă Românii stau mult mai bine decât Sârbii şi că ei nici odată n'au fost cu totul subjugaţi de Turci, iată că vin în grupul nostru trei ţărani îmbrăcaţi în portul naţional sârbesc şi ne salută urându-ne bună vreme în limba română.

— Nu sunteţi Sârbi ? i-am întrebat eu în sârbeşte.

— Părinţii noştri au fost Sârbi, dar noi numai

vorbim sârbeşte, îmi răspunseră ei în româneşte.

Cu acest prilej am aflat cu o bucurie cât se poate de justificată un fapt pe care nu-l cunoşteam decât în mod vag. Anume, guvernul sârbesc, în credinţa, că-i va putea deznaţionaliza pe Românii din Timoc, aşezase în satele româneşti câte un număr de colonişti sârbi.

Care a fost, însă, rezultatul? După două-trei generaţii Sârbii s'au românizat contopindu-se cu desăvârşire în masa românească.

Un astfel de rezultat este o răsbunare a dreptăţii şi o pedepsire a unui gând rău. Tot deodată el constitue şi o compensaţie, din nenorocire destul de slabă, pentru zecile şi sutele de mii de conaţionali de ai noştri, pe cari vitregia împrejurărilor şi prigonirile unor administraţii străine i-au smuls dela sânul etnic al neamului nostru împrumutându-le o limbă şi o haină, cari n'au fost ale lor.

In Serbia, însă, şi anume în regiunea Timocului am dat peste Sârbi românizaţi. Ce-i drept, nu sunt tocmai numeroşi, decât constatarea aceasta mi-a produs un sentiment de bucurie şi de satisfacţie.

Trei din aceşti conaţionali recenţi stăteau acum la masa unde dintru început luasem loc Moş Pârvu şi cu mine.

Am mai făcut o constatare, care îmi confirma impresii căpătate anterior în condiţiuni asemănătoare. Am observat anume, că ei arătau celor ce

povesteam despre Români şi Ţara Românească un interes mai mare decât chiar Românii de baştină. Avea, oare, acest interes la bază dorinţa de a afla şi a şti cât mai mult despre naţiunea în care intraseră şi ei acum ? Atribuiam mai de grabă curiozitatea vie cu care urmăreau conversaţia acelui sentiment de fanatizm, acelui exces de patriotizm pe care îl zăreşti în regulă generală la toţi renegaţii.

Puneam această credinţă în legătură cu dureroasa experienţă ce o făceam zilnic în Macedonia, unde loviturile cele mai grele şi atacurile cele mai înverşunate ce se dădeau cauzei noastre naţionale nu veneau atâta din partea străinilor adevăraţi, cât mai cu seamă din partea Românilor renegaţi, din partea fraţilor noştri rătăciţi.

...Dar la masă dela cârciuma din Chiupria nu era vreme şi nici locul nu se potrivea pentru astfel de reflecţii şi observaţii sociologice. Vinul curgea în spume, limbile se descleştaseră, obrajii se aprinseseră, ochii priveau mai vii şi mai sclipitori.

Vorba noastră mergea înainte.

— Băiete, încă un rând de sticle de vin.

— Şi încă unul dela mine.

— Şi dela mine.

Dintre toţi numai eu n'aveam voie să dau o astfel de poruncă băiatului, care obosise tot cărând la sticle de vin. Pentru ziua acea eu eram mosafirul lor şi oamenii s'ar fi simţit jigniţi,

dacă mi-aş fi permis să le fac cinste acasă la ei.

— Dacă dă D-zeu şi ne întâlnim vr'o dată în Ţara Românească, acolo are să fie rândul tău să ne dai câte un pahar de vin, zise Moş Pârvu, care înflăcărându-se la vorbă, adăugă: după câte mi-ai spus, mi s'a făcut şi mie dor să mă duc şi să văd cum e Ţara Românească şi cum trăiesc oamenii acolo.

* * *

Moş Pârvu n'a venit nici odată în Ţară. Cel puţin eu n'am avut veste de aşa ceva.

Dar nici frumoasa şi atât de mişcătoarea noastră întâlnire din ziua acea de târg la Chiupria nu s'a sfârşit aşa cum ar fi trebuit şi cum am fi dorit.

In adevăr, tocmai în momentul când ne era lumea mai dragă, adică tocmai când le povesteam despre minunatele şi vitejeştile isprăvi ale oştilor române la Plevna, iată că vine un sergent de stradă, un *pandur*, cum le zice prin partea locului, şi îmi spune, că d. comisar de poliţie mă cheamă la reşedinţa sa. Invitaţia era chiar urgentă, de oarece pandurul adăugă, că are poruncă să-l însoţesc numai decât.

La vederea pandurului şi la auzul ordinului ce avea, Românii în mijlocul cărora mă găseam deveniră dintr'o dată îngrijoraţi. Bănuiau, că comisarul de poliţie nu mă cheamă ca să-mi strângă mâna şi să mă felicite pentru tot ce vorbisem

cu oamenii şi nici să mă îndemne, ca să continuu cu această activitate.

De altfel, în ţările din Balcani — parcă aşa e şi în celelalte state — faptul de a fi chemat la poliţie nu produce bucurie nimănuia şi nu prevesteşte ceva bun şi îmbucurător. Ştii când te duci, dar nu ştii când eşi de acolo.

Intr'o odaie scundă, cu pereţii înegriţi de fum, cu pardoseala rău întreţinută şi mobilată mai mult decât primitiv sau mai bine zis desbrăcată de orice mobile, comisarul de poliţie părea adâncit în cercetarea unor dosare adevărate sau închipuite — aceasta n'am putut-o şti.

Nu-mi făcù semn să iau loc pe scaun şi aceasta — între altele — pentru cuvântul, că în odaie în afară de scaunul pe care îşi aşezase simandicoasa sa persoană, nu se mai găsea un al doilea.

— Ce cauţi la Chiupria ? mă întrebă el fără alt preambul.

— Am venit să vizitez târgul şi plec înapoi chiar în seara aceasta.

— Care va să zică, oraşul nostru nu ţi-a plăcut ? îmi observă el cu multă şiretenie.

— Ba mi-a plăcut, dar n'am nici o treabă aicea, făcui eu.

— Dar cu oamenii cu cari stăteai la masă ce treabă ai avut ?

— Nicio o treabă. Am vorbit de una, de alta şi am băut câte un pahar de vin.

— Aţi vorbit de una, de alta, repetă înaltul comisar (zic „înalt“, căci era nesfârşit de lung), punând multă ironie în accent. Şi nu mi-ai putea spune şi mie cam ce a fost aceasta „de una de alta ?“.

Se înţelege dela sine, că am minţit dela început până la şfârşit în lunga şi amănunţita dare de seamă ce am fost nevoit să o fac mult curiosului şi migălosului represintant al ordinei publice şi apărător al integrităţii naţionale sârbeşti.

Am socotit chiar, că nu e fără folos, dacă adaug, atât pentru ca să-mi apăr propria mea piele, cât pentru ca să abat eventuale neplăceri de pe capul oamenilor ce-mi arătaseră atâta dragoste şi simpatie, şi ceva cuvinte, cari să ne fi înlesnit situaţia noastră a tutulor, punându-ne faţă de comisarul galonat într'o lumină mai favorabilă.

I-am spus, aşa dar, că, între altele, i-am întrebat pe Români, dacă sunt mulţumiţi de traiul ce'l duc în Serbia şi de purtarea faţă de ei a autorităţilor sârbeşti şi că ei s'ar fi arătat mulţumiţi şi încântaţi în toate privinţele.

Două circumstanţe atenuante au pledat, însă, mai mult decât ori-şi-ce în favorul nevinovăţiei mele.

Prima, că eu nu eram din Ţara Românească, aşa că nu puteam fi invinuit cu temeiu, că aş fi vr'un agent al guvernului dela Bucureşti trimis la Românii din Timoc, cine ştie în ce misiune primejdioasă pentru siguranţa statului sârbesc.

Iar a doua circumstanţă atenuantă — şi acea care a tras mai greu în cumpănă — a fost faptul că, de bine, de rău, o rupeam şi eu pe sârbeşte.

In privinţa aceasta Sârbii sunt unici în felul lor. Ştii să îndrugi două-trei cuvinte în limba lor? Ei te-au şi proclamat numai decât ca Sârb şi încă un Sârb din cei mai autentici.

Nimeni dintre ei nu uită cuvintele rostite acum mai bine de un veac de filologul lor *Vuk Caraghici, „Srbi svi i svuda"*. Adică, toţi şi peste tot sunt numai Sârbi.

Deci, comisarul poliţiei dela Chiupria, consacrându-mă şi pe mine fără voia şi consimţimântul meu frate întru sârbizm, mi-a dat drumul, sfătuindu-mă ca de aci încolo să vorbesc cât mai puţin româneşte şi să intru cât mai puţin în contact cu Românii.

Mi-a făcut chiar şi o promisiune, de care am râs atunci socotindu-o ca expresiunea unei naivităţi copilăreşti. Mi-a făgăduit anume, că nu va trece multă vreme şi oştile sârbeşti vor veni să ne libereze de Turci şi pe noi Sârbii (? !) din Macedonia.

Repet, că am râs atunci de aceste cuvinte, dar acum sunt dator să mărturisesc, că n'am avut dreptate.

In adevăr, cea mai mare parte a frumoasei dar atât de nenorocitei Macedonii se găseşte astăzi subt-administraţia Sârbilor, cari, după cum

îmi făgăduise comisarul dela Chiupria, au *liberat* și locul meu de naștere.

Numai atâta, că locuitorii Macedoneni se simt așa de liberi și de fericiți, încât ei și-au luat și continuă a-și lua lumea în cap împrăștiindu-se pe la cele patru vânturi.

IUSUF BIN AHMED

Dacă măsurăm distanţele pe o hartă şi luăm ca punct de plecare oraşul Bucureşti, care nu este numai capitala României, ci a fost şi rămâne capitala românizmului de pretutindeni, constatăm că cel mai depărtat centru, punctul cel mai înaintat al culturei româneşti îl forma liceul nostru din Bitolia. Trebuia să străbaţi cea mai mare parte din Macedonia, să parcurgi Bulgaria dela un capăt până la celalt şi să treci Dunărea, pentru ca să soseşti în oraşul al cărui miragiu îl aveam mereu înaintea ochilor noştri.

In anii în cari mi-am făcut studiile, liceul nostru dela Bitolia, care era un liceu internat, se găsea instalat în nişte case modeste aparţinând misiunei religioase catolice din localitate.

Imprejurarea, că proprietarii clădirilor de liceu şi de internat erau preoţii catolici a fost exploatată cu patimă şi înverşunare de adversarii cauzei şi culturei româneşti, aducându-ni-se învinuirea, că noi Românii, printre cari numai apostaţi nu se găsesc, am fi pe cale de a ne lepăda de legea şi credinţa strămoşească şi a trece la

catolicism, că chiar am fi devenit papistaşi în secret. Din nenorocire, s'au găsit şi naivi, cari să creadă astfel de prăpăstii şi din pricina aceasta să se ţină departe de mişcarea noastră naţională.

Decât, nu despre acest lucru voeam să vorbesc acum.

Liceul nostru dela Bitolia era instalat, aşa dar, într'o clădire cât se poate de modestă aaprţinând misiunei religioase catolice.

Când vremea era frumoasă, Duminicile şi în celelalte zile de sărbători, puşi la rând doi câte doi, eram duşi la plimbare în livezile dela marginea oraşului.

In afară de consideraţiuni igienice, era în aceste excursiuni şi o manifestare a puterei noastre, a numărului nostru care sporea într'una. Mai era şi o expoziţie destul de interesantă şi pitorească de costume naţionale de prin toate colţurile Macedoniei, Epirului şi Albaniei. Căci noi, elevii liceului, n'aveam nici un fel de uniformă, fiecare venind cu portul lui de acasă, iar cei ce erau îmbrăcaţi nemţeşte se puteau număra pe degete. Pe atunci costumul nemţesc era prea puţin introdus în părţile noastre.

Partizanii ideiei naţionale se uitau la noi cu mândrie, când defilam pe străzile Bitoliei şi se bucurau văzând că an de an numărul nostru creşte.

In schimb, cu ce ochi duşmănoşi ne întâmpinau aceia, cari, în rătăcirea lor, — căci din ne-

norocire, şi ei erau tot conaţionali de ai noştri — vedeau parcă peirea lumei în întemeierea şi întărirea culturei româneşti. Şi nu rare ori auziam ocări şi insulte şi eram primiţi cu lovituri de pietre!

Incăerările pe stradă şi în împrejurimile oraşului între noi şi elevii şcolilor greceşti deveniseră aşa de frecvente, încât ajunseseră ceva firesc, ceva de care nu te poţi lipsi.

Şi vă asigur, că nu în totdeauna noi eram cei puşi pe goană sau cei cari ne alegeam cu mai multe lovituri.

Intr'una din zile, însă, ni se dăduse voie la vreo douăzeci de băieţi, aşa mai răsăriţi, să facem în grup separat o excursiune până la mănăstirea Sfântului Cristofor, la o depărtare cam de o oră drum dela Bitolia.

Bine înţeles, mergeam înarmaţi, unii cu ciomege, alţii cu bice, ba câţiva aveau asupra lor cuţite bine ascuţite. In Macedonia, mai ales pe vremea acea, nimeni nu se încumeta să facă un drum, ori cât de scurt şi de sigur ar fi fost el, fără să aibe o armă, un oarecare mijloc de apărare. Cearta şi după acea ca o imediată urmare logică bătaia se iscau din senin în tot momentul.

Mergeam, aşa dar, noi cei vreo douăzeci de elevi dela liceu, ca să vizităm mânăstirea închinată sfântului Cristofor şi aşezată într'o poziţie foarte pitorească pe coastele muntelui.

Dar nici nu făcusem jumătatea drumului şi vedem venind, mai de grabă alergând spre noi din diferite direcţii grupuri-grupuri de tineri.

„Are să fie bătaie şi are să fie lată de tot“, ne-am zis noi.

Nu greşisem în presupunerea noastră. Cei ce veniau spre noi, strângându-ne din toate părţile, erau elevi dela şcolile greceşti şi mulţi băieţi de prăvălie, legaţi între ei printr'o ură stupidă, dar neîndurată împotriva a tot ce era românesc.

Numărul lor putea să fie de vr'o 70—80 şi printre dânşii erau şi coşcogeamite găligani, bărbaţi în toată firea.

Ne prezintam, prin urmare, într'o situaţie de vădită inferioritate, aşa că nu prea ne făceam iluzii asupra rezultatului încăierărei.

Şi într'adevăr grupurile adverse deschid lupta printr'o ploaie de pietre ce o aruncă asupra noastră. Efectul ? Trei capete sparte.

Ripostăm la rândul nostru cu puterea pe care ţi-o dă disperarea şi constatarea, că n'ai altă eşire. Nu după mult se încinge o straşnică luptă corp la corp. Mulţi din ai noştri sunt trântiţi la pământ şi călcaţi în picioare.

La câţiva paşi mai departe de teatrul luptei stăteau lungiţi pe iarba verde mai mulţi soldaţi — soldaţi turci, se înţelege. Stăteau urmărind ca simpli spectatori, dar cu mare interes şi cu o vădită plăcere peripeţiile încăierărei între noi şi partizanii grecizmului.

Să intervină şi să ne despărţească? Dar pentru ce s'ar fi lipsit ei de un spectacol, care e aşa de mult în graţiile Turcilor, oameni ce nu se entusiasmează pentru fite ce nimic, dar cari sunt cei mai pasionaţi pentru trânta de corp la corp, pentru luptele vestiţilor lor *pehlivani?*

De acea soldaţii turci, tot gustând din plăcerea de a sta lungiţi pe iarba verde, îşi mai desfătau acum privirile şi cu spectacolul ce li-l ofeream noi, pehlivani improvizaţi şi fără voia noastră.

Iată, însă, că în momentul în care, copleşiţi de număr, noi numai răspundeam decât foarte slab la loviturile ce curgeau din toate părţile, unul dintre acei soldaţi, cari făceau atâta haz pe socoteala noastră, sare dintr'o dată, parcă l'ar fi muşcat vr'un şearpe şi punând mâna pe un băţ începe să dea ca un nebun la dreapta şi la stânga în cei ce ne atăcaseră.

Ni s'a părut chiar, că l'am auzit strigându-ne pe româneşte: „ţineţi-vă, băieţi!" Decât în învălmăşeală n'am putut să ne dăm seama, dacă într'adevăr el a spus ceva în graiul românesc. Esenţialul era, că intervenţia acestui soldat a fost pentru noi nici mai mult, nici mai puţin decât o adevărată salvare. Acesta cu atât mai mult cu cât şi camarazii lui, imitându-i exemplul, s'au năpustit asupra adversarilor noştri, aplicându-le lovituri bine simţite şi sfârşind şi cu ajutorul nostru prin a-i pune pe fugă.

Lupta încetase, iar noi rămăsesem stăpâni pe câpul de bătălie. Bine înţeles, nu tot aşa de teferi, precum fuseserăm la început. Aveam vânătăi pe corp, cucuie pe frunte, sgârieturi pe mâini şi pe obraji, şi la cei mai mulţi ne curgea sânge din cap. Decât, vorba e că a noastră fuse biruinţa finală.

Şi aşezându-se jos, ca să ne pansăm rănile şi să ne mai revenim în fire, am socotit ca o importantă datorie să mulţumim soldaţilor şi mai cu seamă soldatului, care dăduse cel dintâiu exemplul.

Era acest soldat un om trecut de 50 de ani şi cu o barbă căruntă destul de respectabilă.

La Turci pe vremurile acelea lucrul nu era tocmai neobişnuit şi rar. Unii îmbătrâneau sub arme, fiind întrebuinţaţi la potolirea răscoalelor, cari isbucneau cu o regularitate matematică în diferite provincii ale împărăţii. Alţii erau înaintaţi în vârstă, pentru că se ascunseseră atunci când trebuiau să-şi facă serviciul militar şi nu fuseseră prinşi decât foarte târziu, câte odată după trecere de 20 sau chiar 30 de ani la mijloc.

Ne-am închipuit prin urmare, că soldatul care fusese salvatorul nostru, aparţinea vreuneia din aceste categorii.

Care nu fu mirarea noastră, însă, când drept răspuns la mulţumirile ce i-am adresat, el ne-a grăit în cea mai impecabilă limbă românească. Aşa dar, nu ne-am înşelat, când am crezut, că

în toiul încăerărei ne strigase pe româneşte: „ţineţi-vă băieţi!“.

Şi notez că nu vorbea în dialectul nostru macedo-român, ceiace n'ar fi fost surprinzător, ci în limba română, aşa cum se vorbeşte în Ţară.

— Dar de unde ştii aşa de bine româneşte? l'am întrebat noi.

— Apoi cum să nu ştiu, dacă familie, casă gospodărie şi tot ce am sunt în Ţara Românească.

Am crezut atunci, că avem deaface cu vre-un Turc din Dobrogea, rătăcit cine ştie cum prin Impărăţia Turcească. De cât *Iusuf* sau mai de grabă *Iosif*, cum ne-a spus el că i se zice în Ţară, era cel mai autentic Turc din Anatolia, născut şi crescut într'un sat din împrejurimile oraşului Angora.

După aceea ne povesti odiseia vieţei sale.

Ca şi mai toţi Turcii din Anatolia, aşa şi el, om disciplinat şi ascultător, se prezintase la timp ca să-şi facă serviciul militar şi fusese înrolat.

Trimis, aruncat fără întrerupere dintr'o regiune a Impărăţii în cealaltă, din Mesopotamia în Albania şi de acolo în insula Creta, apoi în pustiurile Tripolitaniei, împlinise trei ani sub arme, când isbucni războiul din 1877. Soldat în regimentul, care făcea parte din forţele turceşti însărcinate cu apărarea Plevnei fusese rănit şi căzuse prizonier în mâinile Românilor. Ingrijit într'un spital militar românesc, fusese trimis cu mulţi din camarazii săi în Ţară, căreia — ne

spunea el — la început îi zicea *Cara-Vlahia*, dar acum ştie, că trebuie să-i zică Ţara Românească.

„Când am trecut Dunărea şi am pus pentru întâia oară piciorul pe pământul românesc“—zise mai departe Iusuf sau Iosif — „am plâns, crezând că îmi găsesc acolo mormântul. Când, însă, după ce s'a sfârşit războiul şi a venit veste, ca prizonierii să se întoarcă acasă la ei şi în ţara lor, eu m'am ascuns, ca să nu mă ia şi pe mine din Ţara Românească“.

„Ce vreţi“ — adăugă Iusuf scoţând un oftat adânc — „am văzut şi am încercat şi eu, că Dâmboviţa apă dulce, cine bea nu se mai duce“.

Nu ştiu dacă dulceaţa mai mult decât îndoielnică a apei din Dâmboviţa a fost pricina, pentru care Iusuf sau Iosif s'a ascuns atunci când s'a permis repatrierea prizonierilor de răsboiu.

După cum ne-a povestit el, reeşea mai de grabă, că nu apa Dâmboviţei, ci ochii dulci ai unei Române au fost motivul ce l'au făcut să nu mai vroiască a părăsi pământul Ţării Româneşti.

Cu această Română s'a căsătorit, a întemeiat o gospodărie, care sporea şi înflorea din an în an şi a avut trei copii. Când a pomenit de copii, bietul om n'a putut opri două lacrimi mari ce-i picurară pe obraji.

Şi acum iată-l despărţit de toţi şi de toate. De nouă ani de zile plecase de acasă şi din noua sa patrie, pe care o iubea aşa de mult, şi nici

el nu mai ştia când se va întoarce şi dacă se va întoarce vr'odată.

— Dar ce ai căutat din nou în Turcia şi mai cu seamă cum se face de eşti din nou soldat în armata turcească? l'am întrebat noi.

— Nenorocul meu, răspunse el printre suspine. Se vede că aşa mi-a fost scris.

Şi ne povesti, că după ce cu ajutorul şi hărnicia nevestei ajunsese să-şi aibe orânduială bună în toate, să-şi cumpere o pereche de case şi chiar să pună ceva bani deoparte, a socotit de datoria sa să se ducă să-şi vadă încă odată părinţii, de oarece trecuseră la mijloc 15 ani, de când fusese despărţit de ei.

„De atunci a început nenorocirea mea de astă-zi, zise Iusuf. Ce-i drept, m'am dus acasă, ca să aflu, că tata murise, că cei doi fraţi pe cari îi aveam se prăpădiseră în războiu şi câ mama trăia pe lângă o rudă a noastră şi ducea o viaţă necăjită şi amărâtă. I-am propus să o iau la mine în Ţară şi biata bătrână a consimţit cu toată bucuria.

„Dar când Alah din cer ţi-a scris în cartea sa cea mare soarta într'un fel, nu e putere şi voinţă omenească, care să o schimbe. Iar pentru mine Alah a hotărât, ca să n'am parte decât de necazuri şi suferinţe".

„In adevăr" — grăi mai departe Iusuf, după ce aprinzându-şi o ţigară, trase de câte-va ori din ea — „mă găseam în satul meu de vre-o zece

zile şi făceam pregătirile de plecare. Intr'o seară intră în curtea casei noastre doi *suvarii* (jandarmi călări).

— „Iusuf bin Ahmed ? întreabă ei.

— „Eu sunt, le răspund eu.

— „Avem poruncă să te ducem la comandamentul militar dela Angora.

„Dece, nece ? nu se încape. Ei nu ştiau nimic, ei ştiau numai, că li se dăduse această poruncă şi că trebuiau să o îndeplinească.

„Ce să mai lungesc vorba ? Când am sosit pe înserate la Angora, m'au dus drept la puşcărie. După vre-o douăzeci de zile şi-a adus, în sfârşit, comandamentul militar aminte, că există un Iusuf bin Ahmed închis în temniţa dela Angora, fără să ştie de ce faptă rea se făcuse vinovat.

„După trecere de atâtea zile, soldatul de pază, îmi spune într'o după amiază că sunt chemat la interogatoriu. Fiori reci mi-au trecut prin tot corpul, când am auzit cuvântul „interogatoriu".

„Ştiam şi auzisem dela multă lume, că în Ţara Turcească e vai şi amar de acela, care e chemat la interogatoriu. Chiar şi omul cel mai curat şi mai sfânt poate să fie găsit ca bun de trimis la spânzurătoare, dacă mai marii noştrii — Alah să nu lase nici urmă din ei ! — îl supun unui interogatoriu, aşa cum ştiu dânşii.

„Fireşte, că nici mie nu mi-a mers tocmai bine cu blestematul acela de interogatoriu. Mi-se cam prinsese limba, mă încurcam la răspunsuri

şi mai amestecam în vorbă şi cuvinte româneşti, cea-ce făcea mare supărare ofiţerilor cari mă judecau.

„Vreţi să cunoaşteţi rezultatul interogatoriului, care nu era un simplu interogatoriu, ci o judecată în toată regula ?

„Să vi-l spun în două cuvinte : m'au socotit ca dezertor, ba m'au învinuit, că m'aş fi dat de partea duşmanului şi m'au osândit la şeapte ani puşcărie, după terminarea cărora trebuia să fac din nou serviciul militar.

„Cinci ani am zăcut în fundul unei temniţe din oraşul *Dearbekir* din Ţara *Kurdistanului.*

„După cinci ani veni poruncă să mi se dea drumul, spunându-mi-se, că trebuia să fiu plin de recunoştinţă pentru Sultan şi să mă rog lui Alah pentru ca să-l ţină în sănătate şi fericire.

„Şi ştiţi dece eram dator să fac aceasta ? Pentru că Sultanul s'ar fi gândit, chipurile, la mine, i-s'ar fi făcut milă şi mi-ar fi iertat doi ani din cei şeapte la câţi fusesem condamnat.

„Prăpădit de slab, schimbat cu desăvârşire, cărunt la păr şi gârbovit, mi-am închipuit că s'a terminat în sfârşit cu suferinţele mele şi că acum pot să mă întorc la nevastă şi la copii, cari de bună seamă mă credeau mort, căci nu le putusem trimite nici o veste despre mine şi despre păţaniile mele.

„Dar vorba cea : o nenorocire nu vine niciodată singură. Nici n'apucasem să ies bine din

închisoare, când na! vine poruncă să mă duc la cazarmă. Nu stătea, oare, scris în sentinţa despre condamnarea mea la şeapte ani de puşcărie, că după ce isprăvesc cu această pedeapsă urmează să fac şi serviciul militar?

„Şi iată-mă din nou îmbrăcat şi înregimentat. In curând se împlinesc patru ani, de când sunt târât în coace şi încolo. In aceşti patru ani am scris scrisori peste scrisori nevestei şi copiilor, până acum, însă, n'am primit nici un răspuns şi nici o veste, dacă se mai găsesc în viaţă.

„Dar acum, zise Iusuf bin Ahmed, am luat o hotărâre şi să ştiu că mă aşteaptă chiar moartea şi tot nu mă las de dânsa".

Hotărârea acestui soldat, care era Iusuf bin Ahmed pentru Turci şi Iosif pentru ai săi şi pentru Români, era ca să dezerteze, viu ori mort să meargă în Ţară la familia sa.

Aflase, că regimentul său era să fie trimis în fundul Arabiei pentru a potoli o răscoală a indigenilor. Când ar fi ajuns la primul port de îmbarcare, s'ar fi ascuns, ar fi îmbrăcat un costum civil şi încredinţându-şi soarta în mâinele lui Alah, ar fi încercat umblând pe jos şi evitând oraşele şi punctele unde se făcea supraveghere, să ajungă în Ţară.

„Nu mai pot trăi fără nevastă şi copii", adăugă el mişcat până în adâncul inimei.

„Dar chiar de ar fi să-i găsesc pe ei morţi şi totuşi acolo, în Ţara Românească, vreau să-mi

odihnească oasele. Căci acolo e bine de trăit şi e bine chiar şi de murit.

„Aţi fost vr'unul din voi în Ţara Românească ?" ne întrebă el.

Şi la răspunsul nostru negativ el clătină din cap, ca şi cum ne-ar fi plâns de milă şi zise: „Cine n'a văzut Ţara Românească, n'a văzut ce e bogat şi ce e frumos pe lumea aceasta.

„Acolo sunt boieri aşa de bogaţi, că numai unul din ei poate să cumpere un oraş întreg din Ţara Turcească.

„Ia priviţi", făcu Iusuf arătând cu mâna o ţarină de porumb. „Ăsta e porumb şi ăsta e pământ ? Ştiţi voi cât de înalt creşte porumbul în Ţara Românească ? Să intri călare pe calul cel mai înalt şi tot mai înalt creşte el.

„Acolo e pământul aurit şi binecuvântat de Dumnezeu, nu ca pietrele şi nisipul dela noi.

„Şi numai să vrei să munceşti în Ţara Românească, căci găseşti numai decât de lucru şi câştigi bani de-ţi umpli toate buzunarele.

„De eşti turc ori eşti creştin, tot una e. Aceiaşi dreptate e pentru toţi. Nu te supără nimeni pentru legea ta şi neamul tău. Nu-i vorba, mie acolo oamenii îmi zic mai mult „Turcule", dar nu ca să mă necăjească sau să-şi râdă de mine, ci aşa în glumă. N'am auzit, însă, dela nimeni o vorbă rea, pentrucă eu mă închin altfel lui Alah şi pentrucă nu sunt născut în Ţara Românească. Pentru mine Românii au fost foarte buni, mi-au venit

mult într'ajutor, până să pot prinde şi eu ceva cheag şi să pot sta pe picioarele mele.

„De acea, acolo, în acea Ţară, care e aşa departe de aicea, mi-e gândul şi ziua şi noaptea. Măcar să ştiu că pic mort în ceasul în care am să calc pe pământul ei, şi totuşi am să fiu mai mulţumit decât să trăesc încă o sută de ani printre oamenii de aicea".

* * *

Aproape se înoptase, când ne-am despărţit de Iusuf bin Ahmed, căruia el ţinea să-i zicem numai Iosif şi să nu-l mai turcim mai mult decât era împotriva voinţei sale.

Ne-a mai spus multe despre Ţara Românească iar noi sorbiam cu lăcomie tot ce povestea el despre acea ţară depărtată geograficeşte, dar aşa de aproape de sufletul nostru. Era binevenit cel ce ne-ar fi povestit cele mai mici amănunte despre acea Ţară, care în închipuirea noastră era *Fata Morgana* din basme.

— Şi de ce ai sărit în ajutorul nostru? l'am întrebat noi la despărţire.

— Pentrucă v'am auzit vorbind româneşte. Şi pentru mine o vorbă românească este ca un glas din cer, ca o poruncă sfântă a lui Alah.

PRIMUL TRATAT DE ALIANŢĂ GRECO-ROMÂNĂ

Dacă vă uitaţi pe o hartă a Greciei de astăzi şi vă îndreptaţi privirile spre provincia Epirului, o să întâlniţi în regiunea muntoasă a Pindului o localitate cu numele de *Metsovon*. Cu tot acel *ovo* dela sfârşit, care miroase a origină slavă, această localitate nu este alta decât un orăşel curat aromânesc cu vr'o 6—7 mii de suflete şi căruia locuitorii şi ceilalţi Aromâni îi zic *Aminciu*.

Aminciu e în legătură, în ceace priveşte numele cu râul *Mincio* din Italia, ţi-ar spune vr'un cărturar.

Se poate să fie şi aşa. Ceace nu suportă nici o discuţie şi nici o controversă este, însă, faptul, că Aminciu e un orăşel românesc, cu care ne putem mândri. Şi ne putem mândri, pentrucă e curat, e frumos, e aşezat într'o situaţie pitorească cu aer sănătos şi apă rece.

Şi ne mai putem mândri pentrucă la Aminciu găseşti cea ce nu există în toate părţile acelea. Găseşti anume un spital, un azil pentru bătrâni

şi infirmi, un fond pentru înzestrat fetele sărace, o farmaçie care distribue populaţiei doctorii fără plată, doctori, cari vizitează pe bolnavi în mod gratuit etc.

Cine îi plăteşte şi cine întreţine instituţiunile de binefacere şi şcolile instalate în clădiri impunătoare, bine organizate, dar cari au în ochii noştri o mare meteahnă : acea, că în ele se învaţă limba şi cultura greacă şi se propagă sentimente greceşti ?

E generozitatea atâtor Români din Aminciu, plecaţi în ţări străine şi ajunşi acolo prin munca şi inteligenţa lor la situaţii înfloritoare. Aceştia au dat din belşug pentru locul lor de naştere.

Şi n'au dat numai pentru el. Căci dacă faceţi o călătorie la Atena, o să daţi acolo peste atâtea şi atâtea instituţiuni, clădite şi întreţinute cu cheltueală mare de către bogătaşii Români din Aminciu.

V'ar interesa, oare, numele câtorva din ei ? Unuia îi zice *Tuşiţa*, altuia îi zice *Sturnara*, unui al treilea, o, acest al treilea e cel mai important şi al cărui nume a pătruns, datorită războaielor din anii din urmă, în toate ţările de pe pământ. Este *George Averoff*, marele binefător al Greciei şi al elenizumului în genere. Este acest Averoff, care a cumpărat şi dăruit statului grecesc vasul de războiu, care poartă numele său şi graţie căruia Grecii au putut avea faţă de Turci

stăpânirea pe mare în timpul războiului balcanic din 1912—1913.

Puţini dintre d-voastră sunteţi, poate, aceia cari ştiţi, că acest Averoff, pe care după nume l'ai lua drept un Rus sau Bulgar nu este altceva decât cel mai neaoş Român din orăşelul Aminciu.

Şi poate şi mai puţini sunteţi aceia cari ştiţi, că multimilionarul Averoff (adevăratul lui nume de familie este *Averu*, fără *of-ul* dela coadă) şi-a exprimat dorinţa de a deveni cetăţean român şi-ar fi dăruit statului român, ceeace a dat cu o rară dărnicie statului elen.

Dece nu i sa putut împlini voinţa? Această întrebare ne face să alunecăm pe tărâmul spinos al chestiunilor politice, ceeace eu caut să ocolesc cu tot dinadinsul.

De aceea, mă mărginesc să repet, că ne mai putem mândri cu Aminciul nostru, pentrucă a dat naştere atâtor mari binefăcători.

„Vrei să vezi nrme de aşezăminte romane?" îmi propuse directorul şcoalei noastre din Aminciu. „Iată în apropiere e o parte, care poartă numele de *Campus Kesari*, câmpul lui Cesar. E dovadă, că Cesar a trecut pe aicea, şi şi-a aşezat lagărul la noi. Iar faptul că acest nume de Campus Kesari" a fost păstrat până în zilele noastre dovedeşte, că pe vremea lui Cesar, Aminciul era locuit de colonişti romani, ai căror descendenţi nu pot fi decât locuitorii lui de astăzi.

„De asemenea denumiri latineşti ca „*Fagus*

scripti“, care este în partea cealaltă a comunei, şi altele la fel, nu confirmă, oare, adevărul despre vechimea şi continuitatea elementului românesc în această localitate ?“.

Şi directorul şcoalei, om pasionat şi înflăcărat, căuta să mă convingă pe mine arhiconvinsul despre vechimea şi puritatea originei noastre romane.

Ce-i drept, pasiunea ce punea în tot ce făcea şi întreprindea şi convingerea lui fanatică cum că locul său de naştere — căci şi el era tot din Aminciu — este o adevărată comoară pentru arheologi îi juca câte odată şi pozne, de cari şi el însuşi râdea mai târziu.

Dedea, bunăoară, peste vreo bucată de tinichea ruginită şi asvârlită pe câmp ? Incontestabil nu putea fi altceva decât o gamelă a unui legionar roman, precum tot din încălţămintea acestui legionar trebuia să fie o gheată ruptă găsită prin apropiere.

Sau găsea cineva un băţ de lemn acoperit cu pământ ? Era cu ochi şi sprâncene, că nu putea fi altceva decât o lance romană. Zidurile despărţitoare de livezi ? Ruine de fortăreţe romane, lucrul era în afară de orice îndoială.

Imi aduc aminte, că într'una din zile, pe când stăteam câteşi doi pe o bancă din grădina publică (căci am uitat să spun, că Aminciu are şi o grădină publică), unul din concetăţenii săi trecea pe stradă, trăgând de căpăstru un cal

bătrân, o gloabă, care abia putea să-şi târască picioarele.

— Dece nu-l vinzi şi să te scapi de el, îi zise directorul şcoalei, nu vezi, că pică de bătrâneţe şi că nu mai e bun la nimic?

— Apoi cum să-l vânz ?, îi răspunse stăpânul calului. E un cal pe care a încălecat unul din ofiţerii lui Cesar.

Să nu fim, însă, prea severi în judecata noastră. In luptele ce aveam de susţinut în Macedonia fanatizmul necruţător şi convingeri, cari nu în totdeauna se împăcau cu adevărul ştiinţific erau în ordinea firească a lucrurilor. In chestiuni cari priveau originea neamului şi drepturile noastre naţionale, noi nu puteam fi decât excesivi şi cât mai intrasigenţi.

Din ori-ce ne făceam un argument, ridicam o simplă presupunere la înălţimea unui adevăr indiscultabil, ne făuream arme de apărare şi de atac din ori-ce ne pica în mână.

Să reproduc în acest sens o scenă, care mi-a rămas întipărită încă din copilărie.

Se iscase o discuţie aprinsă între învăţătorul nostru — fie-i ţărâna uşoară — şi dascălii greci. Aceştia din urmă se străduiau să dovedească dreptatea cauzei greceşti şi superioritatea limbei şi culturei elene, sprijinindu-se spre a impresiona mai mult poporul, pe consideraţiuni religioase, invocând, de pildă, argumente în sensul că Evanghelia a fost scrisă în limba greacă, că tot

de această limbă s'au servit apostolii şi că, prin urmare, numai limba greacă e acea, care e mai plăcută lui Dumnezeu.

— Dumnezeu dintru început, atunci când a creiat lumea, a vorbit româneşte, replică cu toată seriozitatea învăţătorul nostru.

Şi iată dovada, adaugă el: Când l'a întrebat pe Adam că de ce a mâncat din pomul oprit, Adam i-a răspuns arătând spre femeie, care purta toată vina şi zicând: *Eva,* adică *ea va*, (forma *va* în dialectul macedo-român se întrebuinţează pentru forma daco-română *vrea*).

Vezi, Adam a vorbit româneşte, căci aşa îl învăţase Dumnezeu şi aşa îl înţelegea.

Aşa era pe atunci în Macedonia şi de aceia nu putea fi altfel nici directorul şcoalei din Aminciu, în casa şi societatea căruia am petrecut mai multe zile.

*
* *

Pe vremea când au loc cele povestite aicea, Aminciu făcea parte din Impărăţia turcească. Era oraş de garnizoană şi un însemnat punct de trecere între Epir şi Tesalia.

Aminciu se găsea pe teritoriul turcesc, dar nici graniţa Greciei nu era departe: 10 — 15 minute de drum.

Această graniţă şi mă ispitea, dar îmi provoca şi oarecari temeri. Mă ispitea să o trec, pentru ca să am prilejul să calc pe pământ creştinesc, de oarece până atunci — aveam doar

vârsta de 20 de ani — nu eşisem din hotarele Turciei, să văd ostaşi creştini şi să-mi fac o ideie de modul cum se înfăţişează o ţară creştină.

Cei ce s'au născut şi au trăit în Turcia înţeleg mai bine cât e de puternică ispita pentru un creştin, când are în faţa sa un pământ peste care fâlfâie steagul unui popor creştin.

Venia apoi partea cealaltă şi teama de a intra în teritoriul grecesc. Nu ne războiam noi, oare, cu Grecii şi nu duceam unii împotriva altora o luptă pe viaţă şi pe moarte?

Adică, pentru a fi drepţi, expresiunea că „ne războiam cu Grecii“ nu corespundea în totul adevărului, cu adevăraţii Greci, cu Grecii de rasă şi de limbă nu aveam mai nimic de împărţit. Şi aveam cu atât mai puţin, cu cât nici nu ni se dedea prilej să-i întâlnim şi să-i vedem cum sunt la faţă.

In comunele şi în oraşele din Macedonia şi din Epir, unde lupta între ideia românească şi ideia grecească era mai aprigă şi mai necruţătoare, nici nu exista vre-o populaţie grecească.

Dar cine era în cazul acesta duşmanul nostru şi cu cine ne luptam noi?

Duşmanul nostru? Elenizmul, cultura greacă şi în mod cu totul deosebit ideia politică grecească.

Propovăduitorii şi apărătorii acestei idei erau în primul rând membrii clerului, în fruntea căruia stătea Patriarhul din Fanar, secondat cu un zel şi devotament, pe care ar fi nedrept să-l tă-

găduim, de către numeroşii Mitropoliţi şi Episcopi, mai toţi Greci de naştere.

Iar ceeace făcea cea mai mare durere a noastră, a naţionaliştilor şi ne creia o situaţiune din cele mai penibile era faptul, că uneltele ideiei greceşti, braţul care lovea în noi, îl formau proprii noştri conaţionali, fraţii rătăciţi, cărora le ziceam „Românii grecomani".

Aşa dar, în generalitatea cazurilor, lupta între cele două idei şi culturi se dedea în Macedonia între fraţi de acelaşi neam şi de aceiaşi limbă, unii din ei căznindu-se să împlânte steagul conştiinţei naţionale şi al culturei româneşti, iar ceilalţi luptându-se cu toată patima orbirei, ca să-l distrugă şi să-l nimicească.

In al doilea rând, toată lupta noastră se purta pe teritoriul turcesc, pe când cu Grecii din Grecia n'aveam nici un prilej de ceartă şi nici un motiv de duşmănie. Când se întâmpla chiar ca din an în Paşti să facem cunoştiinţa vr'unuia dintr'ânşii, îl vedeai că omul era străin de luptele şi patimele noastre şi nici nu pricepea rostul acestor duşmănii între creştini.

Aceste consideraţiuni şi reflecţiuni au fost mai puternice decât teama ce mi-o inspira gândul de a mă găsi pe teritoriu grecesc şi la discreţia desăvârşită a Grecilor.

Pe lângă aceasta un locuitor din Aminciu ne-a asigurat, că n'are să ni se întâmple nici o neplăcere şi că, din potrivă, vom fi foarte bine

primiţi de către căpitanul dela posturile greceşti de pe graniţă şi care căpitan — zicea el — era unul din bunii săi prieteni.

Şi aşa, procurându-ne dela autorităţile turceşti o *tezcherea*, adică un bilet de liberă trecere a graniţei, într'o dimineaţă din luna Iulie am pornit-o pe jos prin trecătoarea muntelui *Jug*, ca să facem o vizită pe teritoriul grecesc căpitanului, care era prieten bun cu locuitorul din Aminciu.

Mărturisesc că inima îmi tremura în mine şi că nu mă simţeam tocmai sigur pe picioarele mele, când am ajuns la primul pichet de soldaţi greci.

Emoţiunea mea s'a dovedit, însă, că era absolut neîntemeiată. Soldaţii greci, nişte *evzoni*, îmbrăcaţi în uniforma lor aşa de pitorească, nu ne-au primit cu vreun sentiment de mândrie sau de duşmănie şi nu ne-au zis nici o vorbă aspră.

Ceva mai mult. Nici nu ne-au întrebat măcar cine suntem, ce căutăm în ţară la ei şi nu ne-au cerut să le arătăm vr'un paşaport, vr'o hârtie stabilind identitatea noastră.

„In Grecia nu se cer paşapoarte", îmi zise Românul din Aminciu, care ne însoţea şi faţă de care îmi exprimasem mirarea pentru lipsa ori căror formalităţi.

Dar surpriza mea a fost şi mai mare, când tovarăşul nostru de drum, adresându-se unuia dintre soldaţi, îl întrebă în graiul macedo-român:

„iú (unde) easte căpitan Vasile?", şi soldatul

răspunse tot în dialectul aromânesc, spunându-ne că superiorul său e dus în pădure, dar că se întoarce numai decât.

In adevăr, nu trecură nici cinci minute la mijloc şi iată-l pe căpitanul Vasile venind vesel şi grăbit întru întâmpinarea noastră şi strigându-ne dela distanţă: *„ghine vinit, ghine vinit“* (bine aţi venit).

— Vezi, că şi căpitanul e tot din ai noştri, îmi observă Românul din Aminciu.

Soldaţi români, ofiţeri români! Ne găseam, oare, pe teritoriul Ţărei Româneşti?

— Căpitane, îi zise însoţitorul nostru, îţi aduc aicea doi duşmani ai elenizmului, doi propagandişti români. Fă ce vrei cu dânşii.

— Bine, răspunse căpitanul Vasile râzând şi întinzându-ne mâna directorului şcoalei şi mie. Le vom da o pedeapsă, pe care sper, că n'au să o uite repede. Ii vom sili să mănânce cu noi un miel la frigare şi să bea câte un pahar cu vin.

Pedeapsa nu părea a fi aşa de grea de suportat.

— Mitri, grăi din nou în dialectul aromânesc căpitanul Vasile, adresându-se de data aceasta unuia din soldaţi, du-te la turma lui Costa şi zi-i din partea mea să-ţi dea un miel mai gras. Azi avem oaspeţi de ai noştri şi să nu-i lăsăm să creadă, că la noi murim de foame.

Peste vreo jumătate de oră şedeam cu toţii întinşi pe jos la umbră şi aproape de un isvor

cu apă rece în jurul mielului pus la frigare şi pe care doi evzoni, meşteri neîntrecuţi, îl învârteau şi îl frigeau cu un talent deosebit.

Şedeam şi făceam politică, alcătuind o nouă hartă a Europei, căci de ce altceva putea fi vorba între oameni din acel Orient, care este în fierbere continuă şi ai cărui locuitori nu visează decât războaie şi cataclizme?

Şi care va să zică, voi sunteţi dascăli români, zise căpitanul Vasile. Dar ce speranţe, ce ideal politic puteţi avea voi, cari nu sunteţi decât o mână de oameni?

— Cum o mână de oameni, căpitane, i-am răspuns eu. Nu uita, că suntem cel puţin de trei mai mulţi decât Grecii.

La auzul acestor cuvinte căpitanul făcu o mină mirată şi se uită lung la mine.

— Da, repetai eu, de trei ori mai mulţi. Noi suntem un popor de cel puţin 12 milioane, pe când pe Greci îi ştii câţi sunt.

— De unde scoţi 12 milioane de Români? întrebă căpitanul din ce în ce mai mirat.

— Foarte uşor. N'ai decât să aduni numărul Românilor din România, al celor din Transilvania şi Bucovina, al Românilor din Basarabia, al fraţilor noştri din Serbia, din Bulgaria, din Turcia şi dela noi din Grecia şi ai să vezi, că suntem chiar mai mulţi de 12 milioane.

Căpitanul căzu pe gânduri şi un răstimp nn zise nimic. Se vedea bine, că în creierul său se

dedea o luptă, se desfăşura o activitate aprinsă pentru a putea asimila şi orândui idei, cari, de bună seamă, erau noi pentru dânsul.

— 12 milioane! exclamă el după aceea, frecându-şi mâna pe frunte. Dar pe cât ştiu eu, între noi, Aromânii — căci şi eu sunt Aromân, zise el cu o vădită mândrie, — şi între *Vlahii* din România şi din celelalte ţări, pe cari le-ai înşirat, nu e nici o legătură şi nici o rudenie. Pe lângă aceasta am auzit, că limba noastră cu limba lor nu se potriveşte de loc. Eu nu ştiu *vlăheşte* (româneşte ca în ţară), dar mi s'a spus, că nu e cuvânt, care să semene.

Cât de plăcută şi de uşoară ne-a fost sarcina ca să-i dovedim conaţionalului nostru din serviciul armatei greceşti, că se înşela pe toată linia, când în neştiinţa lui făcea astfel de afirmaţiuni fundamental greşite.

— Căpitane, limba noastră aromânească nu e altceva decât un dialect al limbei române. Ţi s'a spus, că nu seamănă? Ia să luăm, bunioară, părţile corpului şi să începem: *păr, cap, gură, dinte, braţ, mână, sânge* şi multe altele sunt la fel şi în graiul nostru şi în graiul celorlalţi Români.

Să ne uităm în jurul nostru şi să vedem ce găsim: *miel, apă, foc, lemne, pădure, iarbă,* tot cuvinte, cari sunt la fel.

Ridică-ţi ochii spre cer. Ce vezi? *soare, lună, stele.* Aşa zic şi Românii, cărora d-ta le zici

Vlahi, aşa cum străinii le zic lor şi ne zic şi nouă.

Această scurtă disertaţie linguistică n'a fost zadarnică nici pentru căpitanul Vasile şi nici pentru soldaţii, cari ascultau cu atenţie încordată.

In deosebi efectul ei asupra căpitanului l-am putut constata prin următoarea reflecţie ce o făcu la sfârşit: „vezi că nu e bine, zise el, ca omul să se grăbească să-şi dea părerea în chestiuni pe cari nu le cunoaşte".

Şi eu care credeam, adăugă el, că Aromânii şi Românii sunt două popoare cu desăvârşire străine unul de celalt!

Care va să zică suntem 12 milioane. Ştii, că suntem cam mulţi? încheie el vădit satisfăcut de noutatea ce afla.

— Nu numai mulţi, dar şi deştepţi şi harnici, i-am observat noi. Şi am adăugat: vezi, căpitane, dintre toate popoarele creştine din Orient, Românii sunt singurii, cari n'au fost nici odată supuşi cu desăvârşire de către Turci şi cari şi-au avut în totdeauna Domnii lor, adunările lor, oastea lor, într'un cuvânt fiinţa de stat autonom. In aceiaşi ordine de idei numai printre Români n'ai să găseşti oameni, cari de frică sau pentru alte consideraţiuni să se fi lepădat de religia creştină şi să se fi turcit. Pe când la Greci...

— Da, mă întrerupse el, foarte mulţi Greci, ţinuturi întregi locuite de populaţiuni greceşti, au trecut la religia lui Mahomet, pentru ca să nu

fie asupriţi şi pentru ca la rândul lor să poată asupri pe ceilalţi fraţi ai lor rămaşi în legea creştinească.

* * *

Mielul era gata. Fusese aşa de bine fripţ, în cât nu se mai ţinea carnea pe os. Fu rupt în bucăţi şi pus pe o masă improvizată din frunze şi ramuri de fag.

Apa dela izvorul ce curgea era cât se poate de rece şi de plăcută la gust. Căpitanul Vasile, însă, ne interzise strict pentru ziua aceea uzul apei.

„Mielul fript n'are nici un gust, dacă bei apă", grăi el sentenţios. „Carnea de miel nu se împacă decât cu vinul".

„Un burduf din vinul alb dela Calabaca", porunci el după aceia unuia din soldaţii săi.

Căpitanul ne spusese, că drept pedeapsă pentru faptul, că eram dascăli şi propagandişti români, ne condamnase să mâncăm împreună un miel fript şi să bem câte un pahar de vin.

Dacă e adevărat, că n'am mâncat decât un singur miel, nu tot aşa a fost însă şi cu vinul, în ceeace priveşte numărul paharelor înghiţite.

Şi pe măsură ce numărul lor sporea, se deslegau şi limbile, se lărgea cercul de idei şi conversaţia câştiga în entuziasm şi însufleţire.

Căpitanul revenea mereu la plăcuta descoperire ce o făcuse în ziua aceea.

„Şi aşa, prietene, suntem 12 milioane şi Ro-

mânii din România sunt fraţi cu noi. Dar ştii, că asta e bine, e foarte bine şi că putem face lucruri mari, de care să se minuneze Europa şi lumea întreagă.

Cel dintâiu lucru, a cărui înfăptuire nu putea suferi nici o amânare, era după convingerea căpitanului Vasile, încheierea unei alianţe între Grecia şi România şi în genere între Greci şi Români.

„Să nu vă mai certaţi cu Grecii şi la voi în Turcia şi de aci încolo să fie dragoste şi prietenie între aceste două popoare“.

„Primiţi aceasta ?“ ne întrebă el, pândind cu o nerăbdare nervoasă răspunsul nostru.

— Primim cu atât mai bucuros, i-am zis noi, cu cât noi în Turcia nu facem altceva decât să ne apărăm de loviturile ce ni le dau Grecii.

Nu noi vroim să fim duşmanii lor, ci ei caută să ne nimicească pe noi.

— Să se astâmpere şi ei, grăi căpitanul încruntând sprâncenele. Să-şi aducă aminte de serviciile pe cari le-am adus şi continuăm să le aducem noi Aromânii aicea în Statul grecesc.

Ii vedeţi pe evzonii mei, ne zise el arătând spre soldaţii săi ? In evzoni stă în caz de răsboiu toată speranţa armatei greceşti. Iar 90 la sută din evzoni sunt Aromâni, aşa cum sunt eu şi cum sunteţi voi.

„De asemenea, să nu uite Grecii, că nu ei, ci noi Aromânii şi cu Albanezii creştini ne-am răs-

culat la 1821 pentru liberarea Greciei de sub Turci şi am ţinut piept nouă ani în şir cu oştirile Sultanului. Ai noştri au fost *Mavromihali, Caraskachi* şi *Caciandoni* şi *Marcu Bociari* şi toţi ceilalţi şefi şi căpitani ai răsboaielor pentru independenţa Eladei. Fără noi Grecia ar fi fost şi până azi cea mai supusă şi mai umilită provincie turcească.

„Spuneţi toate acestea Grecilor dela voi şi să le mai puneţi în vedere, că şi astăzi noi Aromânii avem în Grecia o situaţiune însemnată şi un rol important de jucat. Pe mâinile noastre e dată apărarea graniţelor ei.

„De acea, să nu vă mai supere şi să nu vă mai prigonească. Iar Mitropoliţii şi Episcopii să-şi caute de bisericile lor şi să nu se amestece unde nu le fierbe oala“.

Este, oare, nevoie să spun că atât căpitanul, cât şi noi ceilalţi, nu rostiam astfel de cuvântări, fără pauze lungi şi întreruperi cât mai dese?

Gustasem întâiu vinul dela Calabaca şi îl găsisem delicios, atât de delicios, în cât din burduful plin şi durduliu, cum era când îl adusese din groapa unde stătea la răcoare, nu rămăsese acum decât o piele goală şi moale.

Căpitanul Vasile, însă, ţinea să mai încercăm şi gustul unui vin purpuriu dela Calamata sau numai ţin bine minte de unde şi din care avea o damigeană.

Aprecierile asupra acestui vin au fost şi mai

elogioase şi făcute cu un entuziasm ce sporea pe măsură ce sporea numărul paharelor date pe gât.

Şi aşa s'a făcut, că după ce am netezit toate asperităţile dintre Români şi Greci în Turcia şi după ce am găsit soluţia, ca să se împace definitiv şi chiar să lege prietenie între dânşii, căpitanul a pus acum pe tapet... pe tapetul de frunze şi de iarbă verde, chestiunea cea mare, acea chestiune, care urma să însemneze o etapă importantă în cursul istoriei omenirei şi să hotărască definitiv de soarta şi de viitorul celor două popoare şi state.

Această chestiune nu putea fi alta, decât încheierea unei alianţe ofensive şi defensive între România şi Grecia.

Şi nepunând o clipă la îndoială dreptul şi mandatul ce ni-l atribuiam din partea popoarelor şi guvernelor respective, am şi procedat pe loc, noi cei 5—6 oameni strânşi într'o zi de Iulie în jurul unui miel pus la frigare pe muntele Jug, la dezbaterea şi stabilirea condiţiunilor alianţei greco-române.

In toate sau aproape în toate contractele de alianţă încheiate în secretul cancelariilor diplomatice se spune, cum că scopul principal al alianţei ar fi menţinerea păcei. Din capul locului noi am înlăturat acest scop, văzând în el — ne înşelam, oare ? — o minciună şi o ipocrizie.

Alianţa noastră nu putea să aibe decât singur scop, pe care ne-am şi grăbit să-l anunţăm în articolul prim al tratatului. Acest scop era: *războiul.*

Ne trebuiau, însă, duşmani, cu cari să facem războiu. Nu era nevoie de nici o chibzuire şi căutare, ca să-i găsim. Ni-i indica situaţia geografică, naţională şi politică a României şi a Greciei, ni-i arătau scopurile urmărite de noi şi gândurile rele ce le hrăneau ei împotriva noastră.

In afară de Albanezi, cari pe vremea acea nu trăgeau încă în cumpăna politică, ca unii ce nu reprezentau o forţă unitară şi conştientă, noi, adică Românii şi Grecii, eram singurele popoare neslave din Balcani.

Deci, primul duşman care trebuia răpus, era slavizmul. In el vedem noi primejdia cea mare ce ar fi ameninţat viitorul popoarelor şi statelor noastre.

Mai era un duşman, din a cărui isgonire din Europa căpitanul făcea o condiţie *sine qua non* pentru încheierea alianţei. Acest duşman erau Turcii.

La drept vorbind Turcii puteau fi socotiţi ca duşmani numai ai Grecilor, iar nu şi ai Românilor, cu cari nici nu se mărgineau măcar.

Căpitanul nu vroia să recunoască, însă, acest adevăr, având pentru susţinerea punctului său de vedere un argument, pe care îl credea decisiv.

„Turcii", zicea el, „sunt păgâni şi vrăşmaşi ai

creştinităţii. De acea, prima noastră datorie de creştini ortodoxi este să curăţim pământul Europei de adoratorii Semilunei şi să împlântăm steagul ortodoxiei pe turnurile sfintei Sofii dela Constantinopol“.

Pentru ca, prin împotrivirea noastră, să nu periclităm soarta alianţei, am admis şi noi ca în articolul II al tratatului să stipulăm, că duşmanii în contra cărora ne angajăm să purtăm un războiu fără cruţare şi până la nimicirea lor sunt slavii şi turcii.

In schimb, însă, am obţinut o frumoasă compensaţie pentru Români. Anume, căpitanul Vasile a acceptat şi încă cu o bucurie, în care de bună seamă vorbea vocea sângelui, ca să prevedem chiar în articolul următor al tratatului de alianţă, că în caz de războiu — începerea lui era o chestiune de un timp foarte scurt — comanda supremă a forţelor aliate româno-greceşti să revină Regelui României.

In acceptarea acestei condiţiuni Aromânul nostru, căpitanul Vasile, vedea un omagiu ce se cuvenia pe toată dreptatea suveranului român şi o recunoaştere meritată a vitejiei, de care armata română dăduse dovadă în războiul dela 77.

„Acum“, zile el, „când ştiu că *Vlahii* din România sunt fraţi de acelaş sânge, mă simt de două ori mândru, că sunt Aromân. Şi trebue să lucrăm aşa, în cât toată lumea să-i cunoască şi să se închine bravurei lor fără de seamăn“.

După ce chestiunile enumărate până aci au fost desbătute şi deslegate într'un spirit de cea mai mişcătoare cordialitate şi într'o atmosferă de entuziasm crescând, nu rămânea altceva de făcut, decât să aşternem pe hârtie punctele stabilite şi să dăm tratatului — primului tratat de alianţă greco-română — forma definitivă, întărindu-l tot deodată cu semnăturile şi peceţile noastre.

Când ordonanţa căpitanului ne-a adus hârtie, toc şi cerneală, se ivi o chestiune, la care nu ne gândisem până în momentul acela. In ce limbă anume urma să fie redactat tratatul ? Ştiam şi noi că limba franceză era limba diplomaţiei şi cea întrebuinţată pentru acte de asemenea natură.

De cât noi, partea care reprezintăm România, — nu ne mai întrebaţi de unde aveam astfel de mandat — nu eram tocmai vărsaţi în fineţea limbei franceze, iar căpitanul Vasile abia dacă ştia câte-va cuvinte. Era, deci, şi imposibilitate materială şi în acelaş timp un gest puţin elegant faţă de partenerul nostru, care ar fi urmat să semneze un act pe al cărui cuprins nu-l înţelegea.

Se impunea, aşa dar, să recurgem la o altă limbă. Toate tratativele noastre verbale avuseseră loc în graiul macedo-român. Ce ar fi, dacă şi tratatul ar fi redactat în acest dialect ?

Ideia a fost primită cu o grabă cu atât mai mare, cu cât măgulea egoizmul naţional şi con-

stituia, în afară de aceasta şi o inovaţiune în uzanţele diplomaţiei internaţionale.

Cel dintâiu, care încercă să scrie, fu căpitanul Vasile. Dar dece îi tremură mâna şi condeiul îi alunecă pe hârtie, fără să izbutească a scrie un singur cuvânt? De emoţiune pentru solemnitatea momentului şi a actului ce eram pe punctul de a săvârşi? De bucurie pentru marile perspective ce deschidea încheierea acestui act? Ori nu cumva şi din faptul, că, după ce golisem burduful cu vin dela Calabaca, o dădusem gata şi damigeana cu vin dela Calamata?

Cred mai de grabă, că toate aceste consideraţiuni au contribuit, ca mâna căpitanului Vasile să nu mai fie sigură. Intemeiez această credinţă şi pe faptul, că şi cu noi ceilalţi s'a întâmplat acelaş lucru, ceeace confirmă încă odată adevărul, că aceleaşi cauze produc la toată lumea aceleaşi efecte.

„La urma urmelor, ce nevoie avem de acte scrise“, exclamă căpitanul. Ne-am dat cuvântul şi asta ni-e deajuns. N'avem decât să-l întărim printr'un jurământ şi printr'o îmbrăţişare.

Am jurat fiecare pe o icoană a Maicei Domnului adusă dela pichetul de soldaţi şi ne-am îmbrăţişat cu cea mai mare căldură cu putinţă.

Toate formalităţile erau aşa dar sfârşite, şi tratatul de alianţă între România şi Grecia intra în vigoare chiar din ziua aceea.

Era seara târziu, când ne-am luat rămas bun dela conaţionalul şi, de acum încolo, prietenul şi aliatul nostru.

* *

De atunci a trecut mai bine de un pătrar de veac. N'am mai auzit de căpitanul Vasile. Dacă mai este printre cei vii, cred, că îşi trăieşte viaţa de pensionar bătrân în comuna sa natală *Călăreţii* din Tesalia.

Astăzi, când există aievea un tratat de alianţă între România şi Grecia îşi va fi, oare, aducând el aminte de condiţiunile şi împrejurările în cari am făcut şi noi acelaş lucru şi îşi va fi dând el, oare, seamă de faptul, că tratatul nostru conceput într'o zi de Iulie pe muntele *Jug*, în jurul unui miel pus la frigare şi între un burduf şi o damigeană de vin, a fost primul tratat de o alianţă între cele două state?

LA ROMÂNII DIN BULGARIA

Intr'o vară din anul una mie nouă sute şi...... nu mai ţiu minte câte, întreprinsesem, însoţit de prietenul meu Gheorghe M., o călătorie în interiorul Bulgariei.

Nu e vina prietenului meu Gheorghe M., dacă a sfârşit, aşa cum nu e tocmai plăcut să-ţi iai rămas bun dela viaţa pământească. De asemenea nu e vina mea, dacă închegasem o strânsă prietenie cu un om, care din cel mai pacinic ce era, s'a pomenit într'o zi urmărit pentru o crimă ce o săvârşise răpunând în mijlocul străzii viaţa unuia din concetăţenii săi, care se dăduse de partea Turcilor, s'a văzut apoi înrolat într'o bandă revoluţionară macedoneană, al cărei şef nu întârzie să devină, pentru ca după doi ani de activitate ce i-a făcut numele celebru printre revoluţionari şi foarte temut printre Turci şi prietenii lor, să-şi găsească moartea într'una din văile Macedoniei, răpus de glontele unui soldat.

Vina e a împrejurărilor, a atmosferei ce domnea atunci în Macedonia, a condiţiunilor în cari se

dedea lupta şi se desfăşura activitatea fiecăruia.

Pe Gheorghe M. îl cunoscusem ca copil pe băncile şcoalei din comuna noastră natală. Când l'am văzut din nou mai târziu — după o trecere de vreo 15 ani la mijloc — prietenul din copilărie era şeful unei bande de „comitagii bulgari", cum obişnuiam noi să le spunem, de „revoluţionari macedoneni", cum îşi ziceau ei.

Intâmplarea făcuse ca în vara de care am pomenit mai sus să mă găsesc în capitala Bulgariei. Acolo venise pentru câtă-va vreme şi prietenul Gheorghe M., acoperit de glorie, dar purtând pe corpu-i trei răni, cari aveau nevoie de îngrijire mai serioasă.

In Turcia capul lui era pus la preţ, în Bulgaria Gheorghe M., era un erou privit cu dragoste şi admiraţiune.

Această deosebire de apreciere a uneia şi aceleiaşi persoane dovedeşte încă odată cum totul e relativ pe lumea aceasta şi cum judecăţile şi părerile noastre atârnă de punctul de vedere pe care ne punem.

Pentru scriitorul acestor rânduri, însă, Gheorghe M., nu era nici cel din urmă criminal, după cum îl socoteau Turcii, şi nici un erou naţional, cum trecea în ochii Bulgarilor.

El era vechiul prieten, cu care petrecusem anii apuşi şi aşa de senini ai copilăriei. Atât şi nimic mai mult.

Adaug şi aceasta, că prestigiul de care se bu-

cura printre Bulgari era o chezăşie, că n'au să ni se întâmple ceva neplăceri în călătoria ce o făceam prin munţii şi şesurile Bulgariei.

Şi aşa, într'o bună dimineaţă, împrumutând gabrioleta şi calul unui prieten comun, am pornit dela Sofia având drept ţintă portul depe Dunăre *Rahova* în regiunea căreia ştiam că se găseşte o populaţie compactă de Români, pe cari doriam să-i cercetez mai de aproape.

Socotesc că nu e nefolositor să spun aşa în treacăt doritorilor de a culege impresiuni serioase şi statornice asupra unei ţări şi a locuitorilor ei, că mijlocul cel mai eficace pentru aceasta este locomoţiunea de mică viteză, ca să mă exprim aşa. Ceace vezi în excursiunile şi călătoriile făcute pe jos, călare, cu trăsura sau chiar cu bicicleta rămâne bine întipărit în minte şi este de un folos netăgăduit prin faptul, că-ţi înmulţeşte cunoştinţele în mod temeinic şi durabil.

Prietenul Gheorghe şi cu mine am pornit-o pe o gabrioletă trasă de un cal cam mărunt, dar destul de zdravăn. Prietenul meu ţinea să se distreze şi să se simtă din nou în largul lui la aerul liber.

„Zidurile oraşului mă apasă, mă înăbuşe", zicea el.

Scopul meu era să cunosc mai de aproape ţara şi poporul şi în deosebi să mă opresc pentru câteva zile prin satele româneşti depe malul bulgăresc al Dunărei.

Peste zi poposeam acolo unde ne plăcea mai mult.

La umbră, la răcoarea unei păduri, lângă un izvor cu apă rece. La noapte dormeam în vreun han şi aceasta pentrucă nu se găseau oteluri în micile târguri din interiorul Bulgariei, pe unde era drumul nostru. Ce-i drept deasupra porţii unora din aceste hanuri, unde trebuia să-ţi ştergi picioarele mai de grabă la ieşire decât la intrare, stătea scris în litere mari cuvântul „otel“, dar aceasta, în afară de proprietar, nu cred să fi înşelat pe alt cineva.

Impresiile mele despre Bulgari? De oarece sunt grăbit să ajung la Românii mei, las pentru altă dată răspunsul la această întrebare.

Deocamdată mă mărginesc să relevez, că şoselele lor sunt prost întreţinute, iar câinii din sate destul de răi şi de sălbatici.

In ziua a treia a plecărei noastre dela Sofia ajungem cam pe înserate în micul sat românesc *Hârleţu.*

La han, unde am tras în gazdă, cunoştinţele se fac repede. Ele se încheagă şi mai bine după câteva pahare de vin — de un vin artificial mai vătămător sănătăţii decât basamacul din ţară.

Dacă efectele sale rele sunt mai puţin resimţite, aceasta se datoreşte faptului îmbucurători că Românii din sat sunt, în genere, oameni cumpătaţi, cari beau cu măsură şi fără a-şi pierde judecata.

Primarul, ...nu, e mai prudent să nu-i dau numele, îmi dă relaţiunile dorite asupra situaţiei materiale a locuitorilor, asupra traiului ce-l au aceşti fraţi de ai noştri de subt administraţia bulgărească.

Ei stau relativ bine, au aproape cu toţii pământul lor propriu, oameni cu totul săraci nu se găsesc printre dânşii.

La o întrebare ce le-am făcut asupra originei lor, ei nu numai, că au răspuns că sunt Români, fără să stea o clipă ca să se gândească, ci mai ştiu, că sunt Olteni, cari au părăsit *Ţara* acum un veac şi ceva.

— Dar cum se poartă Bulgarii cu voi?

Abià pusei această întrebare, şi iată că intră în han, venind la masa noastră, un Bulgar îmbrăcat nemţeşte.

Fireşte, momentul era puţin prielnic, pentru a căpăta un răspuns la întrebarea mea.

„E învăţătorul nostru", îmi lămuri primarul, poftind pe noul venit să ia loc cu noi.

Mă aşteptam să văd în acest învăţător bulgar, căci învăţători Români n'au Românii din Bulgaria, un mâncător de străini, un şovinist trimis anume cu însărcinarea precisă de a deznaţionaliza pe Români şi de a stârpi dintr'înşii orice sentiment al conştiinţei naţionale.

E foarte cu putinţă, ca învăţătorului de care este vorba, să i-se fi dat instrucţiuni de asemenea natură. Insă, fapt cert şi asupra căruia

în nepărtinirea mea nu pot trece cu tăcerea, este că el nu se gândea câtuşi de puţin să-şi îndeplinească însărcinarea de desnaţionalizare a Românilor şi de înfiltrare în ei de sentimente antinaţionale,

Iar motivul? Unul singur, dar puternic, hotărâtor: învăţătorul bulgar din satul românesc Hârleţu era un socialist, care nu vedea decât roşiu înaintea ochilor.

In afară de socializm, nimic nu mai avea fiinţă pentru el. Mântui rea omenirei nu o vedea decâ în complecta şi integrala ei socializare. Dacă societatea omenească continua să se arate rebelă şi să nu primească toate ideile şi teoriile unui socializm împins până la anarhie, ea era osândită peirei. care nu mai putea să întârzie. In exprimarea acestei convingeri învăţătorul bulgar punea un fanatizm sălbatic, necruţător.

Nu ştiu, dacă nenorocita experienţă făcută asupra celui mai mare — zic „mai mare" ca număr — popor din Europa ar fi fost în stare să-i deschidă ochii şi să-l convingă de elementarul adevăr, că peirea unei societăţi şi a unei naţiuni are loc tocmai atunci, când încerci să le abaţi din mersul lor normal şi din drumul construit cu jertfele şi sforţările unei serii lungi de veacuri.

Ori cum ar fi, fapt e că învăţătorul bulgar pentru copii de Români din satul Hârleţu era un socialist îndârjit — şi nu era decât socialist.

Acestei particularităţi se datoreşte, poate, şi

faptul, că la şcoală, în loc de a le spune copiilor să fie buni patrioţi bulgari şi să se lepede de limba şi neamul lor, el recunoştea, că statul bulgar săvârşeşte un act de strigătoare nedreptate trimiţându-le învăţători, cari să-i înveţe într'o limbă străină.

Asupra acestui punct nu putem, bine înţeles, decât să-i dăm întreaga noastră aprobare.

Acolo unde ne despărţim de el — şi ne despărţim în chip hotărât — este că nesătulul mâncător de burghezi mai spunea atât copiilor la şcoală, cât şi părinţilor lor, că ei comit o prostie ducându-se la biserică şi crezând în Dumnezeu şi în religie. Nimeni n'are dreptul să se amestice în sufletul şi în conştiinţele oamenilor, precum nimeni n'are dreptul să le otrăvească şi să le falşifice.

Acestea spuse, reiese că nu prin propaganda şi activitatea învăţătorului cu pricina s'ar fi făcut un pas înainte spre deznaţionalizarea Românilor din satul Hârleţu.

* * *

— Cum se poartă Bulgarii cu voi ?

Am spus mai sus, că venirea în mijlocul nostru a învăţătorului bulgar a făcut să rămână fără răspuns această întrebare ce o adresasem oamenilor din sat. Se constată, însă, din cele povestite despre el, că nu prezenţa lui ar fi fost vreun motiv de jenă sau vre-o piedică pentru

desbaterea unei chestiuni de asemenea natură.

Sunt chiar încredinţat, că el ar fi prezentat administraţia propriului său stat şi popor în culori de zece ori mai negre, de acum ar fi cutezat să o facă locuitorii.

Cauza e alta, dacă întrebarea a rămas fără răspuns.

Discipolul lui Marx, care, fără îndoială, dedea în socializm multe puncte înainte maestrului său, văzu în prezenţa noastră, adică a prietenului Gheorghe M. şi a mea, un prilej minunat pentru a ne desfăşura şi expune toate frumuseţile religiei, la care se închina şi pentru a acoperi de blesteme burghezimea, în care vedea pe călăii societăţii omeneşti.

Locuitorii satului, cari auziau cine ştie pentru a câta oară astfel de conferinţe, nu se arătau de loc scandalizaţi de prăpăstiile înşirate de învăţătorul lor. Din când în când o întrerupere ironică, o vorbă de spirit îl făcea furios pe apostolul socializmului scoţându-l cu desăvârşire din ţâţâni. Şi cu această ocazie constatam cu plăcere cum admirabilul bun simţ al Românului îl face să deosibească ceea-ce e drept şi posibil de ceea-ce e rătăcire şi utopie.

— Dar n'avem noi datoria să luptăm pentru libertatea Macedoniei ? îl întrebă prietenul Gheorghe M.

— Nu, pentru că voi nu luptaţi pentru ca să-i asiguraţi populaţiunei o viaţă mai bună şi cu

adevărat liberă, ci numai pentru ca să-i schimbaţi stăpânul. Vroiţi adică să înlocuiţi jugul turcesc prin jugul bulgăresc. Să nu credeţi, însă, că jugul vostru are să apese pe grumajii populaţiunei mai uşor decât jugul turcesc.

Libertatea — adevărată libertate — nu e decât în triumful desăvârşit al socialismului. In afară de socialism nu există nici o mântuire şi nici o speranţă de zile mai bune.

* * *

Invăţătorul bulgar ne-a răpit toată seara cu predicile sau mai bine zis cu aiurările sale.

Din fericire, a doua zi era o zi de sărbătoare, aşa că am putut lua din nou contact cu locuitorii. In casa primarului..., dar parcă e mai bine să nu-i dau numele, erau strânşi vr'o 30 ţărani, veniţi, precum spuneau ei, de dorul de a sta de vorbă cu un domn îmbrăcat nemţeşte şi care le grăia în limba lor.

Povestind ba de una, ba de alta, veni vorba şi despre Ţara Românească. Ţineam anume să aflu din gura lor ce gândesc ei despre dânsa şi în genere ce părere au despre Români.

Aicea — constatare ce am făcut-o şi în celelalte sate româneşti din regiunea Rahovei — nu mai cădeam într'o populaţie depărtată, izolată de fraţii din Regat şi neştiutoare despre tot ce privea starea şi condiţiunile lor de traiu. Intre ei şi Ţara Mumă nu era doar decât Dunărea. Seara din casele acestor Români aflători subt

administraţia bulgărească se vedeau luminile de pe malul românesc, ziua vedeai bine cum partea românească e mai verde, mai bogată, mai veselă decât partea bulgărească.

Ceva mai mult. Intre ei şi Românii de pe ţărmul opus existau legături continue, câţi-va tineri din sat luaseră în căsătorie fete din satele româneşti din Ţară. Printre acestea se nimerise una, care să fie nu numai ştiutoare de carte, ci cu un gust desvoltat pentru a citi şi a-şi înmulţi cunoştinţele.

Odată cu lucrurile ei de zestre, ea adusese şi mai multe cărţi româneşti, din cari serile şi în zilele de sărbători le citea şi oamenilor din sat.

Această faptă frumoasă avu încă o urmare fericită. Printre tinerii din sat s'au găsit unii, cari şi-au arătat dorinţa de a învăţa să citească şi ei româneşte, aşa ca să se poată folosi singuri de cărţile aduse de Romànca din Ţară.

Şi iată-o pe această harnică soră a noastră improvizându-se în învăţătoare şi explicând alfabetul românesc, căci, în definitiv la aceasta trebuia să se reducă munca ei. In dreptul fiecărei litere româneşti, punea litera corespunzătoare bulgărească şi treaba era gata. In câteva ceasuri, cel mult într'o zi, elevii ei puteau să înceapă a citi româneşte.

— N'aţi dori să vă uniţi şi voi cu Ţara Românească? i-am întrebat eu la un moment dat.

— Apoi cum să ne unim? se grăbi să răspundă primarul.

De dus acolo, nu ne putem duce, pentrucă nu ne părăsim casele şi ogoarele, iar ca să vină ei aicea e iarăşi o treabă destul de grea, căci peste Dunăre nu e tocmai lesne de sărit.

— Ba este, îi tăie vorba un tânăr cu ochii scânteietori ca doi cărbuni aprinşi. Pentru armata română o altfel de treabă nu e grea, adăugă el. N'a sărit ea peste Dunăre la 77, când s'a dus la Plevna, ca să scape de ruşine şi de peire oştile ruseşti şi n'a făcut ea, ca puterea Turcului să fie înfrântă şi Bulgaria să fie scăpată din robia turcească? Gândiţi, oare, că ar fi fost astăzi o Bulgarie, dacă nu venea Vodă românesc cu oastea sa?

Pe măsură ce vorbia, tânărul român se înflăcăra şi devenia tot mai elocinte. Fără îndoială, era unul din elevii Româncei din Ţară, care venise acolo cu mai multe cărţi româneşti şi cu o dorinţă mare de a citi şi de a împărtăşi şi altora cele citite.

După ce i-am strâns mâna acestui conaţional aşa de entusiast, m'am adresat celorlalţi locuitori întrebându-i fiindcă veni vorba de ea, ce ştiu şi ce cred despre armata română şi puterea ei.

Unul, un bărbat voinic de vreo patruzeci şi ceva de ani, tuşi de câteva ori ca să-şi dreagă glasul şi după aceea grăi în felul următor:

„Păi Bulgarii îşi râd rău de tot de Români şi de oastea lor. Ci-că în Ţara Românească ţăranul

e rob la ciocoi şi nu e nici o dreptate pentru el. Ci-că Românii sunt mămăligari şi că toată oastea lor n'ar putea să lupte nici cu un singur *polc* (regiment) bulgăresc.

— Şi voi nu ştiţi ce să răspundeţi la astfel de prostii? l'am întrebat eu.

— Ba ştim, cum să nu ştim. Noi le zicem, că dacă Ţara Românească e aşa de săracă şi de prăpădită, cum spun ei, apoi dece se duc ei acolo în toţi anii cu miile, ca să muncească şi să se întoarcă acasă cu buzunarele pline de bani româneşti? Şi dacă pe ei, cari sunt străini, nu-i prigoneşte nimeni şi îi lasă să muncească şi să câştige în toată voia, apoi cum e cu putinţă, ca tocmai ţăranul român, care e acasă la el, să fie obijduit şi să nu fie dreptate pentru el?

Câte odată se întâmplă de le răspundem şi altfel, adăugă zâmbind voinicul ţăran român. Aşa, mai acum vreo trei săptămâni, când eram dus să vând o pereche de boi la târgul dela *Bela-Slatina*, un ţăran bulgar a vrut să mă necăjească şi să-şi râdă de mine. L'am luat de gât şi după ce l'am lungit la pământ, i-am tras o bătaie, pe care are să o pomenească câte zile o avea de trăit.

Noi nu ne lăsăm să fim ocărâţi şi batjocoriţi, încheie voinicul nostru, ştergându-şi fruntea cu mâneca cămăşii.

Tânărul entusiast de mai adineauri dădea semne vădite de nerăbdare. Se frământa la locul său şi

aştepta să isprăvească vorba cel ce bătuse pe Bulgarul din târgul dela Bela-Slatina. Se vedea bine că şi el avea ceva de spus şi că acest ceva trebuia să fie de o însemnătate deosebită pentru chəstiunea de care era vorba.

De aceea cum isprăvi conlocuitorul său, se şi grăbi să ia cuvântul, ca să nu i-o apuce altul înainte.

— Ce se tot laudă Bulgarii cu vitejia lor şi tot trăncănesc, că Românii ar fi nişte mămăligari, nişte fricoşi, nişte aşa şi pe dincolo, începu el sculându-se în picioare şi vorbind cu accente de o revoltă pe care nu mai era stăpân! Ia să punem în cumpănă într'o parte faptele lor şi în partea cealaltă faptele Românilor şi să vedem de care parte atârnă mai greu cumpăna?

Cine i-a scăpat pe Români de subt robia turcească? Ei singuri şi cu Voivozii lor şi cu sângele lor!

Cine i-a scăpat pe Bulgari? Ruşii şi Românii, pe când Bulgarii stăteau ascunşi şi se uitau cum alţii îşi pierd viaţa pentru libertatea lor.

— Românii, i-am observat eu, n'au căzut nici odată subt robia turcească, aşa cum căzuseră Bulgarii, ei şi-au avut întotdeauna *autonomia* (din cauza chestiunei macedonene, cuvântul „autonomia“ era foarte cunoscut în toată Bulgaria), Domnii lor, oştile şi adunările lor. Bulgaria a fost mai multe sute de ani o provincie turcească,

pe când Țările Românești au existat totdeauna ca state aparte.

— Vedeți, zise înflăcăratul tânăr, încântat că găsește o confirmare a spuselor sale. Vedeți că Românii n'au fost nici odată robii Turcilor, cum au fost Bulgarii, cari ne amețesc capul cu lăudăroșia lor?

— Și apoi, adăugai eu, e oare cu putință ca din sânul unui popor fricos să iasă Voevozi ca un Ștefan cel Mare, un Mihaiu Viteazul și alții, cari numai cu o mână de Români au ținut vitejește piept puterei și oștilor nenumărate ale Impărăției Turcești și au fost lăudați de toată creștinătatea din Europa?

— Dar la 77? mă complectă tânărul, care nu mai putea de bucurie. N'a rămas uimit Țarul rusesc de vitejia soldaților români? Și n'a zis Osman Pașa, că dacă nu veneau Românii, el îi arunca pe toți Rușii în Dunăre?

Eu am fost de câteva ori la Plevna, adăugă el, și am umblat prin locurile, unde sunt atâtea *pametnicuri* (monumente) și unde s'au dat bătăliile cele mari. Cunosc cu palma dealurile dela Grivița. Au Bulgarii în istoria lor o Griviță?

Și să vă mai spun ceva ce nu știți, zise el de data aceasta adresându-se mai ales prietenului Gheorghe M. și mie. Am citit într'o istorie a Bulgariei, că printre regimentele cari s'au luptat mai bine în războiul dela 1885 împotriva Serbiei, au fost regimentele de Vidin și Rahova.

Apoi 80 la sută din aceste regimente au fost din soldaţi din satele noastre şi de neamul nostru.

— Dar dacă e vorba pe deşteptăciune, grăi un alt ţăran, care până atunci se mărginise să asculte şi să urmărească cu un interes viu expunerea comparativă a calităţilor şi virtuţilor celor două popoare vecine, ia să vedem, cari sunt mai deştepţi, Românii sau Bulgarii? Uite, eu am văzut ce se întâmpla, când eram *voinic* (soldat). Toţi ofiţerii bulgari căutau care de care să aibe ordonanţe soldaţi români. Şi dece? Pentrucă, spuneau ei, Românul e mai deştept, pricepe numai decât ce-i spui, învaţă repede orice şi e mai harnic şi mai sprinten.

Lasă, domnule, continuă el cu un aer de nepăsare, ne cunoaştem noi unii pe alţii şi ştim cât îi face pielea fiecăruia. De geaba ne bat Bulgarii capul cu poveşti şi minciuni despre Ţara Românească şi despre oamenii de acolo.

*
* *

După două zile de şedere printre aceşti Români aşa de drăguţi şi, din fericire, aşa de conştienţi de naţionalitatea şi de calităţile neamului din care fac parte, ne-am dus — de data aceasta însoţiţi şi de câţiva fruntaşi din satul Hârleţu — în marea comună *Cozlodui*, aşezată de asemenea pe malul Dunărei.

Cozlodui, pe lângă cel mai mare, dar e incontestabil cel mai frumos şi mai bogat sat ro-

mânesc din districtul Rahovei. Numără, — adică număra atunci — peste 1200 de familii, ceeace ne-ar da mai bine de 6000 de suflete.

— Români cu toţii? am întrebat eu pe primar, un om foarte deştept şi priceput.

— Da, Români, afară de învăţători, de preoţi, şi de vreo 3—4 funcţionari bulgari.

— Dar n'aveţi nici un preot din comună şi care să ştie citi româneşte?

— Avem unul, dar n'are voie să slujească.

In primul moment am gândit, că această interdicţie de a sluji, care precum se ştie, e una din cele mai grele pedepse ce se poate da preoţilor, s'ar fi datorit vr'unei mari greşeli, vr'unui păcat în care ar fi căzut bietul om sau vârstei sale înaintate. Insă, cât de mult mă înşelasem în presupunerile mele!

Părintele Niculae, Român din Cozlodui, era un om tânăr, între 30—35 de ani, şi se bucura de cea mai bună reputaţie printre locuitori. Nu săvârşise nici cel mai mic păcat, care i-ar fi putut atrage vreo pedeapsă canonică.

I se aducea, însă, o îndoită şi — în ochii Bulgarilor — extrem de gravă acuzaţie. Era Român şi... slujea româneşte în biserica ridicată cu jertfele locuitorilor români din Cozlodui. Şeful său ierarhic i-a poruncit să înlocuiască limba română prin cea bulgărească sau, ca să fim mai exacţi, prin vechea limba slavă bisericească, de oarece e ştiut, că atât Bulgarii, cât şi ceilalţi slavi or-

todoxi, nu întrebuinţează în bisericile lor limbile vorbite de ei astăzi, ci vechia limbă slavă, pe care populaţia nu o înţelege.

Părintele Niculae a refuzat cu hotărîre să se supună unei astfel de porunci, care nu e prevăzută în nici unul din canoanele Bisericei.

Atunci s'au dezlănţuit pe capul bietului preot român o serie de prigoniri cumplite. Părintele Niculae le-a făcut, însă, faţă cu o adevărată bărbăţie românească.

I s'a interzis cu forţa de a sluji în biserică. El a continuat să meargă prin casele oamenilor şi să le citească rugăciunile în româneşte.

A fost oprit şi dela această datorie, iar toate cărţile româneşti de biserică au fost confiscate şi nimicite.

La urma urmelor Părintele Niculae, care nu dădea nici un semn de pocăinţă, a fost scos la pensie din oficiu. Pensionar la vârsta de 30 de ani!

Şi drept pensie? Treizeci de *leva* pe lună! După trecere de câteva luni, i s'a tăiat şi această pensie.

Acum aşa de greu încercatul preot român trăia din mila şi dărnicia locuitorilor satului, cari ţineau foarte mult la dânsul.

Dela acest om, a cărui dragoste pentru limba şi neamul său s'a manifestat printr'o purtare cu adevărat eroică, am aflat lucruri, pe cari le-am ascultat cu cel mai viu interes.

Aşa, în primul rând, am luat cunoştinţă de un fapt ce mi-era necunoscut şi anume, că mulţi ani după creiarea — prin jertfele Ruşilor şi ale Românilor, să nu se uite — statului bulgăresc în cele mai multe sate româneşti din ţinuturile Rahovei şi ale Vidinului se găseau preoţi localnici, cari slujeau în româneşte. Treptat-treptat ei au fost îndepărtaţi, cea mai mare parte dintr'înşii lăsaţi fără nici un mijloc de traiu şi înlocuiţi prin preoţi bulgari. Autorităţile statului bulgar lăsau sate întregi bulgăreşti fără nici un preot, în schimb, însă, împănau cu preoţi bulgari satele româneşti.

— Cât despre mine, zise indignat părintele Niculae, modul cum s'au purtat dovedeşte, că la Bulgari recunoştinţa e un sentiment ce le e cu desăvârşire necunoscut.

— Le ai adus ceva servicii ? l'am întrebat eu fixându-l.

— Nu, eu personal nu le-am adus, slavă Domnului, nici un fel de servicii, dar vorbesc de recunoştinţa ce trebue să o aibe pentru tot ce e românesc şi cu deosebire pentru Românii din comuna Cozlodui.

Nu ştii, poate, adăugă el, rolul ce l'a jucat comuna noastră în istoria încercărilor revoluţionare bulgăreşti. Aici a debarcat marele lor revoluţionar şi poet *Hristo Boteff* şi a desfăşurat pentru întâia oară steagul revoluţiei împotriva stăpânirei turceşti.

Pe vremea acea Bulgaria era o provincie turcească, una din cele mai supuse şi mai umilite provincii turceşti. Se înţelege, că şi locuitorii din Cozlodui tot supuşi turci erau. Ei bine, aceşti Români din Cozlodui au avut să-l primească pe Boteff, să-i înlesnească trecerea, să-l ajute în toate felurile.

Ba unii dintr'înşii s'au şi înrolat în banda lui Boteff, ducându-se să-şi jertfească viaţa pentru învierea statului bulgăresc.

Şi de unde venia Hristo Boteff, continuă părintele Niculae, înflăcărându-se din ce în ce mai mult ? Unde găsise el sprijin şi adăpost ? Unde îşi făcuse toate pregătirile şi îşi recrutase pe primii săi tovarăşi de arme ? Unde, dacă nu pe pământul ospitalier al Ţării Româneşti ?

Ştii, poate, că renaşterea politică şi naţională a Bulgariei a fost făurită numai în Ţara Românească. Şi nu în taină şi fără ştirea guvernului, ci pe faţă şi cu sprijinul lui şi al particularilor.

In Ţara Românească au eşit primele gazete bulgăreşti. Acolo s'au tipărit mulţimea de cărţi şi de broşuri de propagandă. Tot acolo găsiau scăpare, adăpost şi primire bună Bulgarii de dincoace, cari vroiau să scape de urmărirea autorităţilor turceşti.

Românii nu se sfiau să ia făţiş partea Bulgarilor şi să le dea tot ajutorul cu putinţă. Ajutor în bani, ajutor în arme şi muniţiuni.

Şi ce era atunci Ţara Românească însăşi? o ţară mică, slabă, sărăcită, fără oştire şi fără prietenii în afară.

Din cauza purtărei sale, guvernul român putea să atragă pe capul Ţărei nenorocirea unui războiu cu Impărăţia turcească, care pe vremea aceea era încă foarte puternică. Cu toate acestea Românii nu s'au dat înlături în faţa primejdiei de care erau ameninţaţi şi au mers mai departe cu sprijinirea acţiunei revoluţionare bulgăreşti.

Aşa scrie Istoria cea adevărată şi nepărtinitoare, care de asemenea nu poate uita pe miile de soldaţi români, căzuţi pe câmpurile de luptă ale Bulgariei pentru ca Bulgarii să poată căpăta libertatea şi să poată avea un stat al lor.

Şi din partea bulgărească, care este acum răsplata? exclamă părintele Niculae, cuprins de cea mai adâncă şi mai dreaptă revoltă sufletească. M'au aruncat pe drumuri şi m'au făcut să cerşesc mila oamenilor din sat.

Iar vina mea? pentrucă sunt Român şi slujeam în biserica Domnului în limba mea românească, adică în limba pe care o înţeleg locuitorii.

Decât am credinţa nestrămutată, încheie el în prada celei mai vii emoţiuni, că Dumnezeu din cer, care vede şi judecă totul după sfânta dreptate, nu mă va părăsi pe mine, care n'am săvârşit nici un păcat, şi că va pedepsi după cum se cuvine pe cei ce s'au arătat aşa de nerecunoscători.

Cele din urmă cuvinte ale părintelui Niculae, spuse cu atâţi ani înainte, au fost ca o profeţie care s'a dovedit cât se poate de adevărată.

Nu ştiu până la ce punct a fost ocrotit el însuşi de Pronia cerească şi aceasta pentrucă de atunci nici n'am auzit de soarta lui.

Cât despre poporul bulgar, însă, e destul să aruncăm o privire asupra situaţiei sale de astăzi pentru a ne convinge de adevărul, că nimic nu rămâne nerăsplătit pe lumea aceasta şi că dreptatea poate fi un moment prigonită şi călcată în picioare, dar tot soseşte ziua în care ea se răzbună şi îşi recapătă locul de cinste.

Acum câţiva ani Bulgarii se credeau în rătăcirea minţei lor, că ei vor fi domni şi stăpâni peste întreaga Peninsula Balcanică, îşi vedeau ţara lor mărită până la proporţiile uneia dintre Marile Puteri europene şi scăldată de patru din cele mai frumoase şi mai bogate mări. Cât despre celelalte popoare, cum ar fi bunăoară Românii, Grecii, Sârbii etc., cari locuesc în această parte de pământ şi au şi ei drept la un loc sub soare, Bulgarii îi vedeau îngenunchiaţi, umiliţi, trăind numai din mila şi dărnicia acestor stăpâni necruţători.

Acest vis a pierit ca o umbră. A pierit fără putinţa şi speranţa de a căpăta vr'o dată măcar o cât de modestă înfăptuire parţială.

Aceia pe cari ei îi vedeau umiliţi şi poate

chiar nimiciţi, astăzi se găsesc în state în ale căror graniţe s'au strâns la olaltă toţi cei de un neam şi de o lege cu dânşii şi muncesc o muncă spornică, o muncă, care va da roade binefăcă-cătoare pentru propăşirea şi fericirea societăţii omeneşti.

CEI MAI BUNI CREŞTINI

Fuseserăm chemaţi, ca să petrecem şi să ne veselim şi când colo, puţin a lipsit, ca dela ceartă să trecem la o încăierare în toată regula.

Fuseserăm chemaţi la masa din seara nunţii. O nuntă mare şi frumoasă, aşa cum se făcea în comunele noastre de munte, atunci când totul se găsea din belşug, traiul era liniştit şi necomplicat, iar trebuinţele modeste şi mărginite.

Pe atunci o nuntă era un eveniment, care dedea prilej de petreceri, de mese şi de banchete ce ţineau cel puţin două săptămâni la rând.

Aşa făceau cei cu dare de mână şi la fel făceau şi oamenii cu mijloace mai modeste. Cât pentru cei săraci cu desăvârşire, noi de aceştia n'am avut în comunele noastre.

Când ocupaţiunea de acasă la el nu-i asigura în deajuns traiul de toate zilele, Românul nostru nu stătea să mucegăiască locului. Lua toiagul pribegiei, umbla prin ţări străine, mergea peste nouă ţări şi nouă mări, până ce sfârşia prin a-şi face un rost şi a-şi strânge o avere mai mult

sau mai puţin frumuşică, după cum îi surâdea norocul sau îl ajuta priceperea.

De aceea, printre conaţionalii mei din Pind şi Macedonia ai fi putut umbla cu lunile, că tot n'ai fi dat peste oameni, cari să-ţi întindă mâna cerându-ţi milă şi pomană. Una din trăsăturile caracteristice ale neamului nostru din Macedonia a fost şi aceea, că, spre deosebire de toate celelalte popoare alături de cari a trăit, cerşetori n'au eşit din sânul lui.

O mândrie înăscută — acea mândrie graţie căreia Aromânii noştri n'au fost nici odată trataţi de Turci ca nişte *raiale* de a căror voinţă n'ai să ţii seamă şi nici apăsaţi şi umiliţi, cum a fost cazul cu celelalte popoare creştine precum şi isteţimea spiritului lor unită cu o dorinţă oare cum atavică de aventuri şi mişcări continue, i-au oprit pe fraţii noştri din munţii Pindului şi ai Macedoniei de a se coborî până a deveni nişte paraziţi sociali lipsiţi de iniţiativă şi de demnitate.

De aceea, la orice casă românească ai fi bătut, ai fi găsit întotdeauna o primire bună, o masă îmbelşugată şi o gospodărie bine aşezată.

Şi de aceea, atât cei cu dare de mână, cât şi cei cu mijloace mai modeste socoteau ca o datorie de onoare de a fi la înălţime în împrejurările mari ale vieţei şi se fereau ca prin economii, care i-ar fi discreditat în faţa concetăţenilor, de a ştirbi ceva din vechile obiceiuri şi moravuri.

Iar nunta a fost şi este socotită ca cea mai mare împrejurare, ca cel mai însemnat eveniment din viaţa omenească.

Şi aşa cum am spus la început, fuseserăm chemaţi la nuntă, ca să petrecem şi să ne veselim. Şi trebuia să fie aşa. Se căsătoria doar fiul unic al vecinului nostru. Bătrânilor părinţi ai mirelui nici nu le venea să creadă, că s'a învrednicit Dumnezeu şi de ei şi i-a făcut să trăiască această mare zi fericită, după care oftaseră atâta.

In loc de a petrece, însă, noi ne-am apucat de ceartă şi în loc de a se încinge o horă, aşa cum se cuvine la o nuntă şi cum se pomeneşte din moşi strămoşi, era cât p'aci să se încingă o bătaie.

Dece? Vă veţi fi închipuind, poate, din cauza multor pahare golite în sănătatea şi pentru fericirea nouilor căsătoriţi. Mă grăbesc să vă spun, că vă înşelaţi. Beţivii la noi, unde alcoolizmul nu face nici un fel de ravagii, sunt foarte rari şi mai nici odată oamenii nu trec măsura.

Pricina era cu totul alta. Ne găseam strânşi la mesele aşezate în marea grădină a vecinului nostru peste 200 de invitaţi. Fără ca să fie atâtea păreri, câte capete erau acolo, unii dintre noi eram partizanii aprigi ai ideii naţionale, iar ceilalţi partizanii nu mai puţin aprigi ai cauzei greceşti.

Tema de discuţie se înfăţişa, aşa dar, dela sine: superioritatea unei idei asupra celeilalte.

Iar cum se întâmplă mai întotdeauna în astfel de ocaziuni, cu cât se lărgea cercul discuţiei, cu atât mai mult ne aprindeam şi ne înflăcăram.

Dintr'o discuţie, care la început avea un caracter oarecum academic, am ajuns în curând la o adevărată ceartă, în care cuvintele grele şi puţin plăcute erau menite să înlocuiască argumentele convingătoare.

Cari sunt cei mai buni creştini dintre popoarele din Balcani? In jurul acestui punct se învârtea aşa zisa noastră discuţiune.

Prin expresiunea „cei mai buni creştini" noi înţelegeam în primul rând pe aceia, cari faţă de prigonirile Turcilor şi de teroarea desfăşurată de aceştia pentru a-i converti cu sila la mahomedanizm au înfruntat toate primejdiile, au îndurat tot felul de suferinţe, jertfindu-şi deseori viaţa, dar nu s'au lepădat de legea strămoşească. In al doilea rând, pe aceia ai căror strămoşi au contribuit la întărirea şi biruinţa creştinizmului.

Partizanii ideiei greceşti, cari în fond nu erau altceva decât fraţi şi conaţionali de ai noştri, crescuţi însă în şcolile greceşti şi subt influenţa culturei şi propagandei politico-religioase a elenizmului, susţineau în ruptul capului, că Grecii au fost şi sunt şi astăzi cei mai buni şi mai meritoşi reprezintanţi ai religiei creştine şi că numai graţie lor creştinizmul a putut triumfa şi deveni religia stăpânitoare în Orientul Europei.

E interesantă de relevat concluzia ce o trăgeau

mai ales din a doua afirmaţiune. Era acea că Grecii sunt poporul ales şi că o rugăciune făcută numai în limba greacă este plăcută şi bine primită înaintea lui Dumnezeu. Şi iarăşi ca o urmare firească Dumnezeu ţine mai mult la Greci, decât la celelalte popoare creştine.

Se înţelege dela sine, că noi, cei cari reprezintam românizmul şi luptam pentru biruinţa lui, nu ne puteam lăsa bătuţi şi nu puteam îngădui să prindă rădăcini în minţile oamenilor credinţa, cum că D-zeu s'ar fi dat de partea Grecilor şi că ar avea o predilecţie pentru limba elenă.

Dacă era vorba ca Tatălui din cer să-i atribuim sentimente de părtinire pentru unii în paguba altora, apoi de ce aceste sentimente să nu se îndrepteze mai de grabă spre Români, decât spre Greci sau spre alte popoare creştine?

Nu era decât firesc să fie aşa, precum susţineam noi. Aveam doar şi noi argumente, ca să dovedim, nu numai că Românii au fost şi au rămas cei mai buni creştini, cei mai credincioşi fii şi apărători ai Bisericei răsăritene şi că lor — adică strămoşilor lor — le revine în întregime meritul, că religia creştină a ieşit biruitoare, dar mai aveam şi argumente prin cari arătam, că dacă e vorba de părtinire, D-zeu a ţinut mai mult la noi şi n'a avut pentru Greci decât sentimente, cari numai de dragoste nu erau.

Dovada faptului din urmă o găseam chiar în textul Sfintei Evanghelii, căci în discuţiile şi în

luptele ce se dedeau în Macedonia pentru biruinţa unei propagande asupra celeilalte, Evangheliile, cărţile lui Moise, psalmii lui David, totul era pus la contribuţie şi în toate se căutau arme şi argumente, cari erau tălmăcite aşa după cum cerea trebuinţa cauzei.

Şi ce găsisem noi în Evanghelie, ca să-i înfundăm pe Greci şi să-i punem în lumina unui popor, care, departe de a fi poporul ales, cum pretindea el, nu se bucurase nici odată de bunăvoinţa şi dragostea lui D-zeu ?

Evanghelistul... numai ţin minte care, spune, că pe când Domnul şi Mântuitorul nostru se găsea în cetatea Sidonului s'a dus la el o femeie de neam grecesc şi s'a rugat să-i vindece pe fiica ei. Iar Iisus i-a răspuns : „cum se poate lua pâinea din gura oamenilor şi să se arunce în gura câinilor ?" Cum se poate, adică, tălmăciam noi, să te îngrijeşti de Greci şi să laşi în necazuri şi suferinţe celelalte popoare ? Iar printre celelalte popoare locul de frunte îl ţineau, din cauza situaţiei lor de stăpâni atotputernici ai Universului, strămoşii noştri Romani.

In felul acesta dispreţuitor s'a exprimat, însă, Isus Hristos pentru Romani ? Şi pentru această întrebare aveam răspunsul, care se potrivea cu punctul nostru de vedere.

Anume, când Fariseii au vrut să-l ispitească şi să-l compromită atât în ochii populaţiei ovreieşti, cât şi faţă de autorităţile romane şi l'au

întrebat, dacă găseşte că e bine sau nu să plătească dările către Impărăţia romană, ce a răspuns Iisus?

„Daţi Cezarului, ce este a Cezarului!“

Cu alte cuvinte nu vă împotriviţi Romanilor, trăiţi bine şi împăcaţi-vă cu dânşii.

Şi dece? Aicea venia acum concluzia noastră, despre care nu se putea zice, că era mai absurdă şi mai nelogică, decât acelea pe cari le trăgeau partizanii Grecilor din afirmaţiunile lor.

Pentrucă, conchideam noi cu un aer de triumfători, Fiul lui D-zeu ţinea la Romani şi vedea în ei poporul, care ar fi asigurat biruinţa religiei sale.

De acea, dacă era neapărată nevoie de existenţa unui popor ales, dece acest popor n'am fi noi, descendenţii şi urmaşii Romanilor?

Şi continuam: dacă e adevărat, că Sfântul Apostol Pavel s'a dus să predice creştiniznıul şi la Atena, nu e mai puţin adevărat, însă, că el n'a stat acolo multă vreme şi nu şi-a făcut din această capitală a Grecilor şi a elenizmului centrul său de activitate. Nu, căci atât el, cât şi cel mai de seamă şi mai iubit discipol al lui Iisus — Sfântul Apostol Petru — s'au dus în cetatea Romei, în capitala Romanilor şi acolo au predicat vreme îndelungată şi tot acolo şi-au găsit moartea de martiri.

Dar cine a asigurat biruinţa Bisericei creştine şi a pus capăt prigonirilor, de cari ea suferise

atâtea veacuri? Tot un Roman, Sfântul Impărat Constantin cel Mare! Şi în ce limbă, dacă nu în cea latină — adică în limba strămoşilor noştri — a scris D-zeu cuvintele *„in hoc signo vinces“* (prin acest semn vei învinge) pe crucea pe care Sfântul Constantin a văzut-o pe cer?

— Dar Eraclius? ne întrerupeau adversarii noştri. Impăratul Eraclius, care a scăpat crucea cea sfântă din mâinile Persanilor, n'a fost oare un Elen?

— Eraclius nu s'a bătut singur, răspundeam noi, ci s'a dus împotriva Persanilor cu o oaste puternică. Iar în această oaste erau aşa de puţini Greci, în cât îi puteai număra pe degete.

In legătură cu aceasta le puneam în vedere, că nu Grecii, ci Romanii au făcut din Constantinopol capitala unei Impărăţii mari, că acest oraş n'a fost nici odată grecesc şi că, după cúm astăzi poartă numele Impăratului Constantin, care l'a întemeiat, înainte vreme se numea *„Noua Romă“* şi că până în zilele noastre Patriarhul ortodox din Constantinopol îşi zice „Episcop al Romei Noui“.

— Dar sfinţii? ziceau ei, socotind că au găsit argumentul, căruia n'am fi avut ce răspunde.

— Toţi sfinţii sunt greci? replicam la rândul nostru. Dar de unde şi până unde? Intâiu şi întâiu dintre ucenicii lui Iisus şi dintre toţi propovăduitorii religiei creştine n'a fost nici unul, care să fie de origină greacă. Printre sfinţii de mai

târziu, cei mai mari şi mai însemnaţi, ca sfinţii Constantin, Dumitru, Gheorghe şi alţii au fost Romani, iar nu greci.

Iată cam ce chestiuni discutam noi la nunta băiatului vecinului nostru şi iată cum din cauza acestei dispute religioase, în loc de a vorbi cu smerenie şi cucernicie, era cât p'aci să ne înhăţăm de păr, ceeace s'a văzut cam des în decursul istoriei.

* * *

Eram însă, departe de a fi epuizat subiectul şi de a fi deşertat tot sacul argumentelor noastre. Rămânea de lămurit o a doua chestiune, care nu era mai puţin însemnată. Trebuiau stabilite meritele şi serviciile aduse cauzei creştine nu numai de strămoşii noştri, ci şi de noi, naţionalităţile de astăzi.

Tocmai acesta era punctul nostru cel mai tare şi pe acest teren ne simţeam noi mai puternic aşezaţi.

Chestiunea se înfăţişa, în adevăr, sub o formă foarte simplă. Care dintre popoarele creştine din Răsăritul Europei a ţinut mai mult piept cu Turcii pentru apărarea cauzei creştine şi, al doilea, care popor a dat pe cei mai puţini renegaţi?

Am zis, că aci era punctul nostru cel mai tare, de oarece în această privinţă superioritatea elementului românesc — a Românilor de pretutindeni — era aşa de vădită şi de isbitoare, încât

nu puteai decât să o recunoşti şi să te închini înaintea ei.

„Turcii au venit în Europa“, ziceam noi făcând o mică incursiune în domeniul istoriei. „Creştinii s'au bătut cu ei, dar nu toţi creştinii, de oarece Grecii din Grecia propriu zisă, cari îşi pierduseră neatârnarea încă din vremea lui Alexandru cel Mare, nu s'au mişcat, ci şi-au schimbat stăpânul fără să murmure şi fără să se împotrivească.

„Ceilalţi creştini s'au luptat, dar care a fost rezultatul? Bulgarii au fost sdrobiţi încă din primele ciocniri, populaţia robită şi ţara lor prefăcută într'o provincie turcească, fără nici un fel de drepturi.

„Sârbii s'au împotrivit mai mult, dar în marea bătălie din „Câmpul Mierlelor“, Serbia şi-a găsit moartea şi poporul sârbesc un jug nu tocmai uşor de purtat

„Albanezii au ţinut şi ei vitejeşte piept năvălirei năprasnice a Turcilor. La urma urmelor şi ţara lor a fost cucerită şi constrânsă să se închine steagului Semilunei.

„Dintre toţi creştinii, Românii sunt singurii, cari în lupta contra uraganului turcesc, veacuri dearândul n'au pus sabia în teacă şi nu şi-au plecat capul. Râuri de sânge românesc a curs pentru apărarea legei creştineşti şi întreaga Europă privea mirată şi plină de admiraţie la acea

mână de eroi, cari luptau pentru ca să-şi apere pământul şi legea strămoşească.

„Sunt pline“, exclamam noi cu un aer de mândrie naţională cât se poate de îndreptăţită, „şesurile şi văile Ţărilor Româneşti de martirii căzuţi pentru drepturile ţărei şi biruinţa crucei.

„Şi de aceea, dintre toţi creştinii din Răsărit, Românii sunt singurii, cari n'au putut fi nici o dată supuşi cu desăvârşire de către Turci, ci întotdeauna şi-au păstrat autonomia şi privilegiile lor.

„Şi ceeace e adevărat pentru Românii din Ţările Româneşti, este tot atât de adevărat şi pentru Românii Macedoneni. Numeroase sunt comunele româneşti din Pind, cari posedă din partea celor mai puternici Sultani, firmanuri prin cari li se recunosc drepturi, ce mergeau până la cea mai largă autonomie.

„Sunt chiar firmanuri în care stă scris lămurit, că un Turc nu numai că nu are voie să locuiască în anumite comune româneşti din munţii Pindului, ci nici chiar voia de a trece prin ele. Iar dacă neavând încotro, trebuia să treacă prin ele, acel Turc era obligat ca la eşirea lui din comună, să-şi despotcovească până şi calul, pentru ca să scuture ţărâna ce ar fi luat-o din pământul comunei prin care a trecut.

„Aceasta a fost purtarea Românilor şi acestea sunt meritele lor pentru legea creştinească.

„Aşa se face, că nici până astăzi Grecii n'au

uitat un vechiu cântec grecesc în care se proslăvesc faptele minunate ale lui Mihaiu Viteazul şi se zice, că acest Mihaiu s'a năpustit din Vlahia împotriva Turcilor, ţinând într'o mână crucea şi în cealaltă evangheliile".

Ce ni se putea răspunde de către adversarii noştri la astfel de date şi fapte concrete? Ce ar fi putut discuta ei în faţa acestei evidenţe isbitoare, mai cu seamă că noi nu uitam să scoatem în lumină şi un alt fapt istoric şi anume: că la 1821, când s'a desfăşurat steagul revoluţiunei contra Turcilor, nu un steag, pe care ar fi figurat vr'un principiu al naţionalităţilor, ci un steag în jurul căruia era chemată lumea creştină împotriva lumei mahomedane, semnalul acestei revoluţii cu caracter creştinesc a fost dat nu în Grecia, ci în Ţara Românească.

Le mai puneam de asemenea în vedere, că pe câmpiile de luptă ale Greciei, nu Grecii, ci Românii — Românii din Pind şi din Tesalia — precum şi Albanezii creştini erau aceia cari ţineau piept oştirilor Sultanului şi başibozucilor Turci.

*
* *

Rămânea de stabilit un ultim punct, pentru ca chestiunea de a se şti cine sunt cei mai buni creştini să fie pe deplin lămurită şi anume punctul privitor la numărul mai mare sau mai mic de renegaţi religioşi, ce a dat fiecare dintre popoarele creştine.

Asupra acestui punct eram, cum se zice, cu totul stăpâni pe situaţie.

In adevăr, să înşirăm mai întâiu, lăsând pe Români la urmă — veţi vedea îndată pentru ce — popoarele creştine din Balcani, cari au cunoscut stăpânirea turcească. Ele sunt: Albanezii, Grecii, Sârbii, Bulgarii şi Românii. Dintre aceştia din urmă Românii Macedoneni sunt cei cari au trăit sub stăpânirea mai directă a Turcilor, decât fraţii lor Daco-români.

Contingentul cel mai mare de creştini convertiţi la religia lui Mahomed l'au dat, fără îndoială, Albanezii. Majoritatea poporului albanez (cam vreo 70 la sută) aparţine astăzi acestei religiuni. Ca circumstanţă uşurătoare pentru Albanezi se poate invoca faptul, că ei lepădându-se de religia creştină, n'au făcut-o atâta din cauza teroarei şi a presiunei Turcilor, cât mai ales pentru a-şi păstra şi mai departe drepturile lor şi chiar a dobândi noui privilegii.

Sârbii vin în rândul al doilea. Musulmanii din Bosnia şi Herţegovina, cari nu se arată încântaţi de alipirea lor la Jugoslavia, nu sunt altceva de cât Sârbi convertiţi la religia mahomedană.

Bulgarii şi Grecii au dat la rândul lor un contingent destul de însemnat de renegaţi. Sunt atât printre Bulgarii din Macedonia, cât şi printre cei din Bulgaria, ţinuturi întregi a căror populaţie bulgărească s'a lepădat de creştinism, îmbrăţi-

şând islamizmul. Aceşti Bulgari convertiţi sunt cunoscuţi sub numele de *Pomaci*.

Dar Grecii, cari se cred ca stâlpii cei mai neclintiţi ai ortodoxiei? In Epir şi în părţile sudice ale Macedoniei, acolo unde este o populaţie grecească, numărul renegaţilor greci este foarte ridicat.

Numeroase sate greceşti au adoptat — bine înţeles nu de bună voie şi de plăcere — religia mahomedană, fiind astăzi de un fanatizm religios neîndurat. Prin oraşe, cum e în deosebi cazul cu oraşul Ianina, găsim iarăşi o importanţă populaţie grecească convertită la mahomedanizm.

Acelaş fenomen îl constatăm şi în insulele greceşti. Nesfârşitele lupte civile din insula Creta, bunioară, nu se dedeau decât între Grecii mahomedani şi Grecii rămaşi credincioşi religiei creştine.

Prin insulele greceşti mai găsim şi Greci convertiţi la catolicizm. Aşa e în special cazul cu importanta insulă *Syra*, ştiţi insula aceia unde se fabrică un rahat delicios.

Această trecere a Grecilor dela confesiunea ortodoxă la confesiunea catolică constitue o notă rea pentru credinţa şi dragostea lor faţă de religia strămoşească. In adevăr, dacă trecerea lor la mahomedanizm poate fi oarecum justificată prin teroarea desfăşurată asupra lor de către stăpânirea turcească, o astfel de justificare nu poate fi invocată, când e vorba de convertirea

lor la religia catolică. Pentru aceasta nimeni nu le-a pus cuţitul la gât şi nimeni nu i-a ameninţat. Au făcut-o pur şi simplu din consideraţiuni de interese materiale, ceiace este cea mai urâtă scuză, când e vorba de legea şi credinţa în care ne-am născut noi şi părinţii noştri.

Şi acum să trecem şi la Românii noştri şi să vedem cum se prezintă situaţiunea din acest punct de vedere.

Câte sate, comune sau oraşe româneşti s'au lepădat de creştinizm şi au îmbrăţişat mahomedanizmul? Răspunsul pe care ni-l dă situaţiunea aşa cum se prezintă, este foarte scurt: *nici unul*, da, nici un sat, nici o comună, nici un oraş românesc nu s'a lepădat în întregime sau în parte de credinţa strămoşească. Nu sunt localităţi cu populaţie românească convertită la islamizm nici în Ţările Româneşti, nici în Ardeal, Bucovina sau Basarabia, precum, de asemenea, nu sunt astfel de localităţi nici în Macedonia, Epir, Albania, Tesalia şi peste tot unde trăiesc fraţi de ai noştri.

Ba mă înşel. Există în Macedonia o comună — despre care am vorbit şi într'o altă lucrare a mea — şi încă o comună importantă, a cărei populaţie de aproape zece mii de locuitori, e în întregime românească, dar iarăşi în întregime de religia mahomedană.

Dar... există aci un *dar* puternic şi hotărâtor pentru confirmarea adevărurilor pe cari le enunţăm. Este faptul, că această apostasie a Româ-

nilor din *Nânta* — căci aşa îi zice comunei în chestiune — n'a avut loc în timpurile, când s'a săvârşit convertirea celorlalţi creştini din Balcani şi nu din cauza presiunilor şi ameninţărilor Turcilor, ci cu sute de ani în urmă şi pentru o cauză de o natură cu totul diferită.

Se desfiinţase anume, în urma intrigilor Patriarhiei greceşti dela Constantinopol, Patriarhia ortodoxă din oraşul *Ohrida* (Macedonia), acea Patriarhie înfiinţată de Impăratul Justinian şi care a avut în fruntea ei atâţia şi atâţia Români de seamă. Se povesteşte că pe vremea aceia comuna *Nânta* era reşedinţa unui Episcop, care depindea de Patriarhia dela Ohrida. S'a păstrat chiar până astăzi prin tradiţie orală numele celui din urmă episcop. Ii zicea *Ilarion.*

Acest Ilarion n'a vrut să treacă subt şefia religioasă a Patriarhiei dela Constantinopol, ci a preferat să se convertească la islamizm, îndemnând la aceasta şi pe credincioşil săi.

Şi aşa se povesteşte în popor, că în prima zi de Paşti în loc să-i salute pe Românii strânşi în biserică cu urarea de „Hristos a înviat", el i-a întâmpinat cu cuvintele „*Alah egber*" (Alah cel prea mare), cari sunt primele cuvinte din rugăciunea mahomedană, şi le-a făcut cunoscut, că, întru cât îl priveşte, trece la islamizm. Populaţiunea, animată de bună seamă de aceleaşi sentimente, i-a urmat pilda şi a îmbrăţişat şi ea religia Islamului.

Aşa se face, că astăzi printre cele 13 milioane de Români, avem şi vreo zece mii, cari sunt adepţii lui Mahomet.

Dela acest eveniment n'au trecut nici două sute de ani, pe când sunt mai bine de cinci sute de ani, de când a avut loc convertirea de frică sau de interes a celorlalte naţionalităţi, despre cari a fost mai sus vorba.

Incolo nu există printre Românii de pretutindeni cazuri de apostazie colectivă sau chiar individuală.

Câtă vreme am trăit în Macedonia şi în celelalte ţinuturi de sub administraţia turcească, — şi notez în treacăt, că acolo am trăit cea mai mare parte din viaţă — auzeam foarte des de Armeni, Greci, Bulgari etc. cari se lepădau de religia creştină şi treceau la islamizm pentru diferite consideraţiuni, printre cari predomina grijea de a-şi asigura o mai bună situaţie materială. N'am auzit însă în decursul întregei mele vieţi de un singur Român, care s'ar fi turcit.

Dar nu la o religie aşa de deosebită de cea creştină, cum e religia mahomedană, dar nu cunosc cazuri de trecerea Românilor printre care am trăit dela o confesiune la alta, adică dela confesiunea ortodoxă (pentrucă sunt toţi ortodoxi), la confesiunea catolică sau protestantă.

Atât catolicii, cât şi protestanţii trimiseseră în Macedonia misiuni de propagandă religioasă, cari desfăşurau o activitate intensă şi îşi impu-

neau însemnate jertfe materiale pentru a face prozeliţi printre populaţiunile ortodoxe.

Ei bine, aceste misiuni au avut oarecari succese — e drept, nu tocmai importante — printre celelalte naţionalităţi creştine. Singuri Românii au rămas neclintiţi în credinţa strămoşească.

Şi dacă se găsea în Macedonia şi în celelalte provincii din fosta Turcie Europeană vreun element a cărui lepădare de ortodoxie să fi fost nu se poate mai îndreptăţită, acesta era tocmai elementul românesc. Cauza e simplă şi uşoară de priceput. Românii n'aveau Biserică proprie, n'aveau clerul lor, iar Patriarhia grecească dela Constantinopol, de care depindeau, nu numai că nu le dedea nici o mână de ajutor pentru satisfacerea trebuinţelor religioase, ci cu totul din potrivă, ducea în contra lor o luptă de adevărată nimicire, asupra căreia nu insist, nevoind să sgândăresc răni, cari nu s'au vindecat şi să reînviez un trecut, care pune într'o lumină puţin plăcută pe cea mai înaltă instituţiune religioasă ortodoxă.

Cu toate acestea Românii au îndurat totul, şi au văzut copii nebotezaţi cu anii, şi-au înmormântat morţii fără preoţi şi rugăciuni, dar de legea ortodoxă nu s'au lepădat.

Ce tot, dar, ne băteau capul adversarii noştri, că cutare şi cutare sfânt, care e însemnat în calendar cu cruce roşie sau neagră, este de origină grecească, pe când curatul adevăr glăsueşte prin

atâtea mii de voci limpezi şi puternice, că şi din punctul de vedere al dragostei pentru religia strămoşească şi al credinţei cu care i-a servit, tot Românii sunt aceia, cari stau în fruntea popoarelor creştine din Răsăritul Europei?

Şi dacă se face atâta caz de obârşia şi naţionalitatea sfinţilor, întru cât, mă rog, un Mircea cel Bătrân, un Ştefan cel Mare, un Mihaiu Viteazul sau un martir ca Voevodul Constantin Brâncoveanu şi cu fiii săi au meritat mai puţin în faţa lui Dumnezeu şi a creştinităţii, decât sfinţi Pahomie, Mitrofan şi mulţi alţi sfinţii din calendar?

KIR COSTA NICULCEANUL

Deşi mult mai înaintat în vârstă ca mine, deşi ideile şi convingerile noastre se băteau cap în cap, totuşi, poate în virtutea principiului că extremele se ating, între mine şi Domnul... pardon şi *Kir Costa Niculceanul* se legase o prietenie sinceră, curată.

Avea mari şi frumoase calităţi, o înfăţişare impunătoare şi aristocratică repauzatul Costa din orăşelul aromânesc G., unde mă duceam des în anii tineri.

Casa lui, o clădire înaltă, care se pierdea printre plopii piramidali erau un adevărat *caravanseraiu*. La el, primul *ciorbagi* (fruntaş) din oraş trăgeau în gazdă Mitropolitul, reprezentanţii Autorităţilor, toate persoanele cu vază în trecerea lor prin G. Tot la Kir Costa găseau cea mai largă ospitalitate toţi prietenii şi prietenii prietenilor, veniţi din toate colţurile provinciei.

Om bogat nu era, voia, însă, să ţie sus şi neştirbit prestigiul, bunul renume al casei şi familiei sale. Părinţii şi moşii săi fuseseră negustori

mari, vestiţi negustori cari întreţineau întinse relaţiuni de afaceri cu bogatele oraşe ale Italiei şi Austriei, pe vremea când oraşul Niculiţa, obârşia familiei sale, era încă în floare şi puternică. Acum bogăţiile dispăruseră, caravanele de cai încărcaţi cu mărfuri scumpe, turmele de oi şi hergheliile de epe rămăseseră o simplă amintire din trecut.

Decât numele a rămas şi demnitatea acestui nume trebuia păstrată întreagă şi neatinsă. Ei, da, casa şi familia *Niculcenilor* era cunoscută şi respectată la întinderi mari. Pieriseră bogăţiile, dar faima ei rămăsese şi nu Kir Costa, unicul vlăstar puternic, ar fi făcut să cază, să se stingă această faimă. Aristocratul de sânge voia să se menţie în întreaga lui splendoare, voia să continue intacte tradiţiile trecutului frumos.

De acea îl vedeai pe Kir Costa posomorât, rău dispus în ziua în care trebuia să stea la masă numai cu ai lui. De acea el deschidea porţile mari şi ajuta din belşug pe toţi săracii din oraş. De acea el, redus la un simplu negustoraş, păstra acea atitudine mândră, avea acel umblet semeţ care impunea, care provoca la respect.

Ar fi dus el traiu fericit şi ar fi murit cu satisfacţia sufletească, că a reprezintat neamul său cu vrednicie şi cu speranţă, că tot va veni o zi, când familia Niculcenilor va reînvia în vechia ei strălucire.

Aşa trebuia să fie. Decât mare parte din viaţa sa a fost amărâtă, otrăvită, de lupta disperată ce

a dus contra *ideiei românești*, care începuse să răzbească și să-și facă drum și pe la noi și care răsturna toate principiile, toate convingerile, toate credințele lui Kir Costa Niculceanul.

In adevăr omul acesta cinstit, virtuos, cavaler din cale afară, te putea aproba în toate, îți făcea toate concesiunile, dar când era vorba de Greci și de *Marea Ideie Elinească*, el devenia intransigent, ireconciliabil. Acolo era buba lui, de care nu trebuia să te atingi, pe care nu trebuia să o zgândărești, dacă nu voiai să ți-l faci vrăjmaș de moarte.

Deși Aromân *get-beget*, deși nu cunoștea decât imperfect limba acelora, cari își închipuesc, că descind direct din Temistocle și Platon, el știa numai una și bună: că e grec, Elin desăvârșit și că Greci tot așa de curați sunt toți cei din jurul lui. Numai în această privință nu suferla nici o obiecție, nici o contrazicere.

— Dar bine, Kir Costa, nu constați că noi suntem frați de sânge cu Românii de peste Dunăre, că purtăm acelaș nume, fiindcă *Armân* și *Român* e tot acelaș lucru?

— Asta nu e nimic, răspundea el scurt, făcând un gest, care arăta cât de mult îl enervau astfel de chestiuni.

— Dar limba noastră e una și aceiași cu a lor, Kir Kosta!

— Și asta nu e nimic.

— Dar toți străinii, între cari și grecii tăi, și

pe unii şi pe alţii ne chiamă pe acelaş nume, ne zic Vlahi!

— Nimic, nimic, întrerupea el din ce în ce mai enervat. Toate acestea sunt fleacuri bune pentru naivi şi copii. Auzi d-ta, eu frate cu unul, care trăeşte peste nouă mări şi nouă ţări. Auzi d-ta Armân şi Român e tot acelaş lucru? Dar de unde până unde? E departe una de alta ca şi cerul de pământ. Apoi, dacă ţii să ştii de origina cuvântului Armân, află scumpul meu, că el vine dela *Romios* cum se numesc Grecii între ei. *Romios-Aromios, Aromân-Armân*. E clar ca lumina zilei.

— Fie şi aşa, decât trebue să ştii, Kir Costa că cuvântul *Romios* e tot al nostru; însemnează *Roman* şi Grecii dela strămoşii noştri l'au împrumutat.

— Au împrumutat Grecii, întrerupea el, isbucnind în hohote de râs. Se poate admite una ca asta? Se poate ca Grecii să fi împrumutat ceva dela alt popor? Ei, cari au dat lumina la toţi, ei, cari au civilizat pământul întreg, să se împrumute dela alţii? Nu vezi, dragă, că e culmea absurdităţii?

Şi aci un potop întreg de teorii, cari de cari mai abraşe, mai sucite. Aşa învăţase el dela şcoală, aşa îi spunea în toate zilele *loghiotatul Alchibiades Matzuchides*, directorul şcoalei greceşti din G. Adevăr, istorie, bun simţ toate lipseau din aceste teorii, după cari întreaga Turcie,

Serbia, Bulgaria, România, Asia Mică, Egiptul şi cu puţină indulgenţă până chiar îndepărtata China şi Japonie datoreau totul Grecilor, erau pământuri greceşti cari tot într'o zi vor intra în alcătuirea idealului Imperiu Elen, din care soarele nu va apune.

Iar când pe drum întâlniam ţărani şi îi întrebam: ce eşti tu? unii surprinşi de această întrebare, răspundeau: ce să fiu? Om sunt.

Ei, vezi, spunea Kir Costa, e om, adică e Grec.

Alţii ziceau: sunt creştin.

— Tot Grec, ne zicea zâmbind Kir Costa.

In sfârşit se nimereau unii, cari răspundeau, arătându-şi naţionalitatea din care fac parte — sunt Armân, ori Bulgar, ori Albanez. Atunci Kir Costa le plângea de milă zicându-le: nu ştiu ce sunt, săracii de ei?

Şi apoi iar prilej, ca să preamărească *nobila* naţiune greacă şi să-ţi facă o istorie unică în felul ei şi în care numai dânsul credea.

Aşa, în principiu, era lucru hotărât, perfect stabilit, că Macedonia era ţară curat grecească, pentru că aici a trăit Aristotel şi a domnit Filip şi Alexandru, despre cari era pe deplin convins, că nu puteau fi decât eleni *pur-sang*. Cucerirea şi colonizarea Macedoniei de alte popoare, invaziunea altor elemente, dispariţia stratului vechiu, toate acestea nu intrau în capul lui Kir Costa, n'aveau nici o însemnătate pentru punctul lui de vedere.

Adevărat vă spui, aşa de mult îi era stăpânită întreaga sa fiinţă de ideia grecizmului, încât de ar fi fost să-l credem, dacă pământul dedea roade, dacă soarele lumina şi încălzia, dacă luna şi stelele îşi făceau apariţia, apoi aceasta se făcea exclusiv, pentru că pe globul pământesc trăiau Grecii, graţie cărora se împărtăşiau şi ceilalţi de binefacerile lui Dumnezeu.

Aşa era Kir Costa Niculceanul şi din ideia aceasta nu-l puteai scoate în nici un fel.

* * *

Dar într'o bună dimineaţă în orăşelul G. îşi făcu apariţia o figură străină, necunoscută. Era un tânăr, căruia abia îi mijise mustaţa, tras la figură, cu obrajii palizi, cu părul negru, lung, cârlionţat. Din toată fiinţa sa plăpândă transpira un aer de modestie, de smerenie şi l-ai fi luat drept un om stângaciu şi timid, dacă sub o pereche de sprâncene arcuite nu s'ar fi agitat doi ochi mari, adânci, cu o privire hotărâtă, energică, veşnic în neastâmpăr.

— Cine e băeţandrul ăsta, întrebă Kir Costa?

— E dascălul român, care vine să deschidă o şcoală română, aici în G.

— Ce, e nebun? strigă Kir Costa, sărind în sus, par'că ar fi fost muşcat de vr'un şearpe. Pe onoarea mea, ăsta e un smintit, bun de balamuc. Apoi nu cumva îşi închipue puţoiul acesta, că fleacurile lui vor avea trecere aci la noi? Dar

nu-i va deschide nimeni poarta casei sale, va pieri ca un câine pe drumuri, îl vor omorî copiii cu pietrele. Să aibă îndrăsneala să amăgească şi pe oamenii dela noi cu toate nimicurile, aceasta însemnează că s'a răsturnat lumea cu fundul în sus.

Furiosul Kir Costa avea dreptate. Adevărat e, că şi lumea dela dânşii se răsturnase cu fundul în sus. De tânărul acela modest şi plăpând nu fugeau oameni ca de un ciumat, cum îşi închipuia Kir Costa. Glasul lui inspirat şi profetic nu răsuna în pustiu. Mulţi l-au batjocorit şi l-au hulit, dar s'au găsit şi oameni, a căror inimă şi a căror minte s'a luminat la cuvintele dascălului român. Mulţi i-au închis poarta şi nu i-au dat voie să păşească pragul casei, dar şi mulţi l-au primit cu braţele deschise. El n'a pierit pe drumuri de foame, după cum prezisese Kir Costa, ci s'a găsit o locuinţă bună şi prietenoasă şi pentru şcoală iar s'a găsit o clădire nouă-nouţă, de ţi-era mai mult drag să te uiţi la dânsa.

Pe de altă parte, adevărat este iarăşi, că pe drum mulţi copii, asmuţiţi de Kir Costa, de Ioghiotatul Alchibiades Matzuchides şi de *popa Nasi,* Armân şi el, asvârliau cu pietrele în dascăl, îi spărgeau geamurile dela casă şi căutau să strice şcoala. Dar iarăşi adevărat e, că alţii reparau răul făcut şi răsplăteau cu vârf şi îndesat celor ce maltratau pe dascălul lor.

Şi pasă-mi-te, ideile propovăduite de băeţan-

drul strein se întindeau ca pecinginea în orăşelul G. şi din zi în zi prindeau în reţeaua lor mai mulţi, tot mai mulţi. Era o molimă, o boală contagioasă, de care nu scăpau decât cei prea îndârjiţi, ori prea întunecaţi la minte. Azi unul, mâine altul, poimâine altul, mereu sporia numărul acelor cari începeau să se închine cu toată evlavia la ceeeace înainte arseseră cu atâta patimă.

Mai ales la biserici, în toate Duminicile şi sărbătorile, reeşia în chipul cel mai evident această transformaţiune repede, ce se opera în mintea şi în inima locuitorilor din G. Acolo se duceau elevi, înşiraţi în rânduri de câte doi atât de tânărul dascăl român, cât şi de loghiotatul Alchibiades, care semeţ cu capul în sus, cu nasul în vânt, păşea mândru şi dispreţuitor în fruntea *mathiatazilor* (elevilor) săi.

Şi avea de ce. Ai lui erau mulţi, foarte mulţi aşa că umpleau mai toată biserica, pe când spre strana stângă, în faţa lor, vedeai pitulat un mic grup de copii : erau elevii şcoalei române.

Dar Dumlnică după Duminică, sărbătoare după sărbătoare, cumpăna începea să tragă tot mai greu în partea stângă, pe când dincolo rândurile se răriau, văzând cu ochii, şi aşa vreme după vreme, a ajuns o Duminică, când loghiotatul cu nasul în pământ, îşi plimba priviri rătăcite şi disperate peste infimul număr de elevi cari mai rămăsese. Iar spre strana stângă era cea ce fusese la început în partea opusă.

Până şi în familia inconsolabilului Kir Costa molima românească îşi făcuse drum. Soţia lui, harnica şi virtuoasa *Sultana,* îndrăsnise într'o seară să potolească ura înverşunată a bărbatului ei în contra şcoalei româneşti.

— Dar nu e aşa de rău omul acesta, cum ţi-l închipui, bărbate, şi la şcoala lui se învaţă lucruri frumoase. Iată, bunioară, Mitru al Lenei în două luni a învăţat să citească şi să scrie bine, pe când Leonida al nostru — D-zeu să-i dăruiască zile multe şi sănătate — de doi ani de zile se duce într'una la şcoală şi până azi nici măcar numele nu ştie să şi-l iscălească. Acolo copiii învaţă în limba noastră şi de aceea învaţă repede şi înţeleg ce li-se spune, pe când la şcoala noastră...

— Tacă-ţi gura, femeie, întrerupse Kir Costea în culmea furiei.

Iar colo, în colţul odăiei, o fată rumenă, roşie la faţă ca *cireaşa de Mai*, cum zicem noi, mândră şi sveltă, schimba feţe-feţe şi îşi ştergea lacrimile pe ascuns, când tatăl ei vărsa acel potop de ocări la adresa tânărului aşa de palid, dar cu ochii aşa de negri şi frumoşi.

Ei, ce vreţi ! *Zîna*, fata lui Kir Costa, nu ştiu ce avea, dar când auzia vorbindu-se rău de dascălul român, o năpădiau aşa dintr'o dată lacrimile. Iar când dela fereastra ei îl vedea trecând pe stradă, inima îi svâcnia tare în piept şi aşa pe furiş se uita, se tot uita la dânsul,

până când se făcea nevăzut şi apoi ceasuri întregi rămânea nemişcată, dusă pe gânduri, sărăcuţa de fată.

Nu ştiu ce era la mijloc. Atâta numai ştiu, că dacă mama ei ar fi isbutit să-l înduplece pe Kir Costa să-o mărite după dascălul român, Zîna n'ar fi zis nu. Dar Kir Costa mai de grabă ar fi aruncat-o câinilor să o mănânce, decât să o dea de soţie acelui om, în care el vedea un criminal mai mare ca toţi criminalii de pe faţa pământului.

El era acum inconsolabil. Se mira cum e cu putinţă ca toţi oamenii să-şi piarză minţile până într'atâta, găsia că prea întârzie pedeapsa dumnezeiască, ca să distrugă pe toţi acei răi făcători, cari îi nimiciau toate idealurile, în cari el se născuse, crescuse şi trăise.

Insă, când într'o zi i s'a adus vestea, că şi popa Nasi a dezertat, a trecut de partea Românilor şi s'a hotărât să oficieze la biserică româneşte, bietul Kir Costa a rămas ameţit, ca şi cum ar fi căzut din cine ştie ce înălţime.

— Numai pun piciorul în pragul bisericei, strigă el.

Şi acum îl întâlniai pe drum posomorât, încruntat, în tovărăşie numai cu loghiotatul, care făcea o mutră caraghioasă de tot şi era nu mai puţin plouat ca Kir Costa.

Kir Costa s'a ţinut de cuvânt. El nu s'a mai dus la biserică şi a interzis riguros tutulor mem-

brilor din familie să calce pe acolo. Când avea nevoie să se împărtăşească, îşi lua nevasta şi copii şi o pornia, un drum lung şi obositor de mai multe ceasuri până la Bitolia, unde lua sfânta taină.

Şi cu toate că acum rămăsese aproape singurul, care mai ţinea în orăşelul G. cu ideile ruginite ale trecutului, totuşi stima şi respectul cu care îl înconjuraseră concetăţenii săi erau aceleaşi. De acea într'o seară întregul orăşel a fost viu îndurerat, când s'a răspândit vestea, că Kir Costa a murit subit de un atac de apoplexie. Au vărsat cu toţii lacrimi de durere sinceră, căci, de altfel, era om de bine repauzatul.

Dar el ar fi sărit din cosciugul lui şi şi-ar fi luat lumea în cap, dacă ar fi putut auzi, că toată ceremonia înmormântărei s'a făcut pe româneşte şi că cel mai mare vrăjmaş al său, dascălul tânăr şi palid, i-a ţinut la mormânt o cuvântare în graiul românesc.

Şi de sigur a tresărit în mormânt, când după câteva luni, frumoasa lui Zîna s'a măritat după acest dascăl cu ochii aşa negri şi frumoşi.

MULT E DULCE ŞI FRUMOASĂ.

La şcolile noastre din Macedonia — presupum că a fost la fel şi la ceilalţi Români — printre cele d'intâi poezii ce se dedeau spre a fi învăţate pe de rost copiilor din clasele primare era şi gingaşa şi atât de bine cunoscuta poezie, care începe cu versurile :

„Mult e dulce şi frumoasă
„Limba ce vorbim".

Această bucată cam scotea din răbdări pe adversarii noştri, cari împinşi unii dintr'o curiozitate răutăcioasă, alţii de vocea sângelui, veniau să asiste la festivităţile şcolare organizate de învăţătorii noştri, oameni ce nu ştiau ce-i liniştea şi odihna.

— Cum, ziceau ei, limba română să fie aşa de dulce şi frumoasă ? Şi pentru ce tocmai ea să aibe aceste calităţi ?

— Pentrucă e limba noastră, răspundeam noi, şi pentrucă e într'adevăr dulce şi frumoasă.

Intrebarea făcută din necaz de cei ce se uitau

strâmb la noi şi răspunsul nostru era deajuns să dea naştere la discuţii nesfârşite, cari deseori degenerau în altercaţii violente.

Ei susţineau, că o limbă, nu mai frumoasă, dar care să se apropie în frumuseţe şi armonie de limba greacă nu există în cele cinci continente. Noi la rândul nostru, căutam să le dovedim că se înşală şi că, fără a tăgădui frumuseţea limbei greceşti, de care eram convinşi noi înşine, susţineam, că nici limba română nu stă mai pre jos.

Adevărul este, că am fi fost foarte încurcaţi şi unii şi ceilalţi, dacă ni s'ar fi cerut să arătăm precis şi lămurit temeiul pe care ne bazam pentru a dovedi afirmaţiunile noastre.

Care e criteriul pentru a hotărî de frumuseţea sau urâţenia unei limbi? Dece zicem de o limbă că e frumoasă şi de alta, că nu este? Iată întrebări la cari nu atunci, în prima tinereţe şi când cercul cunoştinţelor noastre era aşa de mărginit, dar nici astăzi nu ne-ar fi tocmai la îndemână să dăm un răspuns în deplină cunoştinţă de cauză şi desbrăcaţi de orice preocupări egoiste.

Cu limba pe care o vorbeşte fiecare popor se petrece acelaş fenomen, ca şi cu origina şi calităţile lui. Intr'un egoizm îndreptăţit şi chiar necesar fiecare popor crede despre sine însuşi tot binele cu putinţă. El e de origină nobilă, el are un trecut glorios, el e harnic şi deştept, el

posedă calităţi şi virtuţi, pe cari celelalte popoare nu le au în acelaş grad. De bună seamă, intră şi oarecare exagerare şi o doză de lăudăroşenie în această apreciere de sine însuşi. Ele îi procură un sentiment de mândrie, care îl susţine în zilele grele şi îi servesc drept cel mai puternic imbold pentru a-şi iubi neamul din care face parte şi pentru a păşi cu hotărîre pe calea progresului.

După cum un popor se laudă cu origina şi calităţile sale, cam tot aşa judecă şi în ceeace priveşte frumuseţea şi armonia limbei.

Dacă cum e, bunioară, cazul cu limba greacă, acel popor are o limbă cam şuerătoare, cam ascuţită şi lichidă, ca să zic aşa, atunci pretinde că limba sa e cea mai curgătoare.

Dacă e o limbă vocalică, cum sunt limbile italiană şi română, ea e dulce şi muzicală.

Dacă din potrivă, mai multe consonante dure se grămădesc una peste alta formând cuvinte a căror pronunţare e dificilă şi impresionează neplăcut urechile celor deprinşi cu limbile moi şi vocalice, nici în cazul acesta popoarele, cari vorbesc astfel de limbi, nu recunosc, că ar fi urâte. Ii găsesc alte calităţi. Zic, de pildă, că limba lor e o limbă bărbătească, puternică.

Şi dacă e greu ca doi oameni, vorbind două limbi diferite şi având pe deasupra şi interese contradictorii, adică ducând între ei o luptă de exterminare tocmai pe temeiul limbei şi al na-

ţionalităţii, dacă e greu, zic, ca ei să poată ajunge la înţelegere asupra punctului de a se şti, care din cele două limbi vorbite de ei e mai frumoasă decât cealaltă, înţelegerea nu e uşoară de făcut nici în ceeace priveşte bogăţia limbilor respective.

Sunt elemente de cari nu se ţine în deajuns seamă, când e vorba de a se stabili gradul de bogăţie al unei limbi oarecare.

Pentru ca această ideie a mea să fie mai uşor înţeleasă, am să citez ca exemplu o limbă, care mi-a fost destul de cunoscută. E vorba de limba turcă, adică de limba turcă scrisă.

Se zice, că ea ar fi foarte bogată. Şi e adevărat, dacă se ţine socoteală de marele număr de cuvinte ce le posedă. Numai atâta că limba turcă scrisă este prea puţin turcească. In adevăr, la o sută de cuvinte întâlneşti în termen mijlociu 70 de cuvinte luate deadreptul şi în bună parte fără nici o schimbare din limba arabă, 15 la sută luate în condiţiuni asemănătoare din limba persană şi numai 15 la sută sunt de origină turcească. Ceeace dă limbei turceşti scrise (repet intenţionat cuvântul „scrisă“ spre a o deosebi de cea populară) un caracter cu totul original şi îngreunează în mod considerabil învăţarea ei, este faptul, nu că s'ar scrie dela dreapta la stânga, cum o crede foarte multă lume, ci faptul, că cele trei limbi din care e alcătuită nu prezintă nici o asemănare, nici o afinitate între ele, nefiind nici măcar rude de gradul al 34-lea.

In adevăr, se ştie, că limba turcă e o limbă de origină turano-mongolică, limba arabă e de origină semitică, pe când limba persană face parte din grupul limbilor indo-europene.

Şi din aceste trei limbi, cari n'au între ele nici în clin nici în mânec, s'a format limba turcă scrisă, o limbă, ce-i drept, foarte armonioasă, dar o limbă în care mulţi văd — şi nu fără dreptate — un monstru filologic.

Din cauză, că e formată din trei limbi şi mai cu seamă din limbile arabă şi persană, cari sunt bogate şi cultivate, limba turcă scrisă e o limbă foarte bogată în ceeace priveşte materialul lexic, dar o limbă destul de săracă, dacă cercetăm chestiunea din alte puncte de vedere.

Bogăţia ei în cuvinte este însă mai de grabă o bogăţie inutilă şi împovărătoare. Să arăt dece. Nu numai pentru noţiunile abstracte, unde e vorba de nuanţe, dar chiar pentru obiectele materiale, unde e deajuns un singur cuvânt, Turcii au pentru fie-care obiect câte trei cuvinte: termenul turcesc, termenul arab şi cel persan.

Aşa stă, de pildă, cazul cu expresiunile pentru a desemna părţile corpului omenesc, cum ar fi *cap, ochiu, gură, mână, picior etc.*

In schimb, însă, limba turcă se înfăţişează ca un instrument foarte mediocru, când e vorba de a formula clar şi precis o ideie oarecare, aşa în cât să excludă echivocurile şi diferitele interpretări.

In astfel de condiţiuni putem zice de această limbă, că e o limbă bogată? Ea seamănă cu acel om, care are în garderoba sa trei duzini de cravate, dar nici o pereche de ghete pentru a se încălţa.

* * *

Revăzând cele de mai sus constatat cu părere de rău, că m'a luat gura sau condeiul pe dinainte şi că mi-am permis să mă avânt într'un domeniu în care recunosc, că sunt străin atâcând chestiuni de filologie aridă, cari sunt de competinţa celor specialişti în materie.

Cer iertare celor ce'şi vor da osteneala să mă citească şi mă întorc la cea ce era dela început în gândul meu, anume la împrospătarea unor amintiri dintr'un trecut de lupte şi de sbucium, trecut ce îmi pare astăzi aşa de îndepărtat.

Adversarii cauzei naţionale în Macedonia nu recunoşteau, aşa dar, în ruptul capului limbei române calitatea ei de limbă dulce şi frumoasă şi cu atât mai puţin calitatea ei de limbă bogată.

Noi trebuia să dovedim, că se înşeală şi într'o privinţă şi în cealalză.

Mărturisesc din capul locului, că dovada nu era tocmai uşoară de făcut. In adevăr, dacă am fi încercat să punem în evidenţă frumuseţea şi bogăţia limbei române, prezintând limba greacă ca pe o limbă urâtă şi săracă, eram bătuţi dela început şi încercarea noastră ar fi căzut în mijlocul desaprobărei generale.

Incontestabila bogăţie a limbei greceşti nu putea fi pusă o clipă la îndoială. Cât despre faptul dacă era frumoasă ori ba, e deajuns să spun că din moşi strămoşi urechile oamenilor dela noi erau obicinuite cu sunetele limbei greceşti.

In biserici se slujia greceşte, în această limbă îşi învăţase fie-care rugăciunile ce le făcea dimineaţa şi seara, până la deschiderea şcolilor naţionale n'am avut de sute de ani altfel de şcoli de cât şcoli greceşti şi cultură grecească. Iar limba cu care eşti obişnuit numai urâtă nu poate să-ţi pară.

In afară de aceasta mai eram puşi într'o situaţie de inferioritate şi din altă pricină. Noi n'aveam de cât foarte rar ocazia să auzim vorbindu-se limba română din Ţară. Să nu care cumva de trageţi de aci concluzia, că am fi vorbit între noi greceşte, turceşte sau mai ştiu eu ce. Nu vorbiam nici greceşte, nici turceşte şi aceasta pentru mai multe motive printre cari şi acela, că nu cunoşteam nici un cuvânt din aceste limbi.

De bine de rău le-am învăţat şi unii din ai noştrii, dar şi aceasta mult mai târziu, după ce am părăsit locurile de naştere şi am fost aruncaţi de vârtejul vieţei în împrejurări, cari ne-au impus să le studiem.

Ori vă închipuiţi poate, că am fi vorbit bulgăreşte? Doamne apără şi păzeşte! Noi cei

născuţi în Macedonia propriu zisă ştiam încă de copii dialectul bulgăresc din Macedonia şi aceasta pentrucă împrejurul comunelor noastre se găseau sate bulgăreşti, iar Bulgarilor nu le ziceam în zadar că au capul gros, căci nu aşa de uşor şi de repede ar fi învăţat ei vre-o limbă străină.

Noi între noi, adică atât aderenţii cauzei naţionale, cât şi adversarii noştrii, nu întrebuinţam altă limbă de cât graiul nostru aromânesc, dialectul macedo-român. E adevărat, că nu e decât un dialect — şi încă foarte apropiat — al limbei române.

Dar e iarăşi adevărat, că îşi are particularităţile şi deosebirile sale. Aceste particularităţi şi deosebiri se constată mai cu seamă în fonetica lui. Intâiu e mai aspru prin acea, că scurtează cuvinte şi suprimă unele vocale, cea ce este explicabil şi chiar firesc pentru oameni de munte, cum suntem noi Românii Macedoneni.

In al doilea rând sunetele *ce, ci*, şi *je, gi* se pronunţă în dialectul nostru *ţe, ţi*, şi *dze, dzi*.

Aşa, de pildă, noi zicem *ţe* sau *ţi faţi* pentru *ce faci, sândze* pentru *sânge, dzâţe*, pentru *zice*.

S'au introdus, oare, aceste sunete subt influenţa limbei greceşti ? Tot ferindu-ne de a cădea din nou în ispita discuţiunilor de natură filologică, ne credem totuşi îndreptăţiţi să spunem că o astfel de părere nu poate sta în picioare şi aceasta cu atât mai mult, cu cât în limba greacă

acele sunete nu există şi adăugăm, că după judecata noastră — o judecată de profan, care nu trage mult în cumpănă — nu prea greşesc aceia cari susţin că *ţ* şi *dz* din dialectul macedo-român sunt moştenire dela limba latină populară.

Ori cum ar sta lucrul cu această chestiune, fapt e că din cauza abreviaţiunei cuvintelor şi a foneticei sale, dialectul aromânesc sună la ureche cam altfel decât limba română.

Iar, precum am spus mai sus, noi n'aveam decât rare ocazii în cari să auzim vorbindu-se româneşte ca în ţară.

Nu, mă înşel. Aveam o ocazie şi încă foarte frecventă, ca să auzim vorbindu-se româneşte, numai că ne feriam de ea ca de mama focului. Erau ţiganii nomazi, cari veniau pela noi şi vorbiau româneşte, dar, bine înţeles, o românească stricată... cum să zic, cred că e de ajuns să zic pronunţată *ţigăneşte*.

Mult sânge rău ne făceau aceşti ţigani, pentru că adversarii noştri se serviau cu predilecţie de ei, ca să ia în râs neamul românesc şi limba română.

„Iată Românii voştri şi iată mult lăudata voastră limbă", ne ziceau ei.

Iar când noi, elevii şcoalelor române, încercam să vorbim între noi româneşte ca în carte, nu o nimeriam tocmai bine cu accentul nostru aspru

şi cu neîndemânarea provenită din lipsa de practică.

Vorbiam repede, scurtam cuvintele, mâncam vocalele, românizam expresiuni şi dicţiuni dialectale. In gura noastră limba română nu suna aşa de plăcut şi de dulce, cum este ea.

Chiar şi până astăzi noi, aceia cari pretindem că cunoaştem în deajuns limba română cultă, am păstrat totuşi accentul nostru special, aşa după cum îl păstrează Moldovenii, Ardelenii, etc. Cu toate acestea, pe când fraţilor din celelalte ţinuturi nimeni nu le contestă, din cauza accentului lor particular, origina românească, nouă, Românilor Macedoneni, multă lume aici în ţară ne zice că suntem greci şi că am avea accent grecesc.

E o nedreptate jignitoare ce ni se face şi în acelaş timp o dovadă — iertată să-mi fie expresiunea — de ignoranţă. Ignoranţă, pentru că dacă ar fi vorba de puritatea rasei, noi Românii Macedoneni stăm cu succes alături de acele grupuri româneşti, cari au fost cele mai ferite de amestec cu neamuri străine.

Mai este de asemenea o dovadă de ignoranţă pentru că şi accentul nostru nu e câtuşi de puţin grecesc, ci e un accent propriu oamenilor de munte, cari suntem noi Românii Macedoneni.

Să-mi reiau însă firul, pe care l'am pierdut aşa de des, al povestirei mele.

Reiese din cele spuse până acum, că discuţiunea în jurul chestiunei de a se şti dacă şi limba română e tot atât de frumoasă şi de bogată ca limba greacă, se desfăşura în condiţiuni puţin prielnice pentru noi, cari nu eram în de ajuns înarmaţi şi pregătiţi în această privinţă.

Situaţiunea a încercat, însă, o simţitoare schimbare în bine, după ce am făcut şi noi doi-trei ani de liceu, am venit în contact cu profesori din Ţară sau din Ardeal — căci Ardeleni au fost printre cei dintâiu profesori ai liceului nostru de la Bitolia — şi după ce am studiat-o chestiunea ce ne preocupa în grad aşa de mare din diferitele ei puncte de vedere.

Până la reluarea discuţiilor academice, aşa de frecvente în Macedonia, unde timpul n'a fost nici o dată aur şi nici măcar argint, am avut satisfacţia unei revanşe cât se poate de frumoasă. Am descoperit în împrejurimile Bitoliei o şatră de Ţigani, cari nu vorbeau decât greceşte. Şi încă ce grecească! Să-ţi astupi urechile, nu alta.

Negrăită a fost bucuria noastră în faţa acestei descoperiri.

Dar nu ne-am mulţumit cu satisfacţia pe care am gustat-o noi singuri. I-am îndemnat pe aceşti Ţigani greci să vină cu urşii şi maimuţele lor şi în comuna noastră, promiţându-le grămezi de pâine şi toate bunătăţile.

Ademeniţi de astfel de perspective încântătoare, Ţiganii n'au stat mult la îndoială, mai ales

că nu le trebuia cine ştie câtă vreme, ca să-şi împacheteze lucrurile.

Şi aşa într'o vacanţă de vară se întind la marginea comunei noastre vr'o 5 — 6 corturi ţigăneşti. Nici nu bătuseră bine parii, că noi am şi dat fuga pe la cei cari susţineau că limba română nu e vorbită decât de Ţigani, urmând ca limba greacă să nu fie vorbită decât de cei cari au în vine sânge albastru. „Veniţi“, le-am zis noi, „veniţi să vedeţi şi alţi Ţigani, cari vorbesc o limbă cu totul alta“.

Socotind, că am fi dat peste niscaiva Ţigani, cari vorbeau româneşte ceva mai bine decât cei pe care îi cunoscusem până atunci, adversarii noştri s'au grăbit să asculte de chemarea noastră. Işi închipuiau, că vor avea din nou prilej să râdă şi să facă spirit pe socoteala limbei române.

Treaba a eşit, însă, cu totul pe dos. Precum am spus, aceşti Ţigani noui veniţi nu vorbeau decât o grecească aşa de stricată, în cât credeai că e cea mai urâtă limbă din câte a făcut bunul Dumnezeu.

Ruşinaţi şi cu capul în jos s'au depărtat bârfitorii limbei române. Cât despre noi nu cred ca vreun rege sau împărat să fi avut după cea mai strălucită biruinţă o bucurie aşa de mare, cu am avut-o în ziua aceia.

Şi zilnic luam pe ascuns de acasă ceva haine vechi, codri de pâine, bucăţi de brânză şi de carne, cu cari îi îndopam pe ţiganii greci, numai

şi numai, ca să-i facem să stea cât mai mult în comuna noastră. Era un mijloc minunat pentru ridiculizarea şi compromiterea limbei şi a cauzei greceşti.

* * *

Iar acum d-lor cari ponegriţi tot ce are un neam mai scump şi mai sfânt, veniţi să stăm puţin de vorbă, ca să vă arătăm dece limba română e o limbă dulce şi frumoasă şi în ce constă superioritatea ei faţă de multe alte limbi.

Este dulce şi plăcută la auz din cauza fericitei combinaţiuni a vocalelor cu consonantele. E dulce şi muzicală din cauza că, cum e cazul cu celelalte surori ale ei, derivă din splendida limbă latină şi este o limbă vocalică. Ea nu e dură, nu e şuerătoare, nu e ascuţită, nu e o limbă păsărească. Sunetele es pline şi întregi din gură şi e multă armonie în alcătuirea lor. Această armonie şi accentul ei bărbătesc sunt lucruri moştenite dela limba mamă din care se trage. Tot dela această limbă a moştenit, la fel cu celelalte limbi neolatine vorbite de cel puţin 150 milioane de oameni şi — nu uitaţi, vă rog, lucrul acesta — de popoare, cari stau în fruntea civilizaţiei, a moştenit, zic, acea admirabilă claritate şi preciziune, pe care în zadar aţi căuta-o în limbile popoarelor ce nu sunt de origină latină. In limba română şi în celelalte limbi romanice se pot exprima orice idei şi orice nuanţe aşa de limpede şi de precis, încât le înţelegi dintr'o dată

fără nici o sforţare şi nu le înţelegi decât într'un fel.

O frază românească nu permite echivocuri şi interpretări contradictorii.

A, dar, ziceţi, că limba română are prea multe cuvinte străine şi că ele ar fi pocit-o şi i-ar fi alterat caracterul ei de limbă romanică, cum este fără doar şi poate.

Spunând aceasta dovediţi din două lucruri unul: sau că vorbiţi din necaz şi patimă sau că n'aveţi ideie nici de limba română, nici de cele mai elementare noţiuni filologice. Ori poate, că faceţi în acelaş timp dovada şi de patimă şi de neştiinţă.

Că limba română are multe elemente străine — şi în special slave — aceasta nu o tăgăduim şi nu o ascundem. V'aţi întrebat, însă, vreodată din ce cauze şi subt ce influenţe au intrat în limbă aceste cuvinte slave, cari — să se ţină bine minte aceasta — n'au putut să-i schimbe caracterul şi înfăţişarea, să-i altereze origina ei latină, claritatea şi simplicitatea construcţiei ei? Iar dacă nu v'aţi pus o astfel de întrebare, să spunem şi despre ea câteva cuvinte.

Mai întâiu, pentrucă, încă din timpuri foarte vechi poporul român a absorbit în masa lui, a înghiţit o însemnată populaţie slavă. Căci să nu pierdeţi din vedere şi lucrul următor: poporul român are desvoltată într'un grad cum nu-l găseşti, poate, la nici un alt popor uimitoarea pu-

tere de a asimila şi neamurile străine, cari vin în contact cu dânsul.

Această putere de asimilare a poporului român este încă o dovadă a superiorităţii sale, deoarece ea ne arată cât de solid e organizmul etnic, cât de puternic e închegată naţiunea română.

Bine înţeles, mai e şi o dovadă de frumuseţea şi superioritatea limbei române, de atracţiunea ce exercită ea asupra indivizilor şi popoarelor de alte origini.

Dar să ne întoarcem la chestiunea cuvintelor slave din limba română. A doua cauză de căpetenie pentru care aceste cuvinte au intrat în număr aşa de mare reşeade în faptul, că sute şi sute de ani Românii n'au avut altă limbă de biserică decât limba slavă, precum de asemenea tot ea a fost limba oficială a autorităţilor.

Ne-ar duce cam departe cercetarea amănunţită a chestiunei de a se şti dece Românii au introdus în bisericile lor limba slavă. Eu unul mă mărginesc să spun, că după ce sub împăratul bizantin *Fotios* se făcuse despărţirea şi ruptura între biserica dela Roma şi cea dela Constantinopol, Românii au trebuit să înlocuiască limba latină, pe care au avut-o dela început în biserică şi care era acum socotită — de sigur, pe nedrept, dar nu uitaţi că atunci erau vremuri de ignoranţă şi de fanatizm religios — ca limbă papistaşe prin una din celelalte două limbi aşa zise liturgice: limba slavă sau limba greacă. Şi

au ales pe cea dintâiu, aceasta şi din cauza apropierei cu slavii şi a contactului des cu dânşii, contact care a sporit în mari proporţii după ce cărturarii slavi şi cu deosebire călugări şi alţi membri ai clerului au fugit dela ei de teama Turcilor şi s'au refugiat în Ţară, unde au găsit adăpost şi o primire, cum numai Românul ştie să o facă.

Şi aşa, pe de o parte elementul slav, care a fost absorbit în masa populaţiunei româneşti, iar pe de altă parte influenţa de atâtea ori seculară a bisericei şi a culturei slave au adus ca rezultat firesc, că un număr important de cuvinte slave au intrat în limba română şi au primit dreptul de cetăţenie.

Ele au primit însă haina românească şi au fost potrivite geniului limbei române.

Incă ceva. Nu ştiu, dacă cunoaşteţi teoria valoarei circulaţiunei cuvintelor. Dacă o ştiţi, cu atât mai bine pentru d-voastră, de oarece eu n'am de gând să o expun şi să o desvolt aicea. Mă mulţumesc să spun numai atâta, că pe când poţi scrie în româneşte pagini întregi, fără să întrebuinţezi decât un număr mic de tot de cuvinte de origină slavă, îţi este cu neputinţă să faci o singură frază, cât de scurtă ar fi ea, numai cu astfel de cuvinte. Acest lucru este adevărat şi pentru elementele greceşti, cari sunt mai numeroase în dialectul macedo-român.

Un ultim cuvânt în această chestiune a elementelor slave din limba română.

O limbă, ca ori-ce organizm viu, nu stă locului şi neschimbată. Ea se preface în continuu, evoluiază, cum se zice. Sunt forme, cari se părăsesc, sunt cuvinte, cari îmbătrânesc şi după acea mor, adică sunt date uitărei. Ei bine, tocmai cuvintele de origină slavă sunt acelea, cari în limba română au astfel de soartă. Locul lor e luat de cuvinte de origină latină.

Aşa dar, astăzi limba română nu numai că nu mai primeşte în sânul ei elemente de origină slavă, de oarece acest proces e închis de mult, dar treptat, treptat, ea se scapă printr'o eliminare firească de o bună parte din ele.

Vedeţi, prin urmare, domnilor adversari, că nu aveţi nici o dreptate să ne ponegriţi limba pe cuvânt, că are în sânul ei o mulţime de elemente străine.

Da, ştiu, am înţeles. Prevăd noua d-voastră obiecţiune, ziceţi, că existenţa în limba română a elementelor străine dovedeşte, că Românii nu sunt un popor curat ca sânge şi neamestecat cu alte popare străine.

Popoare neamestecate cu altele? S'o fi găsind, poate, şi de acestea, numai că ele ar trebui căutate prin centrul Africei saú prin pădurile încă virgine ale Americei. In Europa însă şi printre neamurile civilizate astfel de popoare nu există.

Cine se crede, că sângele lui a rămas aşa cum a fost acela al strămoşilor săi de acum două-trei mii de ani, să arunce prima piatră asupra Românilor.

Sunt oare curaţi şi neamestecaţı Englezii, a căror limbă e compusă mai mult decât jumătate din elemente romanice? Sau Francezii, sau Italienii?

Sau, poate, sunt curaţi, descendenţi autentici şi fără nici un amestec de element străin Grecii voştri, cu cari vroiţi să ne faceţi capul călindar?

Dar ştiţi ce a zis despre ei un mare învăţat, care le-a cercetat cn deamăruntul tot trecutul şi i-a cunoscut de aproape? A zis că din Elenii de odinoară, astăzi n'a rămas de cât o umbră şi acea umbră sunt Grecii din zilele noastre. Nu vă supăraţi pentru aceasta, domnilor adversari, căci de geaba te superi contra adevărului istoric: nu-l poţi schimba şi răsturna.

* * *

Ne spuneţi că exagerăm şi că ne lăudăm pe noi înşine, când susţinem, că limba română este superioară în multe privinţi multor limbi culte şi vorbite de popoarele civilizate?

Dar ni-e foarte uşor să facem dovada cuvintelor noastre. Şi această dovadă o vom face relevând numai două fapte de o importanţă hotărâtoare.

Cea d'intâiu marcă de superioritate este că

între limba română scrisă şi cea vorbită nu există nici o deosebire. E una şi aceiaşi limbă, deoarece limba literară română porneşte direct din graiul poporului. La alte popoare între aceste două limbi e o adevărată prăpastie. Copiii învaţă la şcoală limba literară ca pe o limbă străină şi au nevoie de mai mulţi ani până când să o poată pătrunde bine. La Români, îndată ce un copil a învăţat alfabetul, el poate citi şi înţelege ori şi ce carte, pentru că Românul nu scrie altfel de cum vorbeşte. Aşa îi ese fraza de subt condeiu şi la fel es şi cuvintele.

La alte popoare şi cu deosebire la Greci — deoarece cu ei ne certam mai rău — lucrul se petrece cu totul din potrivă. Scriitorii greci, atât cei ce scriu cărţi, cât şi cei ce scriu ziare şi reviste, întrebuinţează o limbă, care e departată ca dela cer la pământ de graiul din zilele noastre al poporului grec.

Ei scriu pentru cei morţi, adică scriu aşa cum ar fi vorbit, poate, oamenii ce au trăit acum mai multe sute sau chiar o mie două de ani.

Să atingem acum şi al doilea fapt însemnat, cu care se poate mândri cu toată dreptatea orişice Român. E un fapt, care până acum n'a fost în deajuns scos la lumină. Dacă am socoti la vre-o 120 de milioane numărul total al creştinilor ortodoxi, cari trăiesc în cele trei continente — Europa, Asia şi Africa — ar urma ca Românii să reprezinte a zecea parte din acest număr.

Ce limbă de biserică au naţiunile ortodoxe? Grecii au vechea limbă greacă, nu elena clasică, ci limba Evangheliilor şi limba din timpul Impărăţiei bizantine.

Toţi slavii ortodoxi, adică Ruşii, Sârbii, Bulgarii, au vechia limbă slavă, aşa cum fusese alcătuită de apostolii Chiril şi Metodiu.

Arabii ortodoxi (căci sunt destul de numeroşi Arabi de confesiune răsăriteană), Copţii din Egipt şi Abisinienii se slujesc de o vechie limbă arabă, pe care nu o înţeleg decât cărturarii.

Cu alte cuvinte, toate popoarele ortodoxe enumărate până aci se roagă lui Dumnezeu într'o limbă, care nu e cea vorbită şi înţeleasă de poporul de astăzi.

Singuri Românii fac printre ortodoxi excepţie şi încă o excepţie foarte fericită în această privinţă.

In adevăr, numai la Români limba de slujbă religioasă şi în care sunt scrise cărţile bisericeşti este limba cu adevărat naţională, adică limba care e vorbită astă-zi de poporul român şi înţeleasă de acesta până la cel din urmă cuvânt.

Am spus-o şi o repet, că Românii au tot dreptul să se mândrească cu lucrul acesta.

S'au încercat şi alte popoare ortodoxe să-i imite. Care a fost însă rezultatul? La Atena, bunioară, a isbucnit o adevărată revoluţie şi s'a vărsat sânge pe străzile oraşului, pentru că un grec cutezase să traducă Sfânta Evanghelie în

limba greacă de astăzi, aşa ca să poată înţelege şi poporul. Fapta bietului grec, care era însufleţit de intenţii foarte creştineşti şi vrednice de toată lauda, a fost socotită ca o crimă şi ca o batjocorire a cuvântului lui Dumnezeu.

Şi dece? Pentru că s'a găsit, că limba în care fusese tradusă Evanghelia — am spus, că era în limba vorbită astăzi şi, deci, înţeleasă de poporul grec — este o limbă pocită, cacofonică, lipsită de orice frumuseţe şi armonie.

In limba română, însă, sunt traduse nu numai Sfintele Evanghelii, ci şi toate celelalte cărţi bisericeşti şi această limbă nu e nici urâtă, nici lipsită de frumuseţe şi de armonie.

Ea stă, în ceeace priveşte frumuseţea, sonoritatea, armonia, claritatea expresiunei, limpeztmea şi preciziunea frazei, precum şi logica construcţiei sintactice, pe acelaş picior de egalitate cu celelalte limbi surori. Ea e uşoară de învăţat şi simpatică străinilor, cari trăiesc într'un mediu românesc.

Elementele slave ce au intrat în ea, au contribuit pe de o parte, la îmbogăţirea ei, iar pe de altă parte, ca să dea mai multă tărie unor sunete prea moi şi vocalice.

Pentru poezie putem zice, că limba română n'are pereche. Auziţi din gura unuia, care ştie cum trebuie să fie citită, o poezie făcută de un poet român şi vă veţi convinge de adevărul a-

cestei afirmaţiuni. Ea este, de asemenea, un admirabil instrument pentru arta oratorică.

Pentru proza literară, pentru lucrările de ştiinţă pozitivă prezintă nepreţuitul avantagiu al clarităţii şi preciziunei. O frază românească greoaie şi încâlcită nu poate eşi decât din condeiul unui om, care se gândeşte subt influenţa vr'unei limbi şi culturi străine. Românul concepe clar, logic, precis şi scrie la fel. Aşa cere geniul limbei române.

Aceasta e limba română şi acestea sunt marile şi nepreţuitele ei calităţi.

* * *

Şi acum întorcându-mă la cele ce am scris la începutul acestei bucăţi, am tot dreptul să zic încă odată cu toată puterea convigerei şi cu cea mai legitimă mândrie, că:

„Mult e dulce şi frumoasă
„Limba ce vorbim".

SÂRBI SAU ROMÂNI?

Faptul, a cărui povestire urmează, nu l'am constatat prin mine însumi. El a avut loc în comuna mea natală *Cruşova* din Macedonia, pe vremea războaielor balcanice din 1912 — 1913, iar la data aceea eu mă găseam dus — şi încă de mult — dela locul de naştere şi dela casa părintească.

Iar cât de mers înapoi, oricât de viu şi de puternic e în fiecare din noi dorul de patria cea mică şi dorinţa de a vedea din nou şi cu altfel de ochi locurile unde ne-am născut şi au curs anii copilăriei senine şi fericite, mărturisesc, că nu prea am gândul de a le revedea înainte de a-mi lua rămas bun dela viaţă acele locuri ce mi-au fost atâta de scumpe.

Căci cine ar dori să găsească un cimitir acolo unde a fost numai viaţă, şi să umble printre mormane de ruine, acolo unde înainte totul înflorea şi totul era vesel şi zâmbitor?

Şi aşa este astăzi comuna, altă dată aşa de mare, de mândră şi de frumoasă, unde am văzut

lumina şi am petrecut atâţia ani, cari mi-au rămas adânc întipăriţi în inimă şi în minte.

Ne e vorba, nesfârşitele revoluţii, turburări şi măceluri, atâtea războaie crâncene, epidemiile, lipsurile şi suferinţele au secerat populaţia macedoneană şi au prefăcut-o pe nenorocita Macedonie într'un cimitir vast şi lugubru.

Dar localităţile româneşti din Macedonia, din cauza poziţiei lor şi a bogăţiilor ce cuprindeau, au fost cele ce au avut soarta cea mai tristă cu putinţă. S'au distrus casele, cari păreau adevărate fortăreţe, acele case albe, curate, prietenoase, cari te făceau să deosibeşti o comună românească de una locuită de oameni de altă naţionalitate dela mulţi kilometri depărtare, comune întregi, locuite de mii şi mii din fraţii noştri, au fost făcute una cu pământul. O parte din populaţie şi-a găsit moartea în ruine, iar altă şi-a luat lumea în cap nebună de groază şi de disperare şi s'a împrăştiat la cele patru vânturi. Celor ce se mai găsesc azi pe acolo nu le-a rămas, cum zice o vorbă populară, decât ochii ca să plângă.

Şi ca nu care cumva îşi închipuieşte cititorul, că facem fantezie şi că sub influenţa vr'unor gânduri pesimiste zugrăvim tabloul prea în negru, am să citez numai trei exemple, trei fapte precise şi concrete.

Comuna mea natală *Cruşova* a avut înainte de războaiele balcanice 12 mii de locuitori, dintre

cari mai bine de opt mii Români. Astăzi numărul locuitorilor ei nu se urcă decât la vreo 2500 de suflete, dintre cari abia o mie fraţi de ai noştri.

Frumosul şi foarte importantul oraş *Bitolia (Monastir)* număra înainte de războaiele balcanice peste 60 de mii de locuitori. Astăzi numărul lor nu trece de 15 mii.

In imediata apropiere a Bitoliei şi aşezate pe coastele înaltului şi falnicului munte *Peristera* se găseau marile şi zâmbitoarele comune româneşti *Târnova* şi *Magarova*. Ce a rămas azi din ele? Nimic, dar absolut nimic.

Ce caut dar, în acele ţinuturi ale morţei şi jalei, în acele văi ale plângerei?

Sunt dureri pentru cari nu se găseşte nici o alinare şi nici o mângâiere. Durerea provenită din pierderea unei fiinţe iubite oricât de mare ar fi, îşi găseşte oarecum o uşurare în faptul, că moartea e un ce firesc, inevitabil, un ce, care mai curând sau mai târziu trebue să se producă. Şi îşi mai găseşte uşurarea în faptul, că şi după o astfel de nenorocire tu tot nu rămâi singur în viaţă şi izolat în lume. Iţi rămân semenii tăi, oamenii cu cari ai crescut şi în mijlocul cărora ai trăit, îţi rămâne neamul din care faci parte.

Dar ce alinare şi uşurare poţi găsi durerei ce ţi-o provoacă peirea, stingerea neamului întreg şi nimicirea locurilor unde te-ai născut, unde ai copilărit, a lo^urilor de cari sunt legate cele mai

sfinte şi mai preţioase amintiri ale vieţei tale?

Şi atâtea catastrofe câte s'au abătut asupra nenorocitei Macedonii au săpat mormântul neamului nostru de acolo, au distrus cultura românească implântată cu atâta sânge şi cu atâtea jertfe, au făcut una cu pământul acele mândre comune româneşti, cari erau ca nişte mărgăritare, acele comune, cari afirmau în chip atât de strălucit superioritatea elementului românesc asupra celorlalte naţionalităţi.

Peste plaiurile şi văile Macedoniei suflă astăzi vântul jalei şi pustiirei. La evocarea acestui spectacol o durere nesfârşită ne copleşeşte sufletele noastre, ale acelor fii ai Macedoniei româneşti, în care puneam atâtea speranţe entusiaste. Fericirea fraţilor din Ţara Mumă, măreţia impunătoare ce ni-o înfăţişează România întregită, sunt astăzi pentru noi punctele luminoase, cari împrăştie întunerecul din sufletele noastre. Ştim, că elementul românesc din Macedonia nu-şi va mai găsi acolo infloritoarea situaţie de odinioară. Din nenorocire morţii nu înviază.

Dar România mică de altă dată, România cea bătută de toate necazurile şi umilită de atâţia vecini trufaşi este astăzi un stat mare, puternic, de al cărui cuvânt se ţine seamă şi a cărui sabie atârnă greu în cumpăna politicei europene. Ea este acum a noastră a tuturor Românilor, ori unde ne-am fi născut şi în orice împrejurări am fi trăit. Inălţarea ei prin secoli şi viitorul ei de

aur, pe cari nemuritorul *Bolintineanu* — cu câtă bucurie şi mândrie observ că acest poet e născut din părinţi Români Macedoneni! — i le prezicea ca o eventualitate depărtată, sunt astăzi lucruri real înfăptuite.

Această Românie este acum farul luminos spre care se îndreaptă privirile Românilor din afară de graniţele ei. Pentru dânşii ea a fost în totdeauna, dar astăzi este şi mai mult pământul făgăduinţii, ţara, care e acum patria lor cea adevărată, unde ei se simt la ei acasă şi pentru a cărei întărire şi fericire îşi fac şi ei o sfântă datorie de a aduce partea lor de contribuţiune.

* * *

Cer iertare cititorilor, că sentimente pe cari ei şi le vor explica mai bine singuri m'au făcut, împotriva intenţiei mele dela început, să mă depărtez dela faptul ce ţineam să-l povestesc.

Mă întorc acum acolo, de unde pornisem.

Nu trecură nici două luni dela izbucnirea războiului între Turcia şi statele creştine din Balcani şi armata sârbească, după ce repurtase o biruinţă hotărîtoare în câmpia *Cumanovei*, cucerise toată partea nordică a Macedoniei. Oraşele *Cumanova*, *Scopia (Usküb)* şi *Veles* căzură în mâinile învingătorilor la intervale de câteva zile unul de altul.

Dela Veles partea cea mai mare a armatei sârbeşti, trecând prin defileul munţilor *Babuna*,

a pus stăpânire pe oraşul *Perlepe*, iar de acolo a înaintat întru cucerirea marelui și importantului centru *Bitolia* (Monastir).

La Apus de Perlepe şi la o depărtare de vreo 25 kilometri se găseşte comuna mea natală *Cruşova* situată la o înălţime de 1200 metri deasupra nivelului mărei și având o poziţiune amfiteatrală, care îi dă un aspect feeric și aproape unic.

De oarece în timpul primului războiu balcanic Sârbii şi Bulgarii erau aliaţi şi îşi juraseră frăţie unul altuia, armatele sârbeşti, cari operau în Macedonia, erau precedate — nu știu dacă erau ajutate sau mai de grabă încurcate — de bande de comitagii bulgari. Aceşti comitagii intraseră cei d'intâiu la Cruşova, unde n'au întâmpinat nici o rezistenţă, nefiind acolo nici un fel de forţe turceşti.

Dar abuzurile şi fărădelegile săvârşite de ei i-au pus numai după trecere de câteva zile într'o lumină tristă pe aceşti liberatori nepoftiţi şi nedoriţi. Populaţia comunei compusă dintr'o majoritate românească şi o minoritate bulgărească a trimis o delegaţie la comandamentul armatei sârbeşti din oraşul Perlepe cu rugămintea ca trupe regulate să vină şi să ocupe comuna.

Și aşa s'a dat ordin, ca un detaşament de 30 de soldaţi sârbi având în fruntea lor un căpitan să ia în stăpânire comuna Cruşova, introducând acolo o administraţie oficială şi mai mult sau mai puţin răspunzătoare de faptele ei.

Toată populaţia comunei în haine de sărbătoare, purtând steaguri şi având în frunte pe preoţii îmbrăcaţi în odăjdii eşise la o depărtare mare întru întâmpinarea detaşamentului de soldaţi sârbi. Veniaŭ doar liberatoriii, veniau ostaşi creştini cari să scape pe coreligionarii lor după o robie de atâtea veacuri. Era de bună seamă cel mai mare, cel mai însemnat eveniment ce se petrecea în lumea creştină din Macedonia. De aceea, cu drept cuvânt bieţii oameni erau cuprinşi de cea mai vie emoţiune şi din ochii multora curgeau lacrimi.

E drept, că soldaţii cari veniau nu erau conaţionalii celor două elemente, cari alcătuiau populaţia comunei. Decât, la urma urmelor nu erau şi ei tot creştini şi n'aduceau şi ei în raniţele lor acea libertate, după care ofta lumea de atâta amar de vreme?

Iată-i că se apropie. La isvorul cu apă rece şi căruia i se zice *„Apa de Miercuri“*, ofiţerul sârb din fruntea detaşamentului, un om chipeş şi care stătea mândru şi semeţ pe calul său, fiindu-i pe semne sete, se opreşte şi strigă unuia dintre soldaţi: „Ioane, ia umple-mi un pahar de apă din isvorul acesta“.

Vă închipuiţi surpriza, nedumerirea locuitorilor. Auzit-au, oare, bine? Nu cumva i-au înşelat urechile? Căci nu în limba sârbeassă, ci româneşte curat, aşa cum am scris eu a cerut căpitanul

soldatului Ion, ca să-i aducă dela izvor un pahar de apă.

Dar, nu, oamenii n'auziseră greşit, pentrucă ofiţerul după ce a golit paharul a exclamat: „bună mai e apa prin părţile astea!“

Şi atunci se întrebau cu toţii între ei: oare nu cumva au venit soldaţi Români, în loc de Sârbii pe cari îi aşteptam? Oare nu cumva a intrat şi Ţara Românească în războiu şi noi încă n'am prins de veste?

Acum îi auzeau şi pe soldaţi vorbind între ei şi vorbeau cu toţii româneşte.

Ce bucurie pe ai noştri! Să vază ei soldaţi români! Să vină tocmai în fundul Macedoniei şi să-i libereze fraţii lor de peste Dunăre! Şi ce înalţi, ce frumoşi, ce bine făcuţi erau!

„Trăiască România!“ strigă cât îl ţinea gura unul din mulţime.

„Să trăiască şi România!“ răspunse zâmbind dar cam cu jumătate de gură căpitanul sârb.

Acest răspuns lipsit de entusiazm deşteptă din nou îndoiala în locuitorii comunei asupra naţionalităţii detaşamentului de soldaţi.

Atunci câţiva se adresară direct soldaţilor întrebându-i: „dar ce sunteţi voi?“

— Români, răspunseră aceştia.

— Care va să zică, voi faceţi parte din armata românească.

— Nu, noi suntem armată sârbească.

*
* *

Lucrul se lămuri tocmai seara, când căpitanul, găzduit în cea mai frumoasă casă din comună, se simţea odihnit şi avea gust de vorbă. „Şi aşa“, zise el râzând şi adresându-se notabililor, cari făcuseră cerc în jurul lui. „V'aţi închipuit, că noi suntem soldaţi români şi de acea în loc de a striga „trăiască Serbia!“, cum era de datoria voastră, aţi strigat „trăiască România!“

„Ei bine, vă spun, că aţi greşit, dar greşala voastră nu e aşa de mare şi nu e neîntemeiată.

„Noi suntem Români“, continuă căpitanul, „pentrucă în familiile noastre nu vorbim decât româneşte şi pentrucă purtăm numele de Români.

„Pe de altă parte, noi suntem supuşi sârbi, pentrucă trăim în Serbia şi anume în părţile Timocului, unde suntem ca la vreo 300 de mii cu toţii laolaltă.

„Dar pentrucă suntem supuşi sârbi şi Serbia e patria noastră, fireşte că noi slujim în armata sârbească. Aşa că aicea n'a venit armata română, ci au venit nişte Români, cari să ocupe comuna voastră în numele regelui Serbiei“.

E de prisos să spun, că locuitorii au încercat o deziluzie. Totuşi simţeau destulă bucurie, văzându-se înconjuraţi de soldaţi, cari vorbeau româneşte, cari cântau frumoasele cântece româneşti şi cari declarau pe faţă şi cu mândrie, că sunt Români.

Acest sentiment de bucurie se întări şi crescu,

când căpitanul le povesti isprăvile eroice ale regimentelor româneşti din Timoc, arătând că dela începutul răsboiului aceste regimente au fost fără întrerupere în prima linie de foc şi spunându-le cum vitejia şi avântul lor nebunesc hotărâseră de soarta marei lupte dela *Cumanova*, luptă după care Turcii nu s'au mai putut reculege.

„N'au Sârbii soldaţi aşa de buni, ca băieţii noştri din Timoc“, încheie căpitanul stăpânit de un sentiment de mândrie cât se poate de îndreptăţită.

*
* *

O săptămână două dela inţâmplarea de mai sus armatele sârbeşti, în fruntea cărora mergeau tot regimentele din Timoc, au înfrânt, după o luptă de mai multe zile, împotrivirea disperată a Turcilor la Bitolia şi au pus mâna şi pe acest oraş aşa de important.

După ce jalnicile rămăşiţe ale armatei turceşti s'au retras într'un hal de plâns spre Albania, Sârbii au lăsat la Bitolia două batalioane însărcinate cu menţinerea ordinei. Câteşi două făceau parte din divizia din Timoc, aşa că cel puţin 90 la sută dintre soldaţi erau Români neaoşi.

Răsunau străzile Bitoliei de cântecele acestor mândri flăcăi.

Dar la rândul lor au fost şi ei foarte miraţi, când au auzit, că o mare parte din populaţia oraşului vorbeşte o limbă, care, dacă nu era

identică, în tot cazul însă semăna foarte mult cu graiul lor oltenesc. Semăna aşa de mult, în cât soldaţii se înţelegeau uşor cu populaţia.

— Ce sunteţi voi?

— Români.

— Şi noi tot Români.

Şi se închegau îndată prietenii, sufletele oştenilor îmbrăcaţi în uniformă sârbească, dar subt care bătea o inimă românească, se apropiau, se contopiau cu sufletele populaţiei româneşti.

— De aci înainte vom fi cu toţii laolaltă într'un singur stat, aşa că o să fim mai mulţi de câţi am fost până acum.

Şi în jurul acestui fapt se zămisleau gânduri de o apropiere mai strânsă, se înjghebau planuri de conlucrare în viitor, se clădiau proiecte de strângere a rândurilor.

Bitolia, însă, a fost — zic „a fost", căci, durere! azi numai este — şi cel mai înalt centru cultural al nostru în Macedonia. Profesorii liceului românesc, pe care Sârbii s'au grăbit să-l închidă, crezând că aşa se întemeiază noua eră de libertate creştină şi de mai multă dreptate, s'au apropiat de soldaţii români din Timoc şi au închegat legături strânse cu dânşii. Ei povestesc, că cei mai mulţi dintre aceşti soldaţi erau atâta de neştiutori în cea ce priveşte neamul românesc şi cultura lui, în cât nici nu le venia să creadă urechilor, auzind că sunt şcoli româneşti şi că există cărţi scrise româneşte. Au vrut şi ei

să vadă cum sunt aceste cărţi şi după ce s'au uitat lung la ele, au mai vrut să ştie ce stă scris înlăuntru. Şi numai puteau de bucurie, când profesorii noştri s'au oferit să-i înveţe alfabetul românesc şi să le citească din când în când şi câte o poveste, care îi interesa.

Puţini din ei vorbiau şi citeau curent sârbeşte. Cei mai mulţi scriau familiilor cu slove sârbeşti cuvintele fiind însă româneşti.

„După ce învăţaţi slovele româneşti", le spuneau profesorii noştri, „o să puteţi scrie cu ele scrisorile ce trimeteţi celor de acasă".

— Dar cine să citească acasă aceste slove? răspundeau bieţii oameni cu toată dreptatea. Pe la noi nimeni n'a văzut slove româneşti şi nici n'a auzit de ele.

Da, aşa este. Nimeni n'auzise în regiunea Timocului de existenţa slovelor româneşti şi cu atât mai puţin de existenţa unei culturi româneşti, care, ori cât ar fi ea de modestă, stă totuşi incomparabil mai presus decât cultura sârbească.

Guvernele sârbeşti, cari s'au perindat dela înfăptuirea Serbiei, au ridicat din şovinizmul şi intoleranţa lor un zid chinezesc în jurul fraţilor noştri din regiunea Timocului. Una din cele mai de căpetenie şi mai neîntrerupte preocupări ale lor a fost să-i ţină pe aceşti Români într'o ignoranţă cât mai desăvârşită despre ceilalţi conaţionali ai lor, despre mişcarea şi cultura romă-

nească. Nici o carte, nici o foaie românească nu putea să pătrundă până în comunele şi satele din Timoc.

Românii din acest colţ de pământ şi-au dat şi continuă să-şi dea din belşug tributul sângelui pentru întărirea şi mărirea Serbiei. Sârbii îşi fac o fală din vitejia şi eroizmul Românilor din Timoc. In toate răsboaele aceşti Români sunt acolo unde primejdia e mai mare şi duşmanii mai numeroşi.

Iar răsplata? Sinuciderea naţională, oprirea sub cele mai grele pedepse de a învăţa româneşte şi de a se ruga lui D-zeu în limba părinţilor şi strămoşilor.

De acea, aveau dreptate soldaţii din Timoc aflători la Bitolia, spunând că dacă ei scriu cu slove româneşti, nu se găseşte la ei nimeni care să poată citi astfel de slove.

Nici lor, însă, nu le-a fost dat să-l înveţe, aşa ca să-l poată folosi mai târziu, scrisul românesc.

Nu doar pentrucă le-ar fi lipsit dorinţa şi buna voinţă. Aveau din belşug şi de una şi de cealaltă. Dar s'a întâmplat ceva, care a pus capăt unui început aşa de frumos. Acest ceva a fost intervenţia comandamentului sârbesc, care s'a alarmat şi îngrijorat peste măsură, când i s'a adus la cunoştinţă, că soldaţii din Timoc au intrat în contact cu profesori români şi s'au pus să înveţe carte românească.

Comandamentul sârbesc a văzut în această în-

treprindere a soldaţilor o primejdie mare pentru unitatea statului. Era o boală periculoasă, o molimă, care se putea lărgi şi cuprinde întreaga suflare românească din Serbia.

Şi nu degeaba Sârbii munceau din răsputeri de atâtea generaţii pentru deznaţionalizarea Românilor din Timoc.

De acea, chiar a doua zi cele două batalíoane de soldaţi din Timoc au fost ridicate dela Bitolia şi trimise departe, cât mai departe de orice centru de cultură românească, de orice localitate în care ar fi fost vreo şcoală românească.

Inainte de plecare soldaţii au fost supuşi unei minuţioase percheziţii corporale. Cele câteva cărţi româneşti (mai mult Abecedare), cari s'au găsit la dânşii, au fost confiscate şi aruncate în foc. Aşa s'a crezut, că se salvează unitatea statului sârbesc prin sugrumarea sentimentului conştiinţei naţionale.

Nu va sosi, însă, ziua de dreptate şi pentru aceşti fraţi ai noştri aşa de obijduiţi ? Să sperăm, că da, căci nici odată cauza dreptăţii n'a fost definitivă răpusă.

ROMÂNII PENTRU EI ŞI PENTRU ALŢII

Auzit-aţi vreodată de preotul *Constantin Ucuta* din *Voscopoli?*

Dacă sunt puţini aceia, cari au auzit de localitatea numită „Voscopoli“, apoi nu încape nici o îndoială, că se pot număra pe degete cei până la urechile cărora ar fi ajuns aşa întâmplător numele acela de Constantin Ucuta.

Şi totuşi e bine ca Românii să ştie ceva de acest preot, care a fost un Român harnic şi autorul unei lucrări despre care am să vorbesc mai jos.

De asemenea, nu numai că e bine, dar este tot deodată şi interesant şi folositor, ca Românii să ştie cât mai mult despre localitatea Voscopoli. Veţi vedea îndată de ce.

Ce este Voscopoli? Sau mai bine zis ce este şi ce a fost Voscopoli? Căci e o deosebire ca dela cer până la pământ între prezentul şi trecutul acestei localităţi.

In zilele noastre Voscopoli este un sat în Albania de sud, nu departe de frumosul oraş *Coriţa*

şi numără ca la vreo 200 de familii, dintre cari mai bine de o sută sunt Români, iar restul Albanezi. Satul e aşezat printre grămezi nesfârşite de ruine de clădiri mari şi de biserici. Aceste ruine sunt singura amintire a unui trecut măreţ, căci in trecut Voscopoli a fost ceiace puţine centre şi oraşe din Peninsula Balcanică au putut să fie.

In adevăr, sunt mai puţin de două veacuri de când Voscopoli era după Constantinopol şi, poate, după Salonic, cel mai înfloritor şi cel mai mare oraş din Peninsula Balcanică.

Şi încă ceva, care trebuie să intereseze plăcut pe Români. Cei 60—70 de mii de locuitori, câţi număra Voscopoli în epoca lui de înflorire, erau cu toţii Români get-beget, Români Macedoneni — e adevărat — dar aceasta nu însemna de loc, că erau mai puţini Români decât ori şi care grup românesc, care a fost mai ferit de orice amestec cu sânge străin. Am spus-o şi o repet, că în privinţa purităţei rasei şi a sângelui Românii Macedoneni nu stau mai pre jos decât acei Români, cari au rămas mai neatinşi de amestecul străinilor.

Aşa dar, acum vreo 200 de ani se găsea în Albania un oraş curat românesc cu o populaţiune de 60-70 de mii de suflete.

Ei bine, să ne transportăm în gând cu două veacuri în urmă şi să ne întrebăm: exista oare, undeva în Ţările Româneşti sau în celelalte ţinuturi locuite de Români vr'un centru, care să

cuprindă între zidurile sale o populaţiune românească aşa de numeroasă? De bună seamă că nu.

Voscopoli a fost, prin urmare, cel dintâiu oraş românesc mai populat.

Al doilea: Românii Voscopoleni, oameni harnici, isteţi şi întreprinzători, făceau un comerciu foarte întins şi activ cu porturile şi oraşele italiene, cari erau în floare pe vremea acea. Dela Veneţia, dela Florenţa, dela Genua, Pisa, etc., se aduceau la Voscopoli mărfuri scumpe, mobile luxoase şi obiecte de valoare.

Datorită acestor relaţiuni comerciale Românii din Voscopoli se îmbogăţiseră, se obişnuiseră cu traiul bun şi rafinat şi luaseră cunoştinţă de lumea şi de ideile din Occident. In casele lor se vedea un lux, cum nu prea îl întâlneşti nici în zilele noastre prin casele din oraşele mari.

Femeile purtau pantofi brodaţi cu fir de aur şi având pe ei pietre scumpe. Aşa ne spun cronicarii de pe vremuri.

Pe lângă comerţ, artele şi meseriile înfloreau în această Metropolă românească. Văpsitoriile, atelierele pentru lucrarea fierului se număreau cu sutele. Iar lucrătorii în filigrame de argint şi aur ajunseseră la o artă aşa de desăvârşită, încât obiectele eşite din mâna lor sunt adevărate capo-d'opere. Această artă s'a păstrat din fericire şi până astăzi la Românii Macedoneni.

Bună starea produce în mod firesc şi trebuinţe

intelectuale. Şi oamenii şi-au făcut şcoli în cari se dedea o învăţătură serioasă.

Decât nu s'au mulţumit cu atâta. Au adus şi o tipografie şi au înfiinţat o bibliotecă foarte bogată. In vremea când de subt maşinile tipografiei dela Voscopoli eşiau cărţi şi alte publicaţiuni, în nici un alt oraş din Orient, cu excepţia Constantinopolului, nu exista încă o tipografie.

Bine înţeles, nimeni n'ar fi îndrăznit să instaleze o tipografie într'un oraş cu o populaţie neştiutoare de carte şi care să nu fi preţuit binefacerile învăţăturei.

La Voscopoli s'au tipărit mai mute cărţi, dintre cari foarte puţine s'au păstrat până în zilele noastre. Când acest oraş a fost distrus şi ars de hoardele sălbatice ale deşteptului, dar puţin îngăduitorului tiran dela Ianina, Albanezul *Ali-Paşa*, precum şi de bandele albaneze din împrejurimi, au pierit, prefăcându-se în scrum şi cenuşe, şi cărţi şi biblioteci.

Dintre cărţile rămase până astăzi este şi una al cărei autor e preotul *Constantin Ucuta*, de care am pomenit la începutul acestei bucăţi.

Această carte, care cuprinde şi câteva rugăciuni, este un Abecedar şi tot deodată o încercare de gramatica limbei române, adică a dialectului macedo-român, care era graiul părintesc al autorului.

Toată cartea e scrisă în dialectul macedo-român, însă... cu ce litere? In veacul al 18-lea

limba română nu se scria decât cu literele kirilice. Această slovă era, însă, necunoscută Românilor Macedoneni, cari se găseau subt influenţa bisericei şi a culturei greceşti. De aceia, ei nu puteau scrie cu altfel de litere, decât cu acelea ale alfabetului grecesc.

Şi aşa e scrisă cartea lui Ucuta, după cum tot aşa sunt scrise şi alte cărţi eşite din tipografia dela Voscopoli.

Modesta lucrare a părintelui Ucuta prezintă o deosebită însemnătate din două puncte de vedere. Intâi, pentru că ea dovedeşte existenţa sentimentului de conştiinţă naţională într'un timp când principiul naţionalităţilor nu era încă cunoscut şi când ideia de naţionalitate se cufunda cu acea de religie.

A doua ei însemnătate e că această lucrare este cea d'intâi încercare de gramatică a limbei române.

* * *

Preotul Constantin Ucuta nu este bine înţeles, singurul scriitor român din Voscopoli. Dar deoarece cercetarea activităţei culturale româneşti din oraşul Voscopoli nu intră în cadrul acestei bucăţi, trec cu tăcerea asupra celorlalţi autori, ale căror nume şi lucrări au rămas până în zilele noastre.

Cele scrise până acum în bucata de faţă au avut de scop, ca să arate cititorilor din România

întregită, că fraţi de sânge de ai lor, cum sunt Românii Macedoneni, au avut în trecut o civilizaţie înaintată şi o perioadă de înflorire culturală şi economică.

Soarta măreţului oraş Voscopoli a fost, însă, din cele mai tragice. Pela sfârşitul veacului al 18-lea el a fost distrus din temelie, nu dintr'o dată, ci într'o serie de ani şi după lupte îndelungate în cari Românii şi-au apărat căminul şi avutul lor cu o vitejie legendară.

Cam în tot acelaş timp au fost distruse şi alte centre româneşti din apropierea oraşului Voscopoli, cum a fost *Niculiţa* cu peste 25 de mii de locuitori, *Gramoste* cu peste 30 de mii de locuitori (cu toţii Români, se înţelege), *Nicea, Lânca*, *Lenotopea,* etc. etc.

Românii din aceste centre puternice au luat drumul pribegiei. Unii au înfiinţat în Macedonia propriu zisă noui târguri şi comune, alţii au trecut graniţa Impărăţiei Turceşti şi s'au dus în grupuri numeroase, care la Budapesta, care la Viena, iar mai puţini în Ţara Românească.

Deşi căzuţi într'un mediu străin, printre popoare, pe a căror limbă şi moravuri nu le cunoşteau, Românii noştri şi-au afirmat şi acolo calităţile superioare ale rasei din care făceau parte.

Muncind fără preget, având inteligenţa ascuţită şi spiritul întreprinzător, aceşti Români au răzbit, şi-au făcut drum în viaţă şi mulţi din ei au ajuns

după o scurtă trecere de vreme la cele mai înalte situaţiuni din statele respective.

Aşa, de pildă, la Viena familia baronului *Sina*, care a fost sfetnic al Impăratului Austriei, familia *Dumba*, care a dat din sânul ei Ambasadori şi alţi demnitari, nu sunt altceva decât Români din grupul voscopolean emigraţi la Viena după distrugerea centrelor româneşti.

Dar dintre toţi aceşti fraţi ai noştri, cari au lăsat urme neşterse de trecerea lor prin viaţă, cei mai dragi ne sunt aceia, cari şi-au consacrat munca, banul şi priceperea lor pentru înălţarea şi întărirea elementului românesc. Printre ei aceia ale căror fapte vrednice de toată lauda ne umplu sufletul de mândrie sunt cu deosebire grupul de Români Macedoneni emigraţi în Ungaria şi în oraşele din Ardeal, unde au venit în contact cu Românii din acele ţinuturi româneşti, cari ne sunt aşa de scumpe. In fruntea acestor Români Macedoneni stă în veci nemuritorul Mitropolit *Andrei Şaguna*. Vin după aceia cunoscutele familii *Gojdu, Mocioni* şi multe altele cari s'au distins prin dragostea pentru conaţionali lor şi prin nenumărate dovezi ce au dat de această dragoste.

Aceştia ne sunt mult mai dragi, decât toţi cei ce au ajuns grofi sau baroni în slujba unui stat străin şi a unei cauze, care n'avea cum să fie a lor.

Tot aşa de dragi ne sunt şi destul de nume-

roşii Români Macedoneni. cari stabilindu-se în Ţară, au devenit elemente folositoare, ajungând mulţi din ei la situaţiuni din cele mai înalte sau dând neamului românesc o preţioasă contribuţiune intelectuală şi culturală.

Imi aduc aminte, că în clasele primare învăţătorul nostru, ca să deştepte în noi ambiţiunea şi să ne îmboldească să învăţăm, de câte ori ne dedea vr'una din neperitoarele balade ale lui Bolintineanu nu uita să ne zică: „învăţaţi, căci poetul, care a făcut această poezie, a fost dela noi". De asemenea, arătându-ne într'una din zile un volum diu poeziile lui *Grandea* a crezut că deşteaptă în noi un interes mai mare spunându-ne, că şi acesta tot Român Macedonean a fost.

Fraţii pentru fraţi. Pe aceşti compatrioţi de ai noştri, îi fericeam şi ne mândream cu dânşii.

Dar nu simţeam tot aceleiaşi sentimente de bucurie şi de mândrie auzind, că mulţi din Românii dela noi au ajuns la înalte demnităţi în state şi la popoare străine sau că au îmbogăţit literaturile străine cu producţiunile inteligenţei şi culturei lor.

De ce să nu lucreze şi ei pentru cultivarea limbei naţionale, pentru îmbogăţirea ştiinţei şi literaturei româneşti şi pentru înălţarea neamului românesc?

* * *

Să nu credeţi, că exagerez şi că sunt stăpânit de vre'un sentiment şovinist, de vr'un egoizm

naţional rău înţeles, când afirm, că toate, dar absolut toate popoarele creştine din Balcani datoresc foarte mult elementului românesc.

Am enumărat într'o altă bucată pe câţiva din oamenii uari ai Serbiei, cari au fost de origină Români Macedoneni.

Dacă dela Sârbi trecem la Greci, importanţa şi proporţia în care elementul românesc a contribuit la creiarea şi întărirea statului grecesc, precum şi la desvoltarea culturei şi literaturei moderne greceşti sunt aşa de mari, în cât suntem în limitele stricte ale adevărului afirmând, că fără sprijinul Românilor, fără nenumăratele lor jertfe în oameni şi în bani şi fără puternica lor contribuţie intelectuală, este foarte îndoielnic ca Grecia să fi ajuns la gradul de putere şi de desvoltare la care a ajuns în zilele noastre.

Grecii — de sigur, nu Grecii din Grecia propriu zisă, ci cei din Fanar — au dat Românilor trista epocă fanariotă cu tot cortegiul ei de dureri, de mizerii şi de nenorociri. Noi Românii le am dat Grecilor banul nostru şi sângele nostru cel mai bun, le-am dat pe luptătorii cei mai viteji, pe diplomaţii cei mai iscusiţi, pe şefii revoluţionari şi pe generalii cei mai destoinici.

Iar literatura de azi a Grecilor se mândreşte cu atâţia scriitori de mâna întâi, cu atâţia poeţi şi prozatori, cari sunt fii de Români neaoşi.

Doriţi să citez nume şi exemple? Am să dau vreo câte-va aşa cum îmi vin în memorie, deşi

declar din capul locului, că chestiunea contribuţiei intelectuale a Românilor la ştiinţa şi literatura celorlalte popoare e o chestiune, care merită cinstea unei lucrări speciale şi pe care o las în sarcina celor mai competenţi şi mai bine pregătiţi de cât scriitorul acestor rânduri, un biet povestitor fără nici un fel de pretenţii.

Printre poeţii naţionali ai Greciei moderne unul dintre cei mai mari şi mai populari este vestitul la dânşii *Rigas Fereos*, care a trăit în primele timpuri ale creierei statului grecesc de astăzi şi a proslăvit luptele duse împotriva Turcilor pentru independenţa Greciei. Acest Rigas Fereos, pe al cărui nume — dacă nu şi opere — nu e Grec să nu-l cunoască, e bardul lor naţional din zilele grele. L'am putea asemui până la un oare-care punct cu poetul *Andrei Mureşeanu,* dar mult mai fecund, mai talentat şi în tot cazul cu un talent mult mai egal decât autorul lui „Deşteaptă-te, Române!".

Rigas Fereos sună a nume grecesc. Intâi să vă spun, că e un pseudonim. *Fereos* însemnează cel dela *Feri*, iar *Feri* e numele ce-l purta în vechime micul orăşel *Veleştin* din Tesalia şi care era locul de naştere al poetului.

După tată şi după mamă Rigas Fereos este Român neaoş născut din părinţi originari din marea comună românească *Pirvoli* din Pind.

Altul. Cel mai bun comentator grec al lui Omer şi autorul celui mai bun dicţionar omeric este

savantul filolog *Pantazi*, încetat din viaţă mai acum câţi-va ani. Acest Pantazi care a fost şi profesorul de limba elenă al regelui Constantin, este un Român Macedonean născut în comuna *Cruşova* din Macedonia, unde am văzut şi eu lumina zilei.

Al treilea. Unul din cei mai gustaţi şi mai sentimentali poeţi lirici ai Greciei de astăzi este fără îndoială şi *Zalacosta*. Poetul Zalacosta este născut în comuna pur românească *Săracu* din Epir, ţinutul Zagori, care este şi locul de naştere a încă doi oameni de mâna întâia, cari au adus preţioase servicii statului grecesc.

In adevăr, acolo s'a născut vestitul în istoria Greciei moderne *Coletti*, care a fost cel mai mare diplomat al ei şi tot de acolo îşi trage obârşia şi fostul — nu ştiu dacă mai e şi acuma — şef de stat major al armatei greceşti, generalul de Divizie *Danglis*. unul din cei mai destoinici şi mai apreciaţi militari greci.

Nu e Grec cât de puţin intelectual, care să nu cunoască şi nu guste cu un adevărat deliciu „cântecele pastorale epiroteşti" ale lui *Chrusalis*. In afară de indiscutabila lor valoare literară, poeziile lui Chrusalis mai au şi marele şi — în literatura greacă — rarul merit de a fi scrise într'o limbă populară plină de farmec şi cât se poate de curgătoare. Emit aceste aprecieri bazat pe impresiile mele personale, pentru că acum vreun pătrar de veac m'am desfătat şi

eŭ cu citirea și recitirea entusiastă a delicioaselor „cântece pastorale“ din Epir.

De altfel aceste poezii sunt cu atât mai aproape de sufletul nostru, cu cât autorul lor și-a căutat inspirația în viața Românilor din Pind. De cunoscut îi cunoștea bine pe Români, deoarece el însuși este un fiu de Român din munții Pindului.

De asemenea, tot un Român din Pind este și poetul *Anghelos Vlahos* (Anghel Românul), care ocupă un loc de cinste în literatura neogreacă.

Aş putea lungi lista trecând la prozatori, la istorici, la juriști și economiști, căci și printre aceștia o bună parte sunt tot conaționali de ai noștri. Socotesc însă, că mă pot opri aci cu citarea de nume și exemple, mai ales că scopul meu nu este de a face un istoric, fie el cât de succint, al literaturei grecești din vremile de astăzi.

Ținta ce am urmărit cred că e atinsă cu cele spuse până aci. Am ținut anume să scot încă odată în evidență un adevăr, pe care l'am enunțat în mai multe rânduri.

Acest adevăr are două laturi. Prima ne arată superioritatea rasei românești, calitățile și virtuțile alese ale Românului, care ori unde s'ar duce și în orice mediu s'ar găsi, nu cade la fund, ci ese la suprafață și își afirmă puterea priceperei și a talentului cu care e înzestrat.

A doua lature a adevărului este, că, pe când

dintre străinii, cari au trăit în mijlocul şi pe spinarea poporului românesc, numai prea puţini au fost, cari au devenit elemente folositoare, iar cei mai mul mulţi l'au stors fără cruţare şi l'au batjocorit fără milă, purtarea Românilor, cari au trăit printre popoare străine, a fost cu totul alta. In Turcia, în Grecia, în Serbia, în Bulgaria şi în alte ţări unde i-a asvârlit vitregia împrejurărilor, nicăeri nu-i întâlnim pe Români în calitatea de exploatatori, de paraziţi sociali sau de elemente vătămătoare societăţii.

Cu totul din potrivă. Peste tot, în statele mici, ca şi în Impărăţiile mari, Românii au avut o purtare făcută numai din loialitate şi devotament. Inteligenţi, muncitori harnici, îndrăzneţi şi întreprinzători, ei şi-au pus cu toată cinstea şi abnegaţiunea preţioasele calităţi cu cari i-a înzestrat bunul Dumnezeu în serviciul şi în folosul statului şi societăţii în care le fusese sortit să trăiască.

De sigur, aceste forţe şi energii cheltuite pentru binele şi folosul altora constitue o pierdere grea şi dureroasă din punctul de vedere naţional. Intâi fraţii în românizm şi după aceea celelalte popoare şi omenirea.

Să ne ierte cei cu teoriile noui şi cu steagurile roşii, când vor să ne îmbete cu apă rece, spunându-ne că patriotizmul, care se mărgineşte la dragostea şi grijea de neamul tău, de cei de cari te leagă comunitatea originei şi a limbei,

este un patriotizm îngust şi o dovadă de spirit înapoiat.

„Fie-care pentru sine şi ai săi“ este un adevăr, pe care nu-l pot răsturna toate maldărele de volume scrise pentru a ne dovedi, că fericirea nu se poate înfăptui, decât dacă noi ducem mai mult grijea Englezului sau Americanului, decât Românului nostru.

Să-şi îngrijească fiecare de neamul din care face parte şi în chipul acesta se va asigura mai bine fericirea omenirei, decât dacă ne amestecăm unii în trebile altora şi vroim să dărâmăm ceea ce a creiat logica lucrurilor şi sforţările încordate a atâtea serii de generaţii, cari au trăit înaintea noastră.

Să dărâmăm, ca să punem la loc... ce? Iadul bolşevic.

Mulţămesc frumos, cum ar zice fratele din Ardeal.

O MARE ÎMPĂRĂŢIE ROMÂNEASCĂ

Eram cam prin clasa a doua de liceu — dela liceul din Bitolia (Macedonia), precum am mai spus-o — când a avut loc răsboiul sârbo-bulgar din 1885. Ştiţi, acel răsboiu care s'a sfârşit prin pacea încheiată la Bucureşti şi prin care s'a recunoscut Bulgariei anexiunea Rumeliei Orientale.

Imi aduc aminte, că simpatiile noastre ale elevilor dela liceu erau pentru Bulgaria, căreia îi doriam o biruinţă desăvârşită asupra duşmanului de atunci şi din totdeauna.

Această atitudine bulgarofilă se datoria mai multor motive. In primul rând Bulgarii scăpaseră de subt robia turcească încă o provincie creştină şi împlântaseră steagul crucei în locul semilunei.

Ce căutau, prin urmare, Sârbii să sară în ajutorul Turcilor şi să se facă un instrument al celui mai neînduplecat duşman al creştinătăţii?

In al doilea rând aflasem — cum, n'aş putea-o spune — că România stă de partea Bulgariei.

Acest motiv era hotărâtor pentru simpatiile şi

atitudinea noastră. Cu cine ţine Ţara Românească, cu acela este şi dreptatea, toată dreptatea. Noi nu puteam acorda sprijinul nostru, un sprijin cât se poate de platonic şi de cea mai desăvârşită inutilitate, decât părţii la cari se alăturaseră fraţii noştri de peste Dunăre, acei fraţi în cari stăteau toate speranţele noastre şi din a căror viaţă trăiam şi noi în îndepărtata Macedonie.

Mai era un motiv, care trăgea mai greu în cumpănă decât ori şi ce alte consideraţiuni. Ajunsese până la noi vestea într'o vreme când n'aveam poştă şi nu se primeau din străinătate nici un fel de jurnale, cum că era vorba de unirea subt un singur sceptru a României cu Bulgaria şi că e chiar iminentă încoronarea Regelui României ca suveran al nouei împărăţii româno-bulgare.

Că Regele României, iar nici de cum vre un suveran bulgar trebuia să fie şeful celor două state unite, asupra acestui punct nu putea fi nici o îndoială.

Intâi, pentru că Regele României era Regele României, un Rege mare şi vestit, care stârnise admiraţia lumei întregi prin purtarea sa vitejească la Griviţa şi la Plevna.

Al doilea, pentru că România o scăpase pe Bulgaria de subt Turci şi îi dăduse putinţa de a trăi o viaţă de stat liber.

Al treilea, pentru că România era o ţară mare, mult mai mare, mai puternică şi mai bogată de

cât Principatul bulgăresc abia ieşit din găoace.

Şi pe lângă toate acestea, nu fusese, oare, tot aşa şi în trecutul mai depărtat? Fraţii Petru, Asan, Ioaniţiu, adică întemeietorii vechei Impărăţii româno-bulgare, nu fuseseră tot Români? Şi câtă vreme au stat Românii în fruntea acestei Impărăţii, ea ajunsese puternică, temută de toţi duşmanii şi îşi întinsese graniţele până la Marea Adriatică şi Pelopones. Iar când locul Românilor l'au luat Ţarii Bulgari, Impărăţia întemeiată de fraţii noştri a alunecat repede pe povârnişul decăderei şi peirei.

Românii i-au dat fiinţă şi i-au făcut gloria ei. Subt un Ţar Bulgar şi-a găsit mormântul.

Nu era, prin urmare, decât în cea mai firească ordine a lucrurilor, ca suveranul român să fie şi capul nouei Impărăţii româno-bulgare.

Asupra înfăptuirei în sine a acestei uniri n'aveam nici o îndoială. Fiind-că o doriam din tot sufletul, o aşteptam să aibă loc dintr'un moment într'altul.

Ba unul, care venise dela Sofia, povestea, că se fac acolo pregătiri mari pentru primirea şi încoronarea Regelui Carol al României. Ce dovadă mai bună, că totul în această privinţă era pe isprăvite şi că dorinţa noastră aşa de vie avea să fie împlinită.

Dece doriam noi cu atâta putere şi entusiazm unirea subt un singur sceptru a României cu Bulgaria? In afară de faptul, că în chipul acesta

Ţara Românească ar fi crescut mult în glorie şi în putere, era o consideraţiune, care ne făcea să aşteptăm cu cea mai mare nerăbdare vestea, că mult dorita unire a şi avut loc. Era consideraţiunea, că prin mijlocul acesta România se apropie de noi, soldatul român ajungea la graniţele Macedoniei.

Vă închipuiţi acum vastele şi strălucitele perspective ce se deschideau pentru viitorul românizmului!

România mărită, aproape îndoită, — căci în fond noi eram convinşi, că noua Impărăţie era să fie mai mult românească şi prea puţin bulgărească — România ajunsă un stat mai puternic decât toate statele creştine din Balcani la un loc şi, cea ce ne făcea să sărim în sus de bucurie şi să dăm imaginaţiei sborul cel mai nebunesc, vecină cu ţara în care locuiam noi, fraţii ei mai mici şi mai depărtaţi.

Până atunci Ţara Românească apărea închipuirei noastre ca un miragiu, ca o ţară din poveşti, aşezată undeva departe, atât de departe în cât îţi trebuia să mergi o lună de zile călare, ca să ajungi până la graniţele ei. Şi acum iacă dintr'o dată miragiul devine o realitate şi depărtările pier. De aci încolo fraţii noştri devin şi vecinii noştri, îi putem vedea pe ei, cărora le duceam aşa de mult dorul, ne putem da mâna cu ei şi mai ales o să avem putinţa de a vedea în sfârşit cum sunt la faţă şi la trup acei sol-

daţi români, pentru cari hrăniam din depărtare un sentiment de admiraţie fanatică şi nu ne mai săturam sărutându-le chipurile de pe desenurile caietelor de „dictando“.

Acest din urmă gând ne umplea inimile de o bucurie fără margini şi ne storcea lacrimi din ochi. Să vedem şi noi soldaţi români, să-i pipăim, să stăm de vorbă cu dânşii, să le admirăm înfăţişarea şi ţinuta, să-i vedem ducându-se la biserică, făcându-şi semnul crucii (căci până atunci noi nu văzusem soldaţi creştini) şi rugându-se lui Dumnezeu în limba în care ne rugam şi noi. Sburam, plutiam în nouri de fericire.

Iar cei mai mari şi mai răsăriţi decât noi, elevii din clasele superioare şi pedagogii noştri, părăsindu-şi în faţa marilor evenimente ce se pregătiau aerul lor de superioritate şi de grozăvie faţă de noi cei mici, se scoborau în mijlocul nostru şi binevoiau să ne destăinuiască şi noă câteva din marile secrete diplomatice şi politice despre cari nu ne trecea măcar prin gând să-i întrebăm de unde le posedă.

Dela ei am aflat, că cel mai târziu un an după înfăptuirea unirei şi întemeierea nouei Impărăţii româno-bulgare, Impăratul român (căci de aci încolo nu era să mai poarte titlul de rege) era să pornească la răsboiu împotriva Sultanului, să-i gonească pe Turci din Europa şi să cucerească toate provinciile Turciei Europene.

— Nu-i aşa, că nu le lasă nici Constantino-

polul? întrebam noi cuprinși de teamă și de grije, ca nu cumva acest oraș rămâne și în viitor subt stăpânirea Semilunei.

— Bine înţeles, că nu-l lasă, ne asigurau ei. Nu-l lasă, pentrucă dacă e vorba de a împărţi ţările şi oraşele după dreptate, Constantinopolul ne revine noă Românilor şi nici un alt popor n'are vreun drept asupra lui.

Ce însemnează cuvântul „Constantinopolul?“ Orașul lui Constantin. Iar Impăratul Constantin cel Mare, care l'a întemeiat, n'a fost altceva decât un Roman, adică unul din strămoşii noştri.

Și ne mai revenia noă acest oraş, pentrucă el a fost capitala unui Imperiu roman. Dacă mai târziu acestui Imperiu fundat şi apărat de strămoşii noştri i s'a zis „Imperiul bizantin“, aceasta a fost o nedreptate şi o înşelătorie.

Intâiu și întâiu ce sunt Bizantinii? Există vreun popor cu acest nume? De bună seamă, că nu.

De acea, se impunea o corectare a Istoriei. Trebuia adică șters peste tot numele de „Imperiul bizantin“ și înlocuit cu vechiul și adevăratul nume de Imperiul Roman de Răsărit.

Și trebuia șters numele de „Imperiu bizantin“ cu atât mai mult, cu cât Grecii, cari au ajuns în fruntea lui, sunt aceia cari i-au cauzat moartea şi peirea.

Chiar în zilele hotărâtoare în cari Sultanul Mahomet al doilea dedea asalturi furioase zidurilor orașului Grecii se certau între ei pentru sub-

tilități teologice, pe când aceia, cari au ținut Turcilor piept cu vitejia disperărei au fost Genovezii, adică tot Latini, tot frați de ai noștri.

De acea, luând Constantinopolul dela Turci și luându-l pentru Români nu se făcea altceva, de cât se intra din nou în drepturile vechi, luând în posesiune moștenirea cea mai legitimă.

O dată liniștiți asupra acestui punct important, se iveau alte chestiuni, despre cari eram nedumeriți și cari aveau nevoie de a fi bine lămurite și stabilite.

Nu duceam nici o grije despre soarta răsboiului dintre Turcia și noua Impărăție românobulgară sau mai bine zis dintre Turcia și Impărăția românească. Dacă Impăratul român trăgea sabia din teacă și dedea poruncă neîntrecuților săi dorobanți și vânători să pornească asupra dușmanului, apoi eram siguri, că nu era oaste, care să li se fi putut împotrivi.

Cu atât mai puțin oastea turcească. Dece aveam noi o ideie așa de mică de armata turcească care numai proastă și fricoasă nu s'a dovedit să fie?

Pentrucă nu era creștină, pentrucă Turcii erau stăpânii noștri și pentrucă mai știam, că ei pierduseră toate răsboaiele ce avuseseră în vremile din urmă.

De acea era înlăturată din capul locului orice îndoială asupra rezultatului răsboiului. Românii erau să iasă biruitori pe toată linia: acesta era un adevăr indiscutabil și limpede ca lumina zilei.

Aşa dar, izgonirea Turcilor din Europa şi cucerirea întregei Turcii Europene era o simplă chestiune de timp, de un timp pe care noi îl scurtam în proporţie cu arzătoarea noastră dorinţă de a-i vedea cât mai repede pe Români în mijlocul nostru şi de a îmbrăţişa pe vitejii căciulari, fraţi şi fii de ai lui Peneş Curcanul.

Chestiunile de lămurit erau de altă natură.

Va păstra, oare, România pentru ea singură toate cuceririle făcute ? Ce va face cu Epirul ? Care va fi soarta Albaniei ? Vor rămânea Bucureştii şi pe viitor capitala României, ori va fi mutată această capitală în oraşul lui Constantin oraş pe care noi l'am rebotezat cu vechiul său nume de „Roma Nouă ?"

Tremuram în special pentru soarta Epirului, temându-ne ca nu cumva Impăratul României în mărinimia şi generozitatea sa să nu-l dea, în întregime sau în parte, Grecilor.

In acest act de mărinimie vedeam o nedreptate împotriva căreia ne revoltam cu toată indignarea. Aparţinut-a vreo dată Epirul Greciei ? Şi răspunsul nostru, răspuns bazat şi pe date istorice, nu putea fi decât negativ. Pe lângă aceasta în Epir trăiesc peste o sută de mii de compatrioţi şi conaţionali de ai noştri. Ei formează acolo pătura socială cea mai bogată, cea mai vitează şi cea mai inteligentă. Ai lor sunt munţii, ei au caravane cu miile şi nenumărate turme de oi. Pe ei nimeni nu i-a putut supune

şi umili. Cu sângele lor s'a plămădit Grecia modernă şi tot ei au dat Grecilor pe cei mai mari binefăcători şi pe oamenii cei mai distinşi în toate privinţele. Aşa că, dacă e vorba de stăpânire, mai de grabă ei au dreptul să-i stăpânească pe Greci, iar nici de cum Grecii pe dânşii.

De acea Epirul era românesc şi nu putea fi altceva decât o parte integrantă din viitoarea Impărăţie Românească.

Cât despre posesiunea Macedoniei propriu zise, acesta era un lucru ce se înţelegea dela sine. Macedonia fusese cucerită şi colonizată de către Romani.

Inaintea lor ea aparţinea Macedonenilor. Dar vechii Macedoneni au pierit contopindu-se în masa coloniştilor romani. Dispărând ei, nu era de cât firesc ca Macedonia să aparţină cuceritorilor şi moştenitorilor lor.

Aşa glăsuia dreptatea istorică. Trecând la realitatea din zilele noastre, ea se înfăţişa subt o formă oare cum schimbată, decât nu de aceasta s'ar fi împiedicat proiectele şi visele noastre.

E drept, că în Macedonia elementul românesc era în minoritate. Dacă ne feriam să'l mărturisim pe faţă acest adevăr, îl recunoşteam, însă, în forul nostru interior. Vedeam, doară, că printre elementele creştine din Macedonia Bulgarii erau cei ce formau majoritatea relativă a populaţiunei.

Decât de partea noastră aveam în primul rând

drepturile istorice, de cari am pomenit mai sus, şi, al doilea faptul, că dacă noi Românii eram mai puţini *cantitativ*, în schimb, însă, din punctul de vedere al *calităţii*, stăteam incomparabil mai presus decât toţi ceilalţi creştini.

Aşa, sub raportul economic, noi ne bucuram de o bună stare, de care erau cu totul departe celelalte naţionalităţi. Noi deţineam aproape monopolul comerciului şi ai noştri erau cei mai iscusiţi meseriaşi şi industriaşi. Numai Românii erau stăpânii lungilor şi nesfârşitelor caravane de cai, cari transportau mărfurile dela un colţ până la celălalt al Peninsulei Balcanice, mergând până în Bosnia şi în fostele provincii ale Ungariei.

De aci şi o zicătoare grecească, care în traducere ar suna cam aşa: „cinci Români umplu un târg, pe când zece Greci abia dacă aduc cu ei un singur măgar".

Şi ale cui, dacă nu ale Românilor, erau zecile şi sutele de mii de oi, cari umpleau munţii şi văile întregei Peninsule Balcanice?

De asemenea noi reprezintam — şi încă într'un grad incomparabil superior — cultura şi inteligenţa. Analfabeţi aproape nu existau printre noi şi în mâinile noastre erau profesiunile libere.

Dar gospodăriile noastre? Dar casele noastre clădite numai în piatră ca nişte fortăreţe şi aşa de mari, de curate şi de frumoase? Puteau sta

ele alături de cocioabele şi bordeiele sărace şi prăpădite ale ţăranilor bulgari ?

Şi apoi aceştia erau cu toţii iobagi şi robi plecaţi ai Turcilor, pe când nu găseai un singur Român într'o astfel de condiţie umilitoare. Românul era stăpân deplin pe persoana lui, pe casa lui, pe avutul lui. Retrăgându-se în munţi, el a continuat să-şi apere cu arma în mână şi să-şi păstreze aceste drepturi şi independenţa sa.

Pentru toate aceste consideraţiuni faptul, că în Macedonia propriu zisă Bulgarii ne întreceau ca număr era în ochii noştrii de o importanţă secundară şi nu putea hotărî de soarta acestei provincii care nu putea fi decât românească în viitoarea Impărăţie, pe ale cărei graniţe le trăgeam cu o generozitate vrednică de imitat.

Rămânea Albania. Ce bine i-ar fi şezut Impărăţiei noastre, dacă ar fi fost scăldată şi de apele Mărei Adriatice ! Parcă Albania n'a fost în vechime o provincie romană ? E drept, că Albanezii şi-au păstrat individualitatea lor etnică, însă nu aşa de neatinsă, cum se crede de unii neştiutori. In vinele Albanezilor curge destul sânge roman, iar aproape un sfert din elementele limbei lor sunt de origină latină.

Reieşea, prin urmare, că n'ar fi fost cine ştie ce nedreptate, dacă şi Albania era cuprinsă în graniţele Impărăţiei Româneşti.

Decât, tot ne simţiam opriţi de oarecari scrupule. Nu doriam anume să-i nemulţumim pe Albanezi

şi să ne facem din ei nişte duşmani. Albanezul are o zicătoare, care sună aşa : *„Vlah eştă Vălà“*, cea ce însemnează „Românul este frate“, adică frate cu el.

Cât de copii eram noi, dar tot ne dedeam seama, că Albanezii, în calitatea lor de popor neslav din Balcani şi în cealaltă calitate ca cei mai apropiaţi ca origină de noi, mai ales prin substratul nostru etnic, erau cei mai indicaţi să fie prietenii şi colaboratorii noştri.

Nu ne venia, prin urmare, la îndemână să le dăm motiv de nemulţumire şi cârtire. De aceea, oricât de mare era dorinţa ca să împingem graniţele Impărăţiei ce o făurise aprinsa noastră închipuire, pentru ca în chipul acesta să ne apropiem şi de fraţii Italieni şi să ne dăm mâna şi cu ei, tot trebuia găsită o soluţiune, care, pe de o parte, să realizeze dorinţa noastră, iar pe pe de alta să-i împace şi pe Albanezi.

Soluţiunea a fost găsită acordând Albaniei o autonomie cât mai largă şi încoronând pe Impăratul nostru şi ca Impărat al Albanezilor. Eram convinşi că nici Albanezii n'ar fi avut cuvânt să se plângă de astfel de deslegare a chestiunei lor.

Terenul era, aşa dar, netezit în toate privinţele. Infăptuirea unei mari Impărăţii româneşti dela Nistru până la Marea Adriatică şi Marea Egee nu era o iluzie, o perspectivă pentru un viitor îndepărtat, ci pentru noi devenise aproape o certitudine.

Ce rămânea de făcut ? Două lucruri, nu numai posibile, dar încă foarte uşoare de înfăptuit : unirea subt un singur sceptru a României cu Bulgaria şi declararea de războiu Turciei.

Şi iată chemată din nou la viaţă vechia Impărăţie romană de Răsărit. Iată vulturul românesc, strănepotul autentic al acvilei romane, desfăşurându-şi falnic şi glorios aripele peste toată întinderea Peninsulei Balcanice. Iată vechia şi strălucita civilizaţie latină, purtată sub forma de civilizaţie românească în cutele steagului tricolor şi implântată din nou în locurile peste cari ea a domnit mândră şi binefăcătoare atâtea şi atâtea veacuri.

In zilele şi în serile în cari făuriam ast-fel de planuri mărețe răsunau curţile şi încăperile şcoalei de cântecul :

„Latina gintă e regină
Intr'ale lumei ginte mari“.

Iar lecţiile, plictisitoarele lecţii de Aritmetică, de isprăvile lui Nabucudonosor sau de particularităţile moluscelor rămâneau neînvăţate, căci cine îşi mai bătea capul cu astfel de fleacuri, când în istoria omenirei se deschidea un capitol nou şi măreţ şi când neamul românesc era chemat la o glorie, de care nu avuseseră parte decât strămoşii lui ? Pe toate feţele caietelor, pe toate zidurile şi pe toţi pereţii nu făceam altceva de

cât să desemnăm harta marei Impărăţii românești, a cărei înfăptuire devenia din ce în ce mai iminentă.

* * *

Intr'una din aceste zile de entusiazm delirant aveam ca lecţie geografia Ţărei Româneşti.

— Care e capitala României? întrebă profesorul nostru pe un elev, care nu prea ştia ce e teama şi sfiala.

— România are deocamdată două capitale, răspunse acesta: Bucureşti şi Sofia.

— Sofia?! repetă mirat profesorul. Dar de când a devenit și Sofia o capitală a Ţărei Românești?

— De când s'a făcut unirea între România și Bulgaria şi s'a întemeiat noua Impărăţie româno-bulgară, fu răspunsul elevului.

Profesorul nu-şi putu stăpâni un zâmbet.

— Văd, zise el, că vă amestecaţi în lucruri, cari nu sunt încă pentru vârsta voastră. Unirea şi Impărăţia de care vorbiţi, nu s'au făcut încă.

— Dar au să se facă în curând, ne-am grăbit să răspundem în cor, căci ne temeam ca nu cumva vr'o şovăială din partea noastră să zădărnicească şi să spulbere atâtea planuri vaste şi mărețe.

— Să dea Dumnezeu să se facă, grăi şi profesorul, om tânăr și care nu era mai puţin entusiazmat decât noi pentru ideia ce ne era așa de scumpă.

Să dea Dumnezeu, zise el încă odată, decât acum să ne căutăm de lecţia noastră.

Ne întoarcem, dar, din nou la geografia României, dar a României aşa cum este încă astăzi şi cum stă scris la cartea voastră.

Care e populaţia României? întrebă el pe acelaş elev.

— Populaţia României e deocamdată de 10 milioane, dintre cari 6 milioane în România propriu zisă şi 4 milloane în Bulgaria, răspunse incorigibilul patriot.

Văzu şi tânărul nostru profesor, că nu era cu putinţă să ne aducă în ziua acea la realitate.

Prea erau aprinse capetele, prea o luaseră razna imaginaţiile noastre de copii.

Şi atunci molipsit şi el de curentul general, închise cartea, încetă de a ne mai chinui cu întrebări, şi începu, subt impresia gândurilor cari îl frământau şi pe dânsul şi a entuziasmului care îl stăpânea, o conferinţă improvizată asupra gloriosului trecut al neamului românesc, asupra minunatelor sale fapte de vitejie şi asupra strălucitelor destine ce-l aşteaptă în viitor. Pe măsură ce vorbea, se aprindea la faţă şi flăcări îi scăpărau din ochi.

„Să ştiţi, băeţilor, că nici un popor creştin din Balcani n'a făcut nici pe departe, ceiace au făcut Românii. Numai ei au ţinut vitejeşte piept Sultanilor şi au pus o stavilă puhoiului turcesc.

„Ei sunt salvatorii creştinătăţii.

„Numai ei şi-au păstrat şi religia strămoşească şi autonomia ţărei lor. Pe ei Turcii nu i-au putut înfrânge şi stăpâni cu desăvârşire. Iar şesurile şi văile Ţărilor Româneşti sunt pline de trupurile soldaţilor turci, cari şi-au găsit acolo moartea.

„De aceia“, încheie profesorul nostru în mijlocul unui entusiazm de nedescris, „să stăm cu fruntea în sus şi să fim mândri, că facem parte din marele şi gloriosul neam românesc“.

TURCII DESPRE ROMÂNI

Vecinicul adevăr, că vremea se schimbă şi noi cu ea, îşi găseşte aplicarea pretutindeni şi în toate împrejurările. Cât suntem încă în vârsta copilăriei, credem că tot ce sboară se mănâncă şi că imposibilul nu există. Intre dorinţele noastre şi realizarea lor nu vedem nici piedici, nici depărtări.

Dar vremea ne schimbă, restrânge şi reduce sferele imaginaţiei, ne coboară pe pământul realităţilor.

In depărtata noastră Macedonie şi la vârsta când nu sunt nouri pe cer şi nu sunt nouri în suflet, socoteam că e deajuns un gest din partea Regelui României, pentru ca în înţelegere cu Bulgaria sau la nevoie trecând peste corpul ei, să dărâme în câteva lupte puterea Impărăţiei Sultanilor, să-i gonească pe Turci din Europa şi împlântând tricolorul român pe turnurile fostei bisericei *Sfânta Sofia* din Constantinopol, să înodeze din nou firul rupt al istoriei, rechemând la viaţă Impărăţia romană de Răsărit, prin înteme-

ierea unei mari şi întinse Impărăţii româneşti.

Treptat-treptat cu trecerea anilor a trebuit să ne despărţim — vă închipuiţi cu câtă durere — de gândul acesta aşa de frumos şi măreţ.

Pe lângă piedicile şi greutăţile, cari stăteau în drumul realizărei sale, situaţiunea geografică a elementului nostru din fosta Turcie Europeană, precum şi condiţiunile în cari trebuia să se desfăşoare acţiunea noastră culturală-naţională, ne-au silit să dăm ideilor noastre o nouă îndrumare.

Vedeam lămurit două lucruri: întâi, că întemeierea marei Impărăţii româneşti dela Nistru până la Marea Adriatică şi Marea Egee nu era o întreprindere uşoară de înfăptuit. Cel mult, ea rămânea rezervată unui viitor, care nu părea a fi aşa de apropiat.

Al doilea adevăr, care se desprindea din realitate, era că nu Turcii, ci ceilalţi creştini duceau împotriva noastră, împotriva limbei şi culturei româneşti o luptă de nimicire. Turcii nu ne împiedicau în nici un fel de a fi Români, de a vorbi graiul nostru, de a-l învăţa în şcoli şi de a ne ruga în el în bisericile noastre.

De aceia, ideile şi sforţările noastre au luat prin forţa lucrurilor o nouă îndrumare. Să ne sprijinim pe Turci, ca să ne apărăm cu ajutorul lor de loviturile necruţătoare ce ne dedeau ceilalţi creştini.

O dată ce Ţara Românească nu ne putea încorpora şi alipi de sânul ei, nu exista pentru noi

altă eşire, decât să dorim menţinerea *statu-quo-lui* politic şi lucrând pentru întărirea lui, să înlăturăm primejdia mortală pentru neamul nostru de a cădea subt stăpânirea statelor creştine din prejurul Impărăţiei Turceşti. De aci nevoia de a ne asigura prietenia şi sprijinul administraţiei turceşti, o administraţie cu multe păcate şi scăderi în toate privinţele, dar incontestabil una din cele mai tolerante întru cât se atinge de drepturile naţionale şi religioase ale elementelor de altă origină şi credinţă.

E drept, că autorităţile turceşti de subt regimul absolutist al lui Abdul Hamid nu s'au pătruns întotdeauna de marele interes ce avea statul turcesc de a sprijini şi întări elementul românesc din Impărăţie.

Aceasta pentru simplul cuvânt, că acele autorităţi erau mânate de consideraţiuni cu totul altele, decât de a lucra pentru binele şi propăşirea Imperiului.

Oricum, ceiace ţin să scot aicea în evidenţă, este faptul că noi Românii Macedoneni eram conduşi în acţiunea noastră politică de sentimente de lealitate şi de bunăvoinţă pentru statul turcesc.

Adaug aci spre o mai bună lămurire a chestiunei, că din cauza ingratei situaţiuni geografice, fraţii noştri rămaşi dincolo sunt animaţi de sentimente identice şi pentru noui lor stăpânitori.

Revenind însă la Turci, repet, că noi făceam o politică turcofilă.

Dar noi nu ne socotiam — ceiace este şi adevărul — decât o ramură din marele trunchiu românesc.

Intre noi şi Ţara Românească puteau fi depărtări cât de mari, munţi cât de înaţi şi fluvii cât de adânci, sufleteşte eram alipiţi de fraţii de peste Dunăre şi inimile noastre băteau în unison cu ale lor.

Când pătrundea şi până la noi o veste bună privitoare la România, la acea Românie a noastră a tutulor şi care ni se părea frumoasă ca o zână din poveşti, nu cred ca undeva în vr'un alt colţ de pământ locuit de Români, acea veste să fi deslănţuit o bucurie aşa de mare şi un entusiazm aşa de înflăcărat, cum era întâmpinată în munţii şi în văile noastre.

Iar când trecea vr'un nour pe fruntea României, inimile noastre erau cuprinse de jale şi plângeau sufletele de durere.

Când eram întrebaţi despre numărul nostru, răspundeam: „suntem un popor de peste 12 milioane" căci nici nu concepeam, că ne-am putea număra singuri, numai noi Românii Macedoneni.

Când eram întrebaţi de adversarii noştri, cari nu scăpau nici un prilej de a ne face zile amare, dacă avem vre-un început de literatură, noi răspundeam: da, avem o literatură foarte

frumoasă și foarte bogată. Un poet al nostru, *Vasile Alexandri*, a fost proclamat ca cel mai mare poet al gintei latine, de oarece a eşit cel dintâiu la un concurs la care au luat parte poeți din toate popoarele neolatine.

Când ziceam Regele nostru, înţelegeam pe Regele României, iar armata românească nu putea fi decât armata noastră.

Şi Turcii se obicinuiseră cu acest mod al nostru de a vorbi şi de a ne exprima, în cât il socoteau ca ceva normal, ca ceva ce nu putea să fie într'alt fel. In legătură cu aceasta am să reproduc aicea un fapt, care are un caracter oarecum oficial, date fiind împrejurările în cari s'a produs.

In 1913, când făceam şi eu parte din guvernul june-turc prezidat de către defunctul mareșal *Mahmud Şefchet Paşa*, discutam într'unul din consiliile de Miniştri despre atitudinea ce ar fi urmat să o luăm la caz de aliații balcanici se încaieră între ei. La un moment dat Mahmud Şefchet Paşa mă întrebă cu aerul cel mai serios cu putinţă: „dar ce gândeşte în această privinţă guvernul vostru ?".

Prin cuvintele „guvernul vostru", adică al meu, Marele Vizir turc înţelegea guvernul Țărei Româneşti, iar omul, căruia i-se adresa, era în momentul acelea Ministru într'un guvern turcesc !

* * *

Nu era decât firesc, ca o astfel de situațiune

să deştepte în noi gândul şi dorinţa de a încheia o alianţă cu Turcia, noi, bine înţeles, având calitatea (de mandat nici nu ne preocupam) să reprezintăm Ţara Românească sau mai zis românizmul şi să vorbim în numele lui.

Nu ne întrebaţi dece căutam să ne amestecăm unde nu ne fierbea oala şi de ce eram mereu obsedaţi de ideia de alianţe şi războaie.

Răspund, pentrucă aşa era mentalitatea macedoneană din vremurile acelea. (Nu protestez, dacă mi se afirmă, că a rămas aceiaşi şi în ziua de astăzi).

Desvoltarea pacinică a statelor, întărirea şi propăşirea lor pe căi economice şi culturale, erau în ochii noştri chestiuni ce nu prezintau nici o însemnătate. Ele n'áveau altă raţiune, decât de a fi invocate ca o scuză de către statele şi popoarele, cari nu îndrăzneau să facă dovada că sunt capabile de acte de bărbăţie şi de vitejie.

De ce există un stat şi dece are el vecini? Bine înţeles, ca să se ia de păr cu ei. Şi mai cu seamă dece face atâtea jertfe şi întreţine o armată? Fireşte, pentru ca să o năpustească această armată asupra celor mai slabi decât dânsul.

Veţi zice, poate, că aceasta e o mentalitate turcească. O fi ea turcească sau chinezească, lucrul acesta nu interesează. Fapt e, că aşa era mentalitatea macedoneană de pe vremuri.

Noi ştiam, că Ţara Românească avea cea mai

bună şi mai vitează armată din întregul Răsărit european.

Vroiţi să ştiţi de unde ştiam lucrul acesta cu atâta siguranţă? Il ştiam şi eram convinşi pe deplin de el, întâi pentrucă în calitatea noastră de Români nici nu puteam admite ca oştirea românească să nu fie mai presus decât celelalte armate.

Nici nu era cu putinţă să fie într'altfel.

Românul, luat individual, nu era oare mai isteţ, mai deştept şi mai viteaz decât ceilalţi?

Aşa că superioritatea armatei române era un adevăr, care nu putea suferi nici o discuţiune..

Dar acest adevăr mai era confirmat şi prin spusele militarilor turci, cu cari veniam în contact. Printre aceşti militari erau unii mai bătrâni, cari făcuseră campania din 1877 şi luaseră parte la luptele crâncene din jurul Plevnei.

Acolo îi cunoscuseră pe soldaţii români de aproape şi avuseseră prilej să-i judece şi să-i aprecieze la justa lor valoare.

Toţi aceşti militari, cari aveau la activul lor şi alte campanii, erau unanimi în a recunoaşte vitejia fără seamăn şi avântul nebun — mai cu seamă la asalt şi la atacul cu baioneta — al soldatului român.

„Aveau sprintenia căprioarelor şi la lupta de corp erau neîntrecuţi“. Aşa ne spuneau Turcii despre dorobanţii şi vânătorii români, iar noi nu mai puteam sta locului de bucurie şi de

mândrie, că facem parte dintr'un neam de astfel de eroi.

Şi ne mai spuneau militarii turci, că fără intervenţia şi ajutorul armatei române, războiul era cu siguranţă pierdut pentru Ruşi, căci — ne lămureau ei — soldatul rus e mare, e voluminos şi nici fricos nu este, îi lipseşte însă acea scânteie, acel foc lăuntric, care să aprindă şi să însufleţească masa inertă a corpului.

Printre militarii turci, cu cari stăteam —vă închipuiţi cât de bucuros — de vorbă despre calităţile şi isprăvile armatei române erau şi unii, cari căzuseră prizonieri în mâinile Românilor şi stătuseră în Ţară până la încheierea păcii. Declar în toată sinceritatea, că n'am auzit din gura acestor oameni nici o plângere, nici un cuvânt de nemulţumire pentru purtarea ce au avut-o cu dânşii autorităţile româneşti şi populaţia Ţărei. Cu toţii ne asigurau, că au avut parte de un tratament foarte omenos, că Românii s'au purtat cu ei cu multă bunăvoinţă arătându-le chiar sentimente de prietenie şi dându-le dovezi de aceasta

Când s'a făcut schimbul de prizonieri, mulţi din ei s'au hotărât cu greu să părăsească pământul aşa de prietenos şi de ospitalier al Ţărei Româneşti. „Ei n'au religiunea noastră musulmană", ziceau cu un accent de părere de rău aceşti Turci, cari după trecere de atâţia ani nu uitaseră binele primit, „şi cu toate acestea Ro-

mânii sunt oameni de omenie şi cari se ţin de poruncile lui Alah“.

— N'ar fi, oare, bine, îi întrebam noi atunci, să încheiem o alianţă între noi şi voi, adică între România şi Turcia?

Propunerea aceasta era primită din partea tutulor Turcilor ce le o făcusem cu un adevărat entuziasm. Şi nu era numai înflăcărarea pentru ideia în sine a unei alianţe şi bucuria ce o deschidea perspectiva unor noui răsboaie.

Consideraţiuni de o natură mai reală şi despre cari nu se poate spune, că nu erau întemeiate, provocau printre Turci graba şi entuziasmul pentru ideia unei alianţe turco-române.

„România“, ziceau ei, „este singurul stat din Europa, care n'are dece să dorească peirea şi isgonirea noastră din continentul europeam.

„Nu numai atât. E chiar în interesul ei, ca Impărăţia noastră să existe în graniţele ei de astăzi şi să fie cât mai puternică.

„Acest interes purcede din două motive, unul mai important decât celalt.

„Intâi, pentrucă dacă plecăm noi din Europa, soarta voastră, a Românilor din Turcia, este definitiv pecetluită. O să fiţi împărţiţi între Bulgari, Sârbi şi Greci şi aceştia au să se grăbească să vă înghiţă şi să vă şteargă de pe faţa pământului. E bine, oare, pentru Ţara Românească să peardă atâţia conaţionali, cari îi pot fi de un folos aşa de mare?

„Al doilea motiv. Dacă noi suntem isgoniţi din continentul european, moştenitorii noştri au să fie statele creştine din vecinătate. Ele vor creşte şi se vor întări. Are, oare, România interes să se vadă înconjurată de vecini mai mari şi mai puternici de cum sunt astăzi ?

„La rândul nostru noi, Turcii, îi dorim tot binele României, căci nu ne aşteptăm la nici un rău din partea ei. De acea, dacă România vrea prietenie şi alianţă cu noi, mâna noastră stă în totdeauna întinsă spre a strânge mâna ei".

Aşa vorbeau Turcii şi este limpede ca lumina zilei, că pentru vremurile acelea era mult adevăr în spusele lor.

* * *

Anii, însă, îşi depănau într'una firul lor şi copilul entuziast de odinioară devenise un bărbat, pe care îl copleşiseră grijile, pe când vârsta îl silea să vadă lucrurile prin prizma realităţii sau printr'o prizmă, care în tot cazul se apropia de realitate.

După cum nu era cu putinţă, ca România, sărind peste Bulgaria şi neţinând de seamă de voinţa şi de interesele celorlalte state, să vină să ne anexeze pe noi cei din Macedonia şi din Pind şi să întemeieze marea Impărăţie românească, pe care o vedeam în visurile noastre, tot aşa nu era lucru uşor ca, dându-şi mâna cu Turcii, să pornească la răsboiu împotriva celorlalţi vecini.

Printre Turci, însă, ideia unei alianţe turco-române nu numai că n'a slăbit, ci cu scurgerea anilor s'a întărit din ce în ce mai mult.

Subt regimul june-turc ea era pot zice cea mai populară ideie în cercurile politice conducătoare. „Dacă România ar fi cu noi, nu ne temem nici de statele balcanice şi nici chiar de Rusia". Aceasta era convingerea, care se înrădăcinase în minţile tutulor junilor-Turci. Ea era întemeiată şi pe încă o convingere şi anume că dintre toate statele din Balcani, Românii sunt aceia, cari au armata cea mai puternică şi cea mai bine organizată.

Aşa, de pildă, un ataşat militar la Bucureşti, care asistase la manevrele de toamnă ale armatei române îmi vorbea cu mari elogii despre ea şi făcea unele comparaţii, cari nu erau tocmai în favoarea armatei turceşti.

„Soldatul turc", îmi zicea, „e curagios, e rezistent şi e răsboinic prin fire şi prin tradiţie. Are însă unele părţi slabe, cari îl pun într'o situaţie de inferioritate. In primul rând el e cam greu de cap, nu pricepe şi nu prinde dintr'o dată cele ce-i spui. N'are dezvoltat spiritul de iniţiativă, aşa că nu ştie să iasă singur din situaţii încurcate şi unde e lăsat la propriile lui mijloace.

„Pe lângă aceasta, după ce trece de 30 de ani, rezervistul turc—şi în special cel din Anatolia—pierde foarte mult din avântul şi din puterea lui combativă. Devine greoi, se moleşeşte, nu se

poate mişca repede şi dacă mai e încă foarte bun pentru apărarea unei poziţii, nu poate fi utilizat însă cu succes ca element de ofensivă.

„Declar, că n'am observat nici una din aceste scăderi şi lacune la soldatul român. E drept, că are o înfăţişare mai puţin marţială, mai puţin impunătoare ca soldatul turc. E mai mărunt, mai slab, nu e rigid în ţinută şi în privirile lui nu vezi acea seriozitate severă proprie omului de arme. Unui observator superficial şi unui profan armata română nu-i lasă acea impresie de forţă şi soliditate, care te isbeşte văzând când defilează alte armate.

„Noi militarii nu ne lăsăm, însă, înşelaţi de astfel de aparenţe exterioare, de oarece ele nu formează nici un criteriu pentru a judeca puterea şi valoarea unei armate. Noi ştim să privim aceste lucruri cu altfel de ochi, de cum o fac cei ce se cred îndreptăţiţi a trage concluzii şi a pronunţa sentinţe numai după impresia ce le-o produc câteva sute de soldaţi, cari defilează la o paradă oare care.

„Eu am asistat la manevrele armatei române şi le-am urmărit cu cea mai încordată atenţie.

„Dacă vrei şi o observaţie cam neplăcută, este acea privitoare la echipamentul armatei, care lasă întru câtva de dorit. Dar nu noi Turcii suntem cei chemaţi a arunca din pricina aceasta cea dintâi piatră asupra Românilor.

„Ceiace m'a isbit în particular la soldatul ro-

mân este sprintenia lui uimitoare şi minunata isteţime a spiritului său. Am văzut cum rezervişti trecuţi de 35 de ani aveau în mişcări agilitatea tinerilor de 20 de ani. Am văzut cum soldatul înţelegea îndată ordinele ce i se dedeau şi le executa fără să dea greş. Am asistat la explicaţiile privitoare la manipularea mitralierelor şi am constatat cu mirare, că numai după câteva minute soldatul ştia să umble cu această armă şi să o mânuiască cu atâta îndemânare, ca şi cum ar fi crescut cu dânsa.

„Şi ceiace n'am văzut nici o dată la soldaţii noştri este faptul, că după marşuri din cele mai grele şi mai obositoare de dimineaţa şi până seara târziu, soldatul român, în loc să se culce şi să se odihnească, se apuca de cântece şi de jocuri. Atâta forţă de rezistenţă m'a pus în mirare".

— Românii, i-am observat eu asupra acestui punct, au o vorbă populară. Ei zic, că ţăranul român, când vrea să se odihnească, se pune şi sparge lemne.

— Lucru aproape de necrezut, grăi din nou ataşatul militar. Atâta rezistenţă fizică la nişte oameni cari nu-ţi lasă impresia de a fi cine ştie ce robuşti şi bine făcuţi.

*
* *

Aceasta fiind părerea ce Turcii aveau despre armata română, iar pe de altă parte, date fiind

interesele comune dintre ambele state şi popoare, interese de care am vorbit mai sus, nu era de cât firesc ca Turcii să dorească cu tot dinadinsul ca să câştige prietenia României şi să încheie un tratat de alianţă formală cu ea.

Sub Junii-Turci, căci împrejurările au contribuit ca să fiu şi eu oarecum amestecat în aceste chestiuni, încercări şi demersuri în sensul acesta s'au făcut în repeţite rânduri din partea guvernului dela Constantinopol. Ele însă n'au dus la vreun rezultat pozitiv. Cauzele sunt multiple şi nu de ele am să vorbesc aicea, partea aceasta neintrând în cadrul bucăţii de faţă.

Intenţia sau mai bine zis intenţiile în cari am scris aceste rânduri sunt de altă natură.

O constatare, pe care, de bună seamă, a făcut-o ori şi cine, este că în firea Românului — o fi poate la fel şi la alte popoare — se observă o particularitate caracteristică.

Anume, Românul e mândru de origina sa şi are cea mai mare, cea mai înaltă ideie de poporul românesc. Această mândrie şi această credinţă despre calităţile superioare ale neamului din care face parte, sunt un bine şi o virtute.

Acelaş Român găseşte, însă, că totul merge rău în ţară la el, că nimica nu e la locul ei, că instituţiunile din ţara sa sunt neglijate şi mai pre jos decât instituţiunile altor popoare şi că pretutindeni totul e mai în ordine decât la el acasă. Acest gen de pesimizm, ori cât de puţin vătă-

mător ar fi, îşi are totuşi şi partea lui cea rea.
Sunt credinţe cari nu trebue să prindă, sunt legende, cari nu e bine să se acrediteze.

Aşa e şi cu legenda care sună: „ca la noi, la nimeni“.

Nu ştiu care filozof ne sfătueşte, că atunci când auzim vorbindu-se mereu rău despre persoana noastră, să ne ducem, pentru a isgoni din suflet impresiile pesimiste, în cercuri, unde suntem siguri, că vom găsi despre noi o părere favorabilă.

Aşa ar trebui să facă şi aceia dintre Români, cari îşi închipuesc în buna lor credinţă şi în neştiinţa lor despre starea de lucruri din alte state, că numai în Ţară totul e rău şi dandoaselea.

Să plece urechia la cele ce spun despre această ţară binecuvântată de D-zeu şi despre poporul românesc şi străinii, nu străinii, cari ne privesc numai cu ochi de ură şi de patimă, ci străinii nepărtinitori, cari n'au nici un interes să ascundă şi să denatureze adevărul.

Vor auzi din gura lor lucruri, cari îi vor face să asvârle cât colo gândurile pesimiste şi să vadă Ţara şi poporul românesc, aşa cum sunt în realitate: o Ţară cât se poate de frumoasă şi un popor pe care Dumnezeu l'a înzestrat cu înalte calităţi şi cu virtuţi din cele mai preţioase.

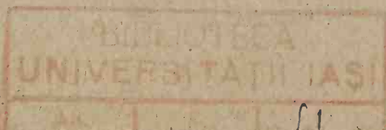

TABLA DE MATERII

DE ACELAŞ AUTOR:

IN INCHISORILE TURCEŞTI

— Lei 15 —

DELA FRAŢII DE DEPARTE

— Lei 4 —

In editura „VIATA ROMANEASCĂ" S. A.

SPOVEDANII DE CADÂNE

NUVELE DIN VIAŢA TURCEASCĂ

— Lei 16 —

„TURCOAICELE", schiţe şi amintiri

(COLECŢIA FOI VOLANTE)

— Lei 4 —

Tipografia „CURIERUL JUDICIAR", Rahovei 5